प्रहरीमा प्रहसन

नेपाल

आइतबार • १५ फागुन २०७३ • मूल्य रु. २५

nepal.ekantipur.com

राष्ट्रिय साप्ताहि

विप्लवको बाङ्गो बाटो

NEPAL'S NO.1
FOOTWEAR BRAND

SHIKHAR
हाम्रो परिवार, शिखर परिवार . . .

SHIKHAR
PU Comfort

गजबको Comfort !
प्रस्तुत छ शिखर PU Comfort का Sandal हरू ।
Comfortable, Durable अनि Stylish पनि...

An ISO 9001:2008 Certified Company

Shikhar Shoe Industries Pvt. Ltd., Ranibari - 3, Kathmandu, Nepal
For Trade Inquiry: Tel: 01-4390487, 4388342, www.shikharshoe.com I www.facebook.com/shikharshoe I Email: shikharshoe@gmail.com

नेपाल गुणस्तर प्रमाण चिन्ह
ने.गु.४९

HI-TECH
CEMENT

हरेक निर्माण
मजबुतीको प्रमाण

हाई-टेक ओ.पि.सि. सिमेन्ट

बदलिंदो निर्माण प्रविधिसंगै सिमेन्ट छनोट प्रकृयाबारे पनि गहिरेर सोच्नुपर्ने स्थितिको सृजना भएको छ । त्यसैले रोजौं गुणस्तरीय **HI-TECH ओ.पि.सि.** सिमेन्ट जसले आफ्नो मजबुत एवं अदम्य साहसद्वारा तपाईंको हरेक निर्माणलाई गुणस्तरीयताको प्रमाणस्वरुप प्रस्तुत गर्दछ ।

हाई-टेक सिमेन्ट
ने.गु.स. 49
DO NOT USE HOOKS
D M Y
५० कि.ग्रा.
भर्ने समयमा
नेपालमा बनेको
ओ.पी.सी.
सुपर फाईन
A QUALITY PRODUCT OF
अम्बे सिमेन्ट प्रा.लि.
पर्सा, नेपाल
ISO 9001:2008 प्रमाणित कम्पनी

A QUALITY PRODUCT OF
अम्बे सिमेन्ट प्रा.लि.
पर्सा, नेपाल

Corporate Office:
Ambe Complex, 6th floor, Teku, Kathmandu, Nepal
Ph: 977-1-4225027, 4212642: Fax: 977-1-4257737
Email: ambecementktm@gmail.com

Made in Nepal
O.P.C.
SUPER FINE

ISO 9001:2008 CERTIFIED COMPANY

कपालको पाँच समस्याहरूको
१ मात्र उपाय !!

5
समस्या निवारक आयुर्वेदिक ट्रीटमेंट

- चाँया
- सुख्खापन
- कपाल झर्ने
- कपालको हाँगा
- चाँडै कपाल फुल्ने

"मेरो भरोसा,
मेरो विश्वास"

Juhi

20% EXTRA

20% EXTRA
SUPER SAVER
Kesh King
डा. जुनेजा का
केश किंग
आयुर्वेदिक औषधीय तेल
100ml + 20ml EXTRA
An Ayurvedic Patented Medicine
3 USE FOR WEEKS & SEE THE RESULTS
20% EXTRA

Dr. Juneja's
Kesh King®
AYURVEDIC MEDICINAL OIL

भित्र

आइतबार, १५ फागुन २०७३ (वर्ष १७, अंक २८)
NEPAL National Weekly, 26 Feb 2017 (Vol. 17, No.28)
नेपाल
www.nepal.ekantipur.com

विप्लवको बायाँ बाटो

आवरण २४

आवरण तस्बिर : शालिग्राम तिवारी

१५ बेथिति
खानकै धन्दा

१८ संवाद
पावर, पैसा र ग्ल्यामर केही रहेनछ : सुजाता कोइराला

३२ नेपाल प्रहरी
राजनीतिको अचानोमा

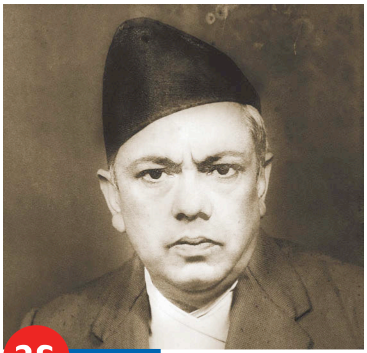

३६ व्यक्तिकृति
रिमाल रिभिजिटेड

५४ झल्याकझुल्क
बढ्यो ढुकढुकी

४० शिक्षा
यातनालयजस्ता विद्यालय

दृष्टिकोण : हस्त गुरुङ २०
गोलार्द्ध : रूपक सापकोटा ३०
मधुरो 'मिनी काठमाडौँ' ४५

स्थायी स्तम्भ >>

पाठकको पत्र (६), सोझै (९), परिहास (१०), झटारो (११), स्मरण (१३), पुस्तक (४६), साहित्य (४८), सूचना/प्रविधि (५०), चित्रपट (५२), झल्याकझुलुक (५४), सहरमा (५६), नोटबुक (५८)

कान्तिपुर पब्लिकेसन्सका लागि अध्यक्ष तथा प्रबन्ध निर्देशक : कैलाश सिरोहिया । **निर्देशक** : स्वस्तिका सिरोहिया । **प्रधान सम्पादक** : प्रशान्त अर्याल
साहित्य/कला : रमण घिमिरे, **प्रमुख उप-सम्पादक** : सन्तोष आचार्य, **विशेष प्रतिनिधि** : सीताराम बराल, **वरिष्ठ संवाददाता** : राजकुमार बानियाँ, रामबहादुर रावल, बाबुराम विश्वकर्मा
सहायक वरिष्ठ संवाददाता : माधव बस्नेत, **संवाददाता** : मनबहादुर बस्नेत, प्रदीप बस्याल, गोकर्ण गौतम, **अर्थ** : सुरेशराज न्यौपाने
कपी डेस्क : ईश्वरी ज्ञवाली, विमल आचार्य, **तस्बिर** : रवि मानन्धर (संयोजन), भास्वर ओझा
सज्जा : चन्द्रकुमार प्रजापति (संयोजन), घनश्याम डंगोल, यमन मानन्धर, सुनीता अधिकारी, **कार्टुन/ग्राफिक्स** : रवीन्द्र मानन्धर, **मार्केटिङ** : असुरारी ज्ञवाली

कान्तिपुर पब्लिकेसन्स (प्रा.) लि., सेन्ट्रल बिजनेस पार्क, थापाथली, काठमाडौँ, पो.ब.नं. ८५५९, फोन नं : ५१३५००० (एक्सटे. २१०७),
फ्याक्स : ५१३५०२५, विज्ञापन : ५१३५००० (एक्सटे. ११०७), ग्राहक सेवा : ५१३५००० (एक्सटे. १२१३), इमेल : nepalmag@kmg.com.np
पृथ्वी प्रिन्टिङ प्रेस (प्रा.) लि. काठमाडौँमा मुद्रित, प्रकाशन मिति : ८ फागुन २०७३, का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८

उपलब्धिहीन आयोगहरू
अब यस्तो कहिल्यै नहोस्
नेपाल
कागजी लोकतन्त्र
सबै सूचक निराशाजनक
'युवाहरूले कू गर्न सक्नुपर्छ'

nepalpatra@kmg.com.np

जवाफदेही हुनुपर्दैन ?

प्रजातन्त्र आएको झन्डै २७ वर्ष बितिसक्दा पनि अझै यो कागजमै सीमित रहनु विडम्बनासिवाय केही होइन *(कागजी लोकतन्त्र, ८ फागुन)*। प्रजातन्त्र दिवसको सन्दर्भ पारेर दिइएको लोकतन्त्रसम्बन्धी सामग्री उच्चस्तरको लाग्यो।

विद्वान् र विज्ञ समूहका व्यक्तिका मतका आधारमा निकालिएको निष्कर्ष आमजनताको सोचभन्दा फरक लागेन। किनभने, जनताले भोगेको सास्ती र ती समूहका व्यक्तिले भोगेको सास्ती सायद एकै किसिमको भएकाले पनि होला। *नेपाल* सर्वेक्षण उम्दा छ। वास्तवमै सही हो, हामीले भोगेको यो लोकतन्त्र, के लोकतन्त्र ! प्रश्न गम्भीर भएर हाम्रासामु खडा भएको छ। यसको जवाफ अधिक समय मुलुकको शासनसत्ता सम्हालेका नेपाली कांग्रेस, नेकपा एमाले र नेकपा माओवादी केन्द्रको नेतृत्व तहले दिनुपर्दैन ?

कागजी लोकतन्त्र

● मुक्तिनाथ भट्टराई
चाबहिल, काठमाडौं

- ज्यादै निराश र आक्रोशित ढंगले प्रस्तुत हुनेमा कलाकार रामेश एक्लो पर्नुभएछ। सायद त्यति धेरै निराश हुनुपर्ने अवस्था त आइसकेको छैन होला। त्यसै गरी संविधानविद् र चर्चित स्तम्भकार विपिन अधिकारी ज्यादै उत्साही र सकारात्मक रहेको लोकतन्त्रको मूल्यांकन गर्ने क्रममा उहाँले दिएको अंकले देखाउँछ। यति धेरै निराशा र आशा दुवै अति भयो कि ?

● कल्पना थापा
तामनगर, रूपन्देही

स्वाभाविक कू आह्वान

विभिन्न पार्टीमा क्रियाशील युवा राजनीतिकर्मीलाई त्यहाँभित्र संघर्ष गर्न, पार्टी फोड्न र परिआए कूको तहसम्म ओर्लेर कदम चाल्न पूर्वप्रधानन्यायाधीश अनुपराज शर्माले गरेको आग्रह सराहनीय लाग्यो *('युवाहरूले कू गर्न सक्नुपर्छ', ८ फागुन)*। न्यायालयको उच्च ओहदामा पुगेका व्यक्तिले यसरी उत्साहजनक ढंगले युवा वर्गलाई प्रोत्साहित गर्नु स्वागतयोग्य कदम हो। सकारात्मक ढंगको कू आह्वान मनासिब नै लाग्यो।

● दिलीप महर्जन
कीर्तिपुर, काठमाडौं

अनैतिकताको पराकाष्ठा

बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन आयोग र सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोगका दुई वर्ष उजुरी लिनमै बितेको खबरले यसका नेतृत्वकर्ता कति अयोग्य रहेछन् भन्ने छर्लंग पारिदियो *(परिणामहीनताको पराकाष्ठा, ८ फागुन)*। अझ समयावधि सकिएको १८ घन्टापछि मात्र म्याद थपिएकाले सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोगको कानुनी प्रश्न पनि खडा भएको छ। दुवै आयोगका पदाधिकारी काम गर्नभन्दा पनि तलब-भत्ता पचाउन आयोगमा गएकामा दुईमत रहेन। त्यस्ता आयोग-नेतृत्वकर्तालाई थप जिम्मेवारी दिनुभन्दा पदबाट बर्खास्त गर्नु पीडितहरूको हितमा हुन्छ कि ?

● अनिल कर्माचार्य
नयाँ सडक, काठमाडौं

कोही किन तयार नहुने ?

जसले जे भने पनि र जस्तो तथ्यांक तेर्साए पनि गरी खान र गरी हाल्न ज्यादै गाह्रो छ *(दसवटा काठमाडौं कि हजारवटा बन्दीपुर ?, ८ फागुन)*। टिस्टुङ देउराली स्तम्भमा विवेक पौडेलको चर्चा मननीय लाग्यो। वास्तवमा कंक्रिटको सहरभन्दा पनि मौलिक सहरको कल्पना र छटपटी देशलाई माया गर्ने र देश विकास भएको हेर्न चाहने सबैमा छ। तर, हलो अड्काएर गोरु चुट्ने जुन प्रवृत्ति छ, समस्या त्यहीँ छ। त्यस्ता व्यक्तिबारेमा पनि विस्तारमा चर्चा गरेर उनीहरूको अनुहार उदांगो पारिदिएको भए त्यस्ता व्यक्ति पहिचान गर्न सहयोग पुग्थ्यो कि ? हामी आफैंले

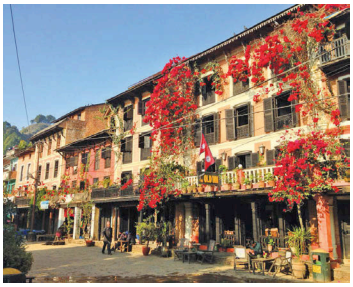

पनि आफू जन्मे/हुर्केको ठाउँमा यस किसिमको प्रयास मात्र थाल्यौँ भने धेरैलाई प्रेरणा मिल्छ र घले गाउँ, बन्दीपुरसँगै हामीले निर्माण गरेको सहर पनि अरूका लागि अनुकरणीय बन्नेछ। तर, किन यस्तो प्रयास सुरु गर्न कोही किन तयार हुँदैन ? बुझ्नसक्नु छ।

● मैना घिसिङ
पाटनढोका, ललितपुर

सम्पदा मासिनु दुर्भाग्य !

राष्ट्रिय सम्पदाबारेमा चासो दिएर तिनको संरक्षण र संवर्द्धनका निम्ति आग्रह गर्दै प्रस्तुत गरेको रोहित रञ्जितकारको मत साह्रै घतलाग्दो लाग्यो *(अब यस्तो कहिल्यै नहोस्, ८ फागुन)*। मन्दिर चलाउँदा पाप लाग्छ भनेर जोगिएका मठमन्दिर पछि आएर विनाश हुनु लाजमर्दो कुरा हो। राष्ट्रिय सम्पदा जुन रूपमा निर्माण भएका छन्, त्यही रूपमा रहन दिनुपर्छ। सम्पदा भनेको सानो-ठूलोले मतलब राख्दैन, पहिले जस्तो बनावट थियो, त्यस्तै राख्नुपर्छ, मास्नु हुन्न भन्ने रञ्जितकारको मत उत्कृष्ट छ।

● तिलक महत
सामाखुसी, काठमाडौँ

एकथरीलाई लाभैलाभ

निजामती कर्मचारीको अवकाश उमेरहद ५८ वर्षबाट बढाएर ६० वर्ष पुऱ्याउँदा केही व्यक्तिलाई फाइदा पुग्ने देखिएकाले यस खालको व्यवस्था गरिएकामा विमति छैन *(स्वार्थको खेल, १ फागुन)*। उमेरहद बढाउँदा केही व्यक्तिलाई फाइदा पुग्न जाने र नबढाउँदा अर्काथरीलाई फाइदा पुग्नु स्वाभाविक पनि हो। जुनसुकै सार्वजनिक नीति वा निर्णयको यस्तो असर त हुन्छ नै। अन्न पिस्दा घुन पिसिनु अस्वाभाविक होइन। ठूलो दृष्टिकोण राखेर हेर्दा अवकाश उमेर बढेको कारणबाट सार्वजनिक सेवाको परिणाम र गुणस्तरमा तथा सरकारी खर्चमा के असर पर्छ भन्ने प्रश्न बढी महत्त्वपूर्ण हो जस्तो लाग्छ। यस दृष्टिकोणबाट विश्लेषण हुनुपर्नेमा केही व्यक्तिको नाम किटेर यिनलाई फाइदा पुग्छ भन्नु ठीक लागेन। उमेर बढेमा हाल निजामती सेवा ऐनबाट व्यवस्थित हुने करिब ५० हजार कर्मचारीको नै बढ्ने हो, नाम लिइएका केही जनाको मात्र अवश्य होइन।

● ध्रुव नेपाल
चिदीपानी, पाल्पा

धन्यवाद
नेपाल
nepal.ekantipur.com
राष्ट्रिय साप्ताहिक
nepal.ekantipur.com
70,000+
fb.com/NepalMagazine
Follow
40,000+
@NepalMagazine

विदेशबाट

नयाँ प्रजातिको चरा

नेपालको उच्च पहाडी क्षेत्रमा चराको नयाँ प्रजाति फेला परेको छ । यो प्रजातिसँगै हिमाली देश नेपालमा चराको कुल प्रजाति संख्या ८ सय ६६ पुगेको छ । भारतको अनलाइन समाचार *जागरण*मा दिइएको जानकारी अनुसार रातो पुच्छर भएको चट्टानी चरा पछिल्लोपटक से-फोक्सुन्डो राष्ट्रिय निकुञ्जमा देखिएको थियो ।

हिमाली भेडा, जंगली याक र हिउँ चितुवाको अध्ययन गर्ने क्रममा फ्रेन्ड्स अफ नेचरका शोधकर्ताहरूले यो चरा भेटेका थिए । चराविज्ञ कैरोल इस्किप र हेमसागर बरालले यसको पुष्टि गरेका छन् । राष्ट्रिय उद्यान तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग र पक्षी संरक्षण विभागले पनि यो चरालाई आधिकारिक मान्यता दिएको छ । फ्रेन्ड्स अफ नेचरका वन्यजीव शोधकर्ता यादव घिमिरेका अनुसार जुन ठाउँमा यो चरा देखिएको हो, त्यो निकै विकट क्षेत्र भएकाले नयाँ प्रजातिको यो चराबारे अझै विस्तुत अध्ययन हुन बाँकी नै छ । ◆

सुर-बेसुर

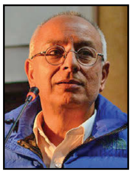

वास्तवमा अहिले पश्चिमतिर लभ र लभ म्यारिजभन्दा पनि म्यारिज अफ कन्भिनेन्सको कुरा आएको छ । फिल्टरिङ प्रोसेसद्वारा एउटालाई विवाह गर्‍यो । आफू कुन ठाउँबाट कुन ठाउँमा काम गर्न पुगेको हुन्छ । अनि, त्यहीँ वरिपरि भेटिनेसँग लभ पर्छ । हामी धेरै जनामा छानेर लभ गर्दैनौँ, लभ हामीलाई आइपर्छ । हामीलाई लाग्छ, हामीले गज्जब गर्‍यौँ । क्या मज्जाजस्तो लाग्छ । तर, त्यो आइपरेको मान्छे हो । जो यताउता नजिकै बस्छ, छिमेकमा बस्छ वा सँगै पढ्छ, त्यहीसँग लभ हुन्छ । त्यही सहज हुन्छ । त्यो छानेर लभ गरेको होइन ।

चैतन्य मिश्र, प्राध्यापक
नेपालखबर

तस्बिरमा इतिहास

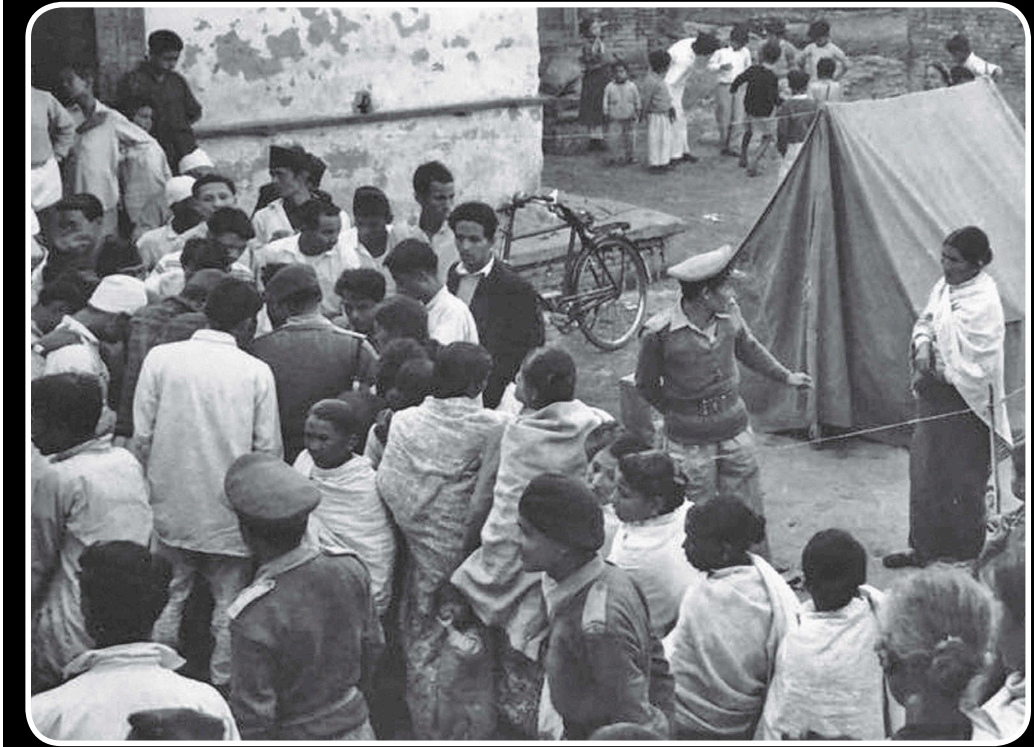

चुनावी चटारो : ५८ वर्षअघिको नेपालको पहिलो आमनिर्वाचन ।

सोझै

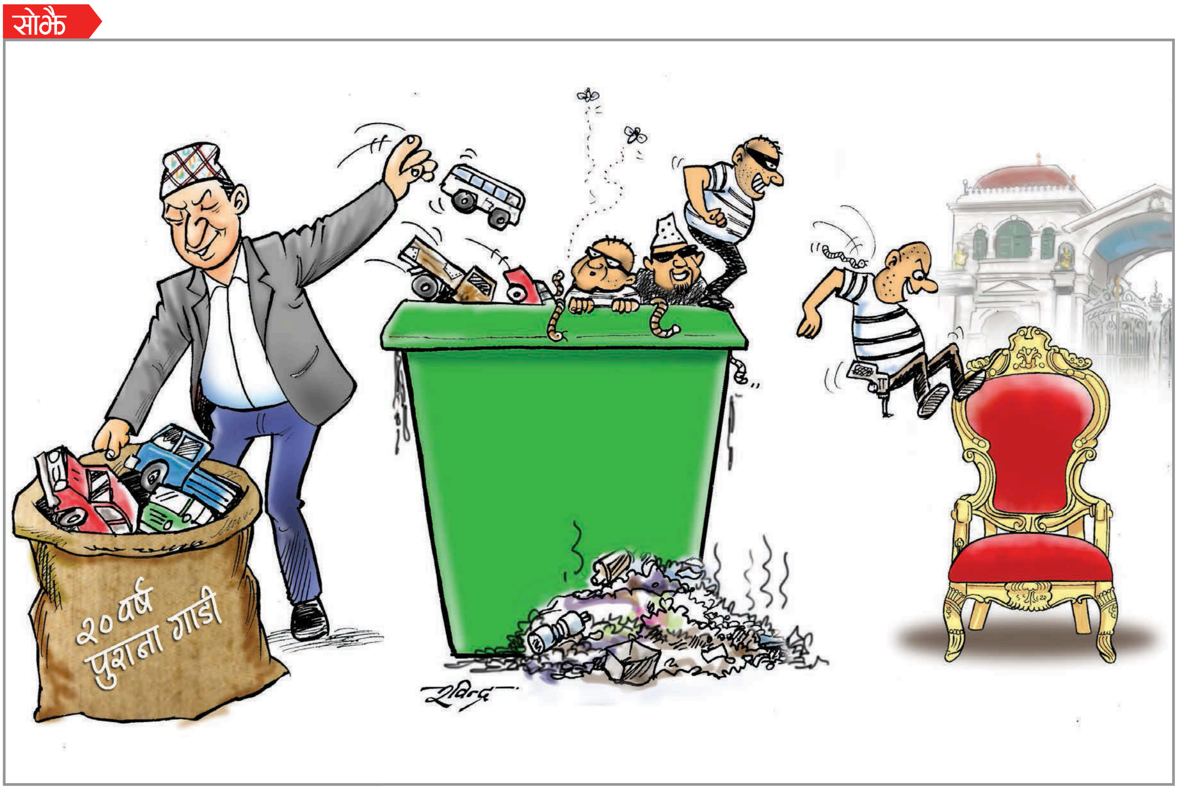
२० वर्ष
पुराना गाडी

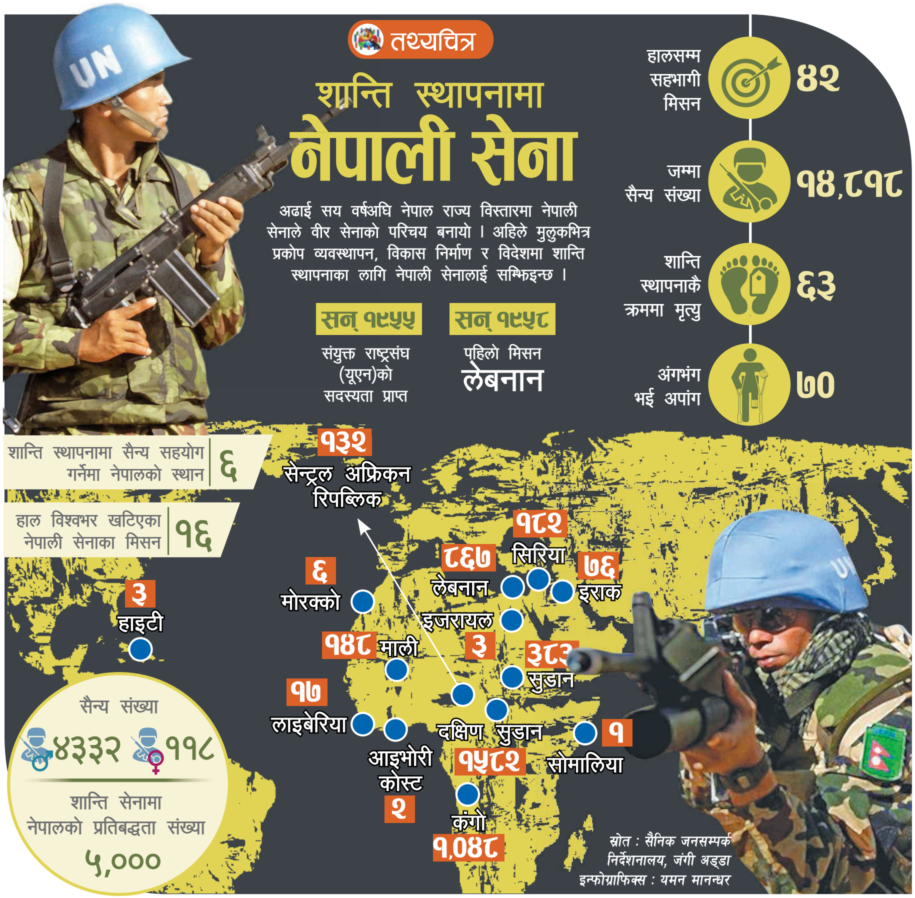

तथ्यचित्र

शान्ति स्थापनामा नेपाली सेना

अढाई सय वर्षअघि नेपाल राज्य विस्तारमा नेपाली सेनाले वीर सेनाको परिचय बनायो । अहिले मुलुकभित्र प्रकोप व्यवस्थापन, विकास निर्माण र विदेशमा शान्ति स्थापनाका लागि नेपाली सेनालाई सम्झिइन्छ ।

सन् १९५५
संयुक्त राष्ट्रसंघ (यूएन)को सदस्यता प्राप्त

सन् १९५८
पहिलो मिसन
लेबनान

हालसम्म सहभागी मिसन **४२**

जम्मा सैन्य संख्या **१४,८१८**

शान्ति स्थापनाकै क्रममा मृत्यु **६३**

अंगभंग भई अपांग **७०**

शान्ति स्थापनामा सैन्य सहयोग गर्नेमा नेपालको स्थान **६**

हाल विश्वभर खटिएका नेपाली सेनाका मिसन **१६**

सैन्य संख्या
४३३२ ♂ ११८ ♀

शान्ति सेनामा नेपालको प्रतिबद्धता संख्या
५,०००

१३२
सेन्ट्रल अफ्रिकन रिपब्लिक
३
हाइटी
६
मोरक्को
१४८ माली
१७
लाइबेरिया
आइभोरी कोस्ट
२
८६७
लेबनान
१८२
सिरिया
७६
इराक
इजरायल
३
३८३
सुडान
दक्षिण सुडान
१५८२
१
सोमालिया
कंगो
१,०४८

स्रोत : सैनिक जनसम्पर्क निर्देशनालय, जंगी अड्डा
इन्फोग्राफिक्स : यमन मानन्धर

साताका चर्चित

हेमन्त राना
गायक

'साइँली...' बोलको मर्मस्पर्शी गीत गाएकाले । २८ माघमा यूट्युबमा अपलोड गरिएको यो गीत ६ फागुन रातीसम्म ३२ लाखले हेरिसकेका छन् ।

अमृता आचार्य
अभिनेत्री

बेलायतमा प्रसारण भइरहेको 'द गुड कर्म हस्पिटल' नामक टेलिसिरियलमा मुख्य भूमिकामा देखिएकाले ।

अमेरिकामा 'गाउँफर्क'

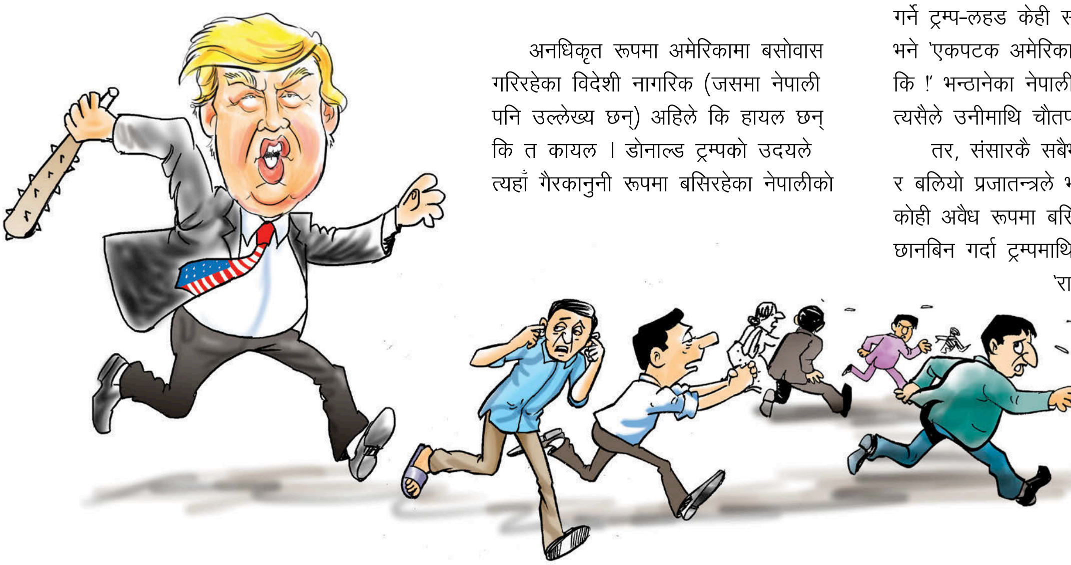

अनधिकृत रूपमा अमेरिकामा बसोवास गरिरहेका विदेशी नागरिक (जसमा नेपाली पनि उल्लेख्य छन्) अहिले कि हायल छन् कि त कायल । डोनाल्ड ट्रम्पको उदयले त्यहाँ गैरकानुनी रूपमा बसिरहेका नेपालीको मुटुमा ढ्याङ्ग्रो नठोकिने कुरै भएन । श्वैत अमेरिकी राष्ट्रवादमा आधारित राज्य सञ्चालन गर्ने ट्रम्प-लहड केही समय कायम रहने हो भने 'एकपटक अमेरिका नपुगी वैतरणी तरिन्न कि !' भन्ठानेका नेपाली हिस्स हुने छाँट छ । त्यसैले उनीमाथि चौतर्फी प्रहार छ ।

तर, संसारकै सबैभन्दा गर्व गर्न लायक र बलियो प्रजातन्त्रले भरिपूर्ण अमेरिकामा कोही अवैध रूपमा बसिरहेको छ भने त्यसको छानबिन गर्दा ट्रम्पमाथि किन हो यति प्रहार ? 'राष्ट्रवादी अमेरिकी'ले आफ्नो देशका बारेमा सोच्न थालेपछि 'राष्ट्रवादी नेपाली'ले पनि अब 'गाउँ फर्क' नीति अँगाले हुन्न ?

■ **वाटरगेट उपाध्याय**

खेद प्रस्ताव

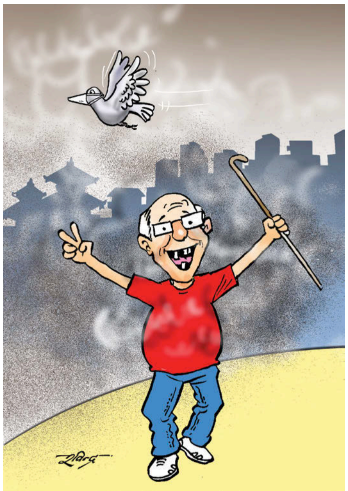

काठमाडौंको प्रदूषण अधिकतम मापदण्डभन्दा पाँच गुना धेरै छ भन्दै विश्व स्वास्थ्य संगठनले हाम्रो सहरलाई विश्वकै अति प्रदूषित सहरको सूचीमा राखेछ । यसले उक्त संस्थाको नकारात्मक सोचाइ राख्ने प्रवृत्ति उदांगो पारेको छ । हिमालयको देशमा अति न्यून अक्सिजनमा बाँच्न सक्ने नेपाली, चरम अभाव र महँगीमा 'एड्जस्ट' गर्नसक्ने पनि नेपाली, त्यत्रो नाकाबन्दीमा इन्धन नपाएर भोकभोकै मर्ने अवस्था आउँदा रत्तिभर नझुकी, झन् हाँसीहाँसी भारतलाई हायलकायल पार्न सक्ने पनि नेपाली । यस्ता थुप्रै प्रतिकूलता सजिलै पचाउन सक्ने नेपाली । अधिकतम धूलो, प्रदूषण पचाउन सक्नेहरूको देश भनेर प्रचार गर्नु कता हो कता, विश्व स्वास्थ्य संगठनले हाम्रो सुपर पावरदेखि ईर्ष्या लागेर गलत प्रचार पो गरेछ । आउनूस्, सबै मिलेर खेद प्रस्ताव पारित गरौं ।

■ **छुल्याहा गुरु**

शक्तिकेन्द्र धावनमार्ग

कसैलाई द्रूतमार्गको चिन्ता त, कसैलाई सुरूङ मार्गको । रेलमार्ग र तेलमार्गको चर्चा ओली सरकारको अस्तसँगै केही सेलायो । तर, यो मुलुकमा सबैभन्दा फाप्ने मार्ग भने शक्तिकेन्द्र धावनमार्ग हो । यसनिम्ति कुनै पहाड फोर्नुपर्दैन । जमिन खन्नुपर्दैन । न हिलो, न धूलो ! जागिर माग्यो, जागिर पक्का । बढुवा माग्यो, फुली पक्का । सरुवा माग्यो, तत्काल रमानापत्र हातमा । ठेकापट्टा, विदेशी दान-दातव्यदेखि परियोजना, जे खोज्यो त्यही हात पार्न यही एउटा मार्ग काफी छ । जय शक्तिकेन्द्र धावनमार्ग !

■ **रुन्चे राइँलो**

एजेन्ट फेरिए कि एजेन्डा ?

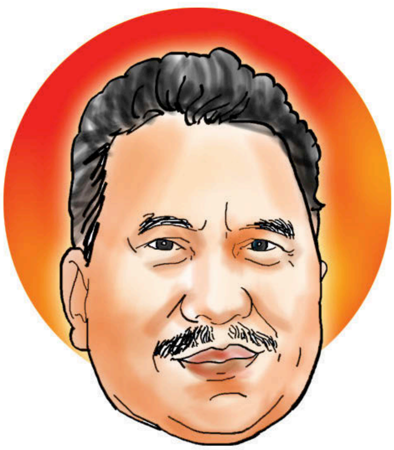

माओवादी चिराचिरामा छ, नयाँ कुरा भएन । कोभन्दा को क्रान्तिकारी देखिने म्याराथन छ, यो पनि अचम्म कुरा भएन । तर, चाणक्य छक्क परेको कुराचाहिँ तपाईंलाई पनि अचम्मित पार्ने खालकै छ ।

२१ वर्षअघि सशस्त्र हिंसा थाल्दा माओवादीले जे एजेन्डा उठाएको

पति-पत्नी दिवस !

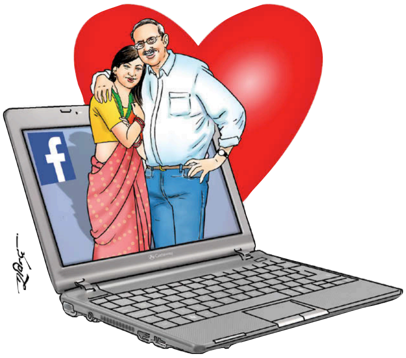

यसपटक भ्यालेन्टाइन्स डेमा प्रेमी-प्रेमिका नै गायब भए । *फेसबुक*मा कसैले आफ्ना प्रेमजोडीको फोटो टाँसेको देखिएन । बरू, प्रेमी-प्रेमिकाको अवतारमा देखिए, नयाँदेखि पुराना दम्पती । प्रेमी-प्रेमिकाको दिवस त दम्पतीले पो कब्जा गरे । लाइक पनि उनैलाई । कमेन्ट्स पनि उनैलाई ।

जन्मदिन या विवाहको वर्षगाँठ पारेर फोटो टाँस्ने 'अर्गानिक' दम्पतीले भ्यालेन्टाइन्स डेलाई पनि छाडेनन् । यस्तो लाग्थ्यो, प्रेमी-प्रेमिकाजति सबै पति-पत्नीमा बदलिइसकेका छन् । पति-पत्नी भनेकै प्रेमी-प्रेमिका हुन् । नेपाली घरेलु जोडी नै असली भ्यालेन्टाइन बनेको देखेर युरोपेली-अमेरिकी नै छक्क परे । साँच्चै भ्यालेन्टाइन्स डेको 'भ्यालू' घटेको हो या भ्यालेन्टाइन्स डेलाई नै नबुझेको ?

■ **लाल कुमाल**

……

थियो, नेत्रविक्रम चन्द 'विप्लव' फेरि उनै एजेन्डा र उही शक्ति-शैली अपनाउने ध्वाँस दिइराख्या छन् । अहिले उनी रोल्पामै सम्मेलन पनि गरिराख्या छन् । अनि, जसले सुरूदेखि नै माओवादीलाई समर्थन गरे, उनै 'स्वतन्त्र वामपन्थी' लेखकहरूले नै सबैभन्दा पहिले विप्लवको विरोध गरे, गरिरहेछन् । शान्ति र अहिंसाको सदाबहार गीत गाउने एमाले पक्षीय नागरिक समाजले बरू विप्लवको आलोचना गरेको सुनिएको छैन, प्रचण्ड पक्षीय नागरिक समाजले विप्लवलाई गाली गरिसके । प्रचण्डले गरून्जेल ठीक, नत्र बेठीक ! फेरिएका एजेन्ट कि एजेन्डा ?

■ **चाणक्य नेपाली**

झटारो | ■ **लक्ष्मण गाम्नागे**

निर्वाचन कक्षा

राष्ट्रपति विद्या भण्डारीले सत्तापक्ष, प्रतिपक्ष र सत्तापक्षीय प्रतिपक्ष तीनै समूहका सात राजनीतिक दलका एक हूल नेतालाई राष्ट्रपति कार्यालयमै बोलाएर टिफिनसमेत खान दिएर एक घन्टाको प्रौढ कक्षा लिएर पठाएको थाहा भयो । उनीहरूलाई राष्ट्रपतिले यसपालिको कक्षामा एउटै मात्र विषय 'निर्वाचन' पढाइन् । स-साना भुरालाई पढाउन सजिलो, बूढा विद्यार्थीलाई पढाउन एकदमै गाह्रो । पहिला पढाएका कुरा बिर्सिहाल्छन् । त्यसमा पनि कतिपय बूढा विद्यार्थी त दिमागमा गोबर भरिएका हुन्छन्, पटक्कै बुझ्दैनन् । बुझे पनि नबुझेझैँ गर्छन् । कति प्रश्नको जानी जानी गलत उत्तर दिन्छन् । बारम्बार एउटै कुरा सम्झाइरहनु पर्छ, पढाइरहनु पर्छ । 'पढायो पढायो पाठ, सोह्र दुना आठ' भनेजस्तो कक्षाबाट बाहिर निस्कने बित्तिकै गेम खेल्न थाल्छन्, घुर्चाघुर्ची गर्न थाल्छन् । तैपनि राष्ट्रपतिले आफ्नो पढाउने, सिकाउने, सम्झाउने, हप्काउने कर्तव्य इमानदारीपूर्वक पूरा गरिरहेकै छिन् ।

राष्ट्रपतिले ती जन्ड विद्यार्थीलाई सम्झाउँदै भनिछन् :

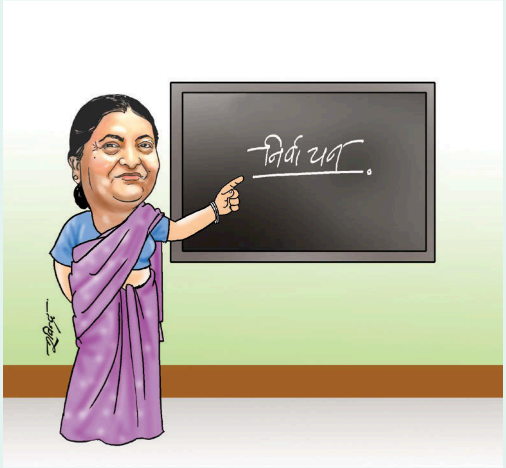

हेर बाबु हो ! प्रजातन्त्रमा निर्वाचन भन्ने एउटा चीज हुन्छ । त्यो भएन भने प्रजातन्त्रको कुनै अर्थ हुँदैन । देशमा आवधिक निर्वाचन भएन भने प्रजातन्त्र मर्छ । संविधानले एउटा निश्चित समय अवधिमा निर्वाचन गर्नुपर्छ भनेर तोकेको हुन्छ । तिमीहरूलाई त्यसको ख्यालै छैन । पाँच-पाँच वर्षमा हुनुपर्ने स्थानीय निर्वाचन नभएको कति वर्ष भयो, सम्झना छ ? बिर्सियौ होला । दुई दशक हुन लाग्यो । चारपटक भइसक्नुपर्ने निर्वाचन एकपटक पनि नगरी हाम्रो संविधान संसारकै उत्कृष्ट भन्न लाज मान्नु पर्दैन ?

के हामी अनन्तकालसम्म संक्रमणमै बसिरहने ? पुस्तौँपुस्ता आन्दोलन मात्रै गरिरहने ? आन्दोलन गर्दागर्दै बाजेहरू मरे, आन्दोलन गर्दागर्दै बाबुहरू मरे, हामी पनि आधाउधी मरिसक्यौँ । के हामी हाम्रा छोरा-छोरी, नाति-नातिनालाई पनि आन्दोलनमै होमेर मार्ने ? आफ्नै सन्तानको हत्या गरेको अपराध बोकेर मर्ने हामी पनि ?

राष्ट्रको उन्नतिचाहिँ कहिले गर्ने ? देश कहिले समृद्ध हुने ? कहिलेसम्म यसरी ठेलाठेल, घुर्चाघुर्ची, तँछाडमछाड गरेर बस्ने ? एउटै कक्षामा यसरी वर्षौंसम्म बसेको बसेकै गर्दा, अझ कक्षा चढ्नुको सट्टा झन् तल्लो कक्षामा झर्दा अलिकति शरम मान्ने कि नमान्ने ? जनताले कुरीकुरी गरिरहेका छन्, बैरीहरू हाँसिरहेका छन् । लाज मान्न पनि मैले नै सिकाउनुपर्ने ? हामीले कतिपटक कति ठूला संघर्ष गरेर कति ठूला राजनीतिक परिवर्तन गर्‍यौँ देशमा । परिवर्तनलाई जोगाउनु पर्दैन ? सहिदका आत्माले सराप्ला भनेर डराउनुपर्दैन ?

सेतै फुलिसकेका जुँगामुठे विद्यार्थीलाई मैले यसभन्दा बढी सिकाउनु पर्ला त ? पर्दैन होला । ल अबदेखि यसरी एकआपसमा ठास्सठुस्स नगर्ने । महतो बाबु उत्तेजनामा नआउने । ओली बाबु धेरै छुच्चो मुख गरेर मान्छे नभड्काउने । देउवा बाबु पनि धेरै मनमोजी भएर जे मन लाग्यो त्यही गर्ने, बोल्ने हैन । पुष्प बाबुले यता पनि ठिक्क, उता पनि ठिक्क पार्ने दोधारे बेहोरा सुधार्ने । गेम साह्रै बढी भयो । अब गेमसेम खेल्न छाडेर सबै जना ज्ञानी भएर चुनावमा लाग्ने । अहिलेलाई म अरू कुनै होमवर्क दिन्न, एउटै मात्र दिन्छु- निर्वाचन, निर्वाचन, निर्वाचन । यो होमवर्क सकेर मात्रै मसँग मुख देखाउन आउनू । ल आजलाई छुट्टी ।

kathmandupost.ekantipur.com

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP

LEADERSHIP

THERE ARE "**WAYS**" TO DO IT...
AND THERE IS **THE RIGHT WAY** TO DO IT.

Is leadership just about performing or is it about motivation, inspiration and guidance? What does it take to become a leader?

Find all you need to know about Leadership.

the kathmandupost
escalate

The Kathmandu Post brings you **Escalate**. A perfect set of tools in the form of cutting edge information, analytical knowledge and expert insight on **LEADERSHIP**, **MANAGEMENT**, **BRANDING**, **HUMAN RESOURCE**...

kathmandu
escalate
IT'S ALL ABOUT THE BRAND

EVERY MONDAY
IN THE KATHMANDU POST

गोरक्षबहादुर न्हुछें प्रधान

आक्रोशमा गणतन्त्र प्रसंग

'यदि तपाईंहरू (विद्यार्थी)को चाहना नै गणतन्त्र हो भने गणतन्त्रात्मक मुलुकको प्रथम राष्ट्रपति बन्न म तयार छु । राजा नै भइरहनुपर्छ भन्ने केही छैन,' विसं २००८ को अन्त्यताका नेपाल छात्र संघको प्रतिनिधिमण्डलमा सहभागी भएर राजदरबारमा भेट्न जाँदा राजा त्रिभुवनले यसो भनेपछि हामी आश्चर्यचकित भयौँ । एकाएक राजाले यस्तो कुरा किन गरे होलान् भनेर पनि हामी झस्कियौँ ।

संघका तत्कालीन अध्यक्ष सुरेन्द्रराज शर्माको नेतृत्वमा हाम्रो प्रतिनिधिमण्डल राजालाई विद्यार्थीका समस्या अवगत गराउन राजदरबार पुगेको सन्दर्भ थियो त्यो । अध्यक्ष शर्माका अतिरिक्त त्यस प्रतिनिधिमण्डलमा बलराम प्याकुरेल, वासु रिसाल, ऐश्वर्यलाल प्रधान, पुस्करनाथ उपाध्याय, द्वारकानाथ रेग्मी, जीवनलाल सत्यालसहित म पनि थिएँ । संघका लगभग सबै पदाधिकारी थियौँ त्यस प्रतिनिधि मण्डलमा ।

त्यतिबेला संघको कार्यालय कहिले कृष्णमान श्रेष्ठको घरमा त कहिले अष्टमंगल बज्राचार्यको फसिकेवस्थित घरमा सञ्चालन गरिरहेका थियौँ । वास्तवमा यसरी अफिस सञ्चालनले समस्या आउन थालेपछि त्यसबारेमा अवगत गराउने र फर्निचरलगायत सञ्चालन खर्चका अतिरिक्त एउटा विद्यार्थी म्यागेजिन पनि निकाल्ने योजनाका साथ राजासँग सल्लाह गर्न गएका थियौँ हामी । तर, राजाले एकाएक गणतन्त्रको कुरा गरेपछि वातावरणमा एकछिन सन्नाटा छायो ।

हामीले राजाको कुरालाई पूरै इन्कार गर्दै भर्खरै प्राप्त भएको प्रजातन्त्र कुनै हालतमा गुम्नु हुँदैन र नेपाली जनमानसमा रहेको राजाप्रतिको अनुराग र आस्था एवं विश्वासमा कुनै हालतमा कमी आउँदैन भनेर एकै स्वरमा भन्यौँ । यदि हामीबाट कुनै गल्ती-कमजोरी भएको छ भने सच्याउन पनि तयार रहेको बतायौँ ।

हाम्रा कुरा सुनेपछि राजा फेरि आफ्नै ढंगमा प्रस्तुत भए । सहज वातावरणमा फर्केपछि रमाइलो गर्दै राजाले चुरोट निकाले र मुखमा च्यापे । योगेन्द्रविक्रम राणाले लाइटर पारेर सल्काइदिएपछि हामीतर्फ देखाउँदै 'तपाईंहरू पनि कोही चुरोट खान इच्छुक हुनुहुन्छ भने लिनूस् है' भन्दै एडीसीमार्फत चुरोट पठाए । मलगायत तीन जनाले चुरोट लियौँ र राजाका अगाडि बडो आनन्द र ठाँटका साथ पिउन थाल्यौँ । अल्लारे उमेर भनौँ या विद्यार्थी जीवन, त्यस्तो दुस्साहस गर्दा बडो रमाइलो अनुभव हुँदो रहेछ, गर्व र ठूलै पौरख गरेजस्तो । त्यही वातावरणमा हामीले राजासमक्ष आफ्ना गुनासा पोख्यौँ । राजाले पनि सक्दो सहयोग गर्ने वचन दिए ।

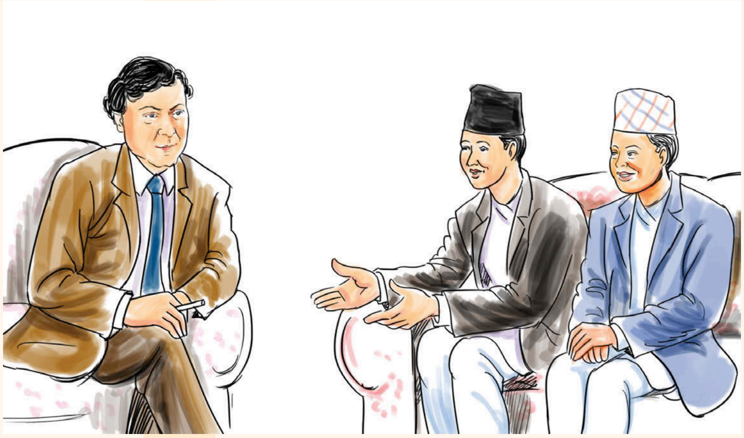

हामी राजासँग त्यसरी छलफल गरिरहँदा प्रधानमन्त्री मातृकाप्रसाद कोइराला अगाडिपट्टिको कोठामा युवराज महेन्द्रसँग कुराकानी गरिरहेका थिए । त्यहीबीचमा जीवनलाल सत्याल (जो ०४६ को परिवर्तनपछि संसद् सचिवालयका महासचिवसमेत भए)ले राजा त्रिभुवनको गुणगानमा आफैँले लेखेको एउटा कविता वाचन गरे । राजा खुसी देखिए । एउटा खाममा केही नगद राखेर सत्याललाई बकस दिए । त्यसपछि हामी त्यहाँबाट निस्क्यौँ ।

दोस्रो दिन जब हामी छात्र संघको फसिकेवस्थित कार्यालयमा पुग्यौँ, राजा त्रिभुवनले गणतन्त्रन्त्रको सन्दर्भ किन निकाले भन्नेबारेमा विचार-विमर्श सुरु भयो । खासमा राजा त्रिभुवन हामीसँगै विद्यार्थी आन्दोलनमा सरिक भएर भर्खर मात्र अलग भएका मोहम्मद मोहसिन, विजयप्रसन्न प्रधानलगायतको समूह र अन्य केही वाम/गणतन्त्रवादी समूहका विद्यार्थीहरूले राजतन्त्रको विरोध गर्दै गणतन्त्रका पक्षमा मसाल जुलुस निकालेको थाहा पाएपछि रिसाएका रहेछन् । पहिले हाम्रै छात्र संघका विद्यार्थीको पनि त्यसमा संलग्नता रहेकाले राजाले त्यस किसिमको आक्रोश पोखेका रहेछन् । र, त्यही आक्रोशको अभिव्यक्तिस्वरूप हामीसँगको भेटमा रोष प्रकट गरेका रहेछन् ।

जब हामीले यो कुरा चाल पायौँ, तत्काल त्यसको विरोध गर्दै विज्ञप्ति नै निकाल्यौँ । त्यसमा आफ्नो समूहबाट अलग भएका केही व्यक्ति र समूहले राजतन्त्रको विरोध गर्दै गणतन्त्र स्थापनार्थ गरेको मागसँग नेपाल छात्र संघको कुनै सम्बन्ध र साइनो नभएको उल्लेख थियो । हाम्रो झन्डा र ब्यानरमुनि रहेर अराजक र उच्छृंखल काम-कारबाही र व्यवहार प्रदर्शन गरे कडाभन्दा कडा कारबाही गर्ने चेतावनी दिएपछि हाम्रो ब्यानर दुरुपयोग हुनबाट रोकियो । अनि, राजाले पनि गणतन्त्रको कुरा उठाउन छाडे ।

प्रस्तुति : **ईश्वरी ज्ञवाली**

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP

Radio
Kantipur
रेडियो राष्ट्रको

We are
Radio Kantipur,
Radio Rastrako

Transforming ourselves to flourish the bond connected from heart to heart. We have become the change to embellish every new relationship. Now, we'd like to strengthen our bond, embracing the changing time and circumstances.

तस्बिरहरू : भास्कर ओझा

अव्यवस्थित त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल

खानकै धन्दा

नाम मात्रको सेवा तर मुनाफामा बोनस लिने हतारो

मनबहादुर बस्नेत

- शौचालयको सरसफाइको अवस्था कमजोर रहेको, उपलब्ध हुनुपर्ने ट्वाइलेट पेपर, ड्राइर/हिटर, सोपजस्ता साधनहरू नभएको तथा भएका सामान पनि काम गर्ने र व्यवस्थित नरहेको ।

  ११ मंसिर ०७२
  (त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल अनुगमन निरीक्षण समितिको प्रारम्भिक प्रतिवेदन)

- विमानस्थलका शौचालयका कमोड टुटफुट र फोहर देखिएको हुँदा यात्रुलाई असहज भएको ।

  २७ माघ ०७३
  (संसद्को सुशासन समितिले गरेको अनुगमनको प्रतिवेदन)

बाह्य मुलुकसँग जोड्ने एक मात्र हवाई मार्ग त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल (टीआईए)मा डेढ वर्षयता गरिएको अनुगमनबाट प्राप्त साझा तथ्य हो, यो। सामान्य तर डेढ वर्षसम्म पनि समाधान गर्न नसकिएको यस घटनाले देखाउँछ, नागरिक उड्डयन प्राधिकरण (क्यान)को अक्षमता कुन हदसम्म छ भनेर ।

यात्रुलाई सामान्यभन्दा सामान्य सुविधासमेत दिन नसकिरहेका बेला नियामक निकाय क्यानले भने आफ्ना कर्मचारीलाई बोनस वितरण गर्ने तयारी गरिरहेको छ । १२ मंसिरको क्यान सञ्चालक समिति बैठकले यसरी अघिल्लो चार वर्षको बोनस बाँड्ने निर्णय गरेको हो । बोनसमा ५३ करोड २७ लाख रुपियाँ खर्च हुनेछ, जसमध्ये दुई वर्षको २३ करोड ३० लाख रुपियाँ बाँड्ने निर्णयको फाइल संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयमा पुगेको छ ।

निरन्तर नाफा कमाएको संस्थाले बोनस बाँड्ने गर्छ र क्यानको पनि त्यसरी नाफा भइरहेकाले नै यस्तो निर्णय गरेको जिकिर छ । गजब त के भने देशभरिका विमानस्थलहरूको सुधार एवं सुदृढीकरणका लागि सरकारले लगानी गर्ने तर त्यसको शुल्कबापत उठेको रकम नाफा जनाएर क्यानले बोनस खाने प्रपञ्च भइरहेको छ।

क्यानको सक्षमता दर्शाउने सूचकांकहरू समेत ऋृणात्मक छन् । जस्तो : गएको ६ वर्षे अवधिमा नेपाली आकाशमा १८ वटा दुर्घटना भएका छन् । सन् २०१६ मा मात्रै तीनवटा वायुयान दुर्घटनामा परे । यसले नेपाली हवाई आकाश असुरक्षित भएको देखाउँछ । यही असुरक्षा र आवश्यक सुरक्षा मापदण्ड नअपनाएका कारण नेपाली विमानसेवाहरूलाई युरोपियन युनियन (ईयू)ले कालो सूचीमा राखेको तीन वर्ष बितिसकेको छ । ईयूको परीक्षणमा नेपालको 'सिग्निफिकेन्ट सेफ्टी कन्सर्न' कमजोर देखिएपछि

विमानस्थल विकास कोषको दुरूपयोग

नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण (क्यान)ले त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको सेवा/सुविधा बढाउन ०७१ देखि विमानस्थल विकास कोषमा यात्रुबाट शुल्क उठाउन थाल्यो । अन्तर्राष्ट्रिय यात्रुबाट प्रतियात्रु १ हजार १ सय ३० रुपियाँ उठाइने यो कोषमा ४ अर्ब ४२ करोड रुपियाँ जम्मा भएको छ । तर, यो रकम नखर्ची क्यानले थुपारिरहेको छ । यात्रुको सेवा-सुविधा र नियमित एवं दातृ निकायको बजेटमा काम भइरहेका बाहेकका योजनामा यो रकम खर्चिनुपर्ने हो । दुई वर्षपछि बल्ल निर्देशिका बन्यो तर रकम परिचालन भएको छैन । बरू, यो कोषको रकमसमेत दुरुपयोग हुन थालेको छ । ०७१ मा यो कोषको १० करोड रुपियाँ विमानस्थलको जग्गा खरिद तथा विकासमा खर्चिएको देखिन्छ । “निर्देशिका बनिसकेकाले अब यो रकम खर्च गर्छौं,” क्यानका प्रवक्ता एवं उपमहानिर्देशक वीरेन्द्रप्रसाद श्रेष्ठ भन्छन् ।

युरोपेली आकाशमा नेपाली विमानहरूमाथि प्रतिबन्ध लगाइएको हो । त्यसमाथि मुलुकको एक मात्र अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल टीआईएलाई *स्लिपिङएअरपोर्ट्स डटनेटले* लामो समयदेखि संसारकै खराब विमानस्थलहरूको सूचीमा राख्दै आएको छ । सन् २०१६ मा विश्वका खराब १० विमानस्थलको सूचीमा टीआईए दसौं स्थानमा थियो ।

सरकारले नियामक र सेवा प्रदायक गरी क्यानलाई दुई भागमा विभाजन गर्ने तयारी गरेपछि क्यानले हतारमा बोनस खाने निर्णय गरेको हो । नियामक निकायका रूपमा विमान कम्पनी र विमानहरूको नियमन गर्ने र सेवा प्रदायकले विमानस्थलहरूको नियमन गर्ने गरी छुट्टाछुट्टै निकाय गठनको तयारी भइरहेको छ ।

लगानीबिनाको नाफा

विसं ०५५ मा स्थापना भएको क्यानले ०६३ देखि मात्रै नाफा कमाउन थालेको हो । त्यसको ६ वर्षपछि भने यो संस्थाले खुद मुनाफासमेत गर्न थाल्यो । देशभरका विमानस्थलको रेखदेख र विमानहरूको नियमन गर्ने क्यानले त्यहींबाट आम्दानी गर्छ । त्यसबाहेक विदेश जाने यात्रुसँग १ हजार १ सय ३० रुपियाँ विमानस्थल विकास कोषका नाममा उठाउँछ भने आन्तरिकबाट दुई सय रुपियाँ ।

देशभर ५१ वटा विमानस्थल रहेकामा ३४ वटा सञ्चालनमा छन् । ०७० यता तीन वर्षको आँकडा हेर्दा ३४ वटामध्ये टीआईए, चन्द्रगढी, पोखरा र लुक्ला विमानस्थल चारवटा मात्रै नाफामा छन् । बाँकीले प्रतिफल दिन सकिरहेका छैनन् । क्यानसँग अहिले नाफा मात्रै २७ अर्ब रुपियाँ बराबर सञ्चित छ । मुनाफा थुपारिरहेको क्यानले प्रशासनिक खर्चबाहेक अन्यत्र भने लगानी गरेको छैन ।

आर्थिक वर्ष ०७२/७३ मा ४ अर्ब ६० करोड रुपियाँ आम्दानी गरेको क्यानले खर्च भने १ अर्ब ८६ करोड रुपियाँ गर्‍यो । तर, यो खर्चसमेत प्रशासकीय र लागत हो । विकासमा एक पैसा खर्चिएको छैन । प्रशासकीय र लागत दुवै अन्तर्गत सेवा शुल्क, तालिम तथा विकास, मर्मत तथा सम्भार, इन्धन, हवाई मार्गको सरसफाइमा खर्च भएको छ । क्यानले न त यात्रुको सुविधामा, न पूर्वाधार विकासमा नै यो रकम खर्चिएको छ । विकास खर्च नगरी आम्दानी मात्रै बढाएको देखिन्छ । ऋण, ब्याज, सरकारलाई तिर्ने करलगायतका खर्च खटाएर क्यानले १ अर्ब ४२ करोड रुपियाँ खुद मुनाफा गरेको छ । “कुनै पनि संस्थाको आर्थिक हैसियत कस्तो छ भन्ने उसले आम्दानीको कति हिस्सा विकासमा खर्चिन्छ भन्नेले देखाउँछ,” क्यानका पूर्वमहानिर्देशक एवं पर्यटन मन्त्रालयका पूर्वसचिव यज्ञ गौतम भन्छन् । क्यानको अहिलेको नाफा लगानीबाट होइन कि सञ्चालनबाट हो ।

विमानस्थलको आम्दानीलाई एरोनोटिकल (हवाई आय) र नन एरोनोटिकल (गैरहवाई आय)मा विभाजन गरिएको हुन्छ । नेभिगेसन, अवतरण, ग्राउन्ड ह्यान्डिलिङ, यात्रु सेवा शुल्क, जहाज पार्किङको अवधि बढाउँदा लाग्ने शुल्क एरोनोटिकल आय हो भने विमानस्थल क्षेत्रमा पसल सञ्चालनका लागि दिइने कोठा/भवन भाडा, पार्किङ, विमानस्थल प्रवेश शुल्क, विज्ञापन, चलचित्र छायांकन गर्दा लाग्ने दस्तुर नन एरोनोटिकल आर्जन हो ।

ननएरोनोटिकल आम्दानी जति बढी हुन्छ, उति उक्त विमानस्थलको स्तर राम्रो मानिन्छ । तर, नेपालका विमानस्थलको यस्तो आम्दानी भने न्यून छ । अहिले नेपालका विमानस्थलहरूको ननएरोनोटिकल आय २४ प्रतिशत मात्रै छ । एअरपोर्ट काउन्सिल इन्टरनेसनल (एसीआई)ले नन एरोनोटिकल आय कम्तीमा ५० प्रतिशत हुनुपर्ने सुझाव दिएको छ । त्यसपछि मात्रै विमानस्थलाई वित्तीय रूपमा स्वस्थ मानिन्छ । क्यानले बोनस खाने तयारी गरिरहेको पछिल्लो चार वर्षको ननएरोनोटिकल आम्दानी केलाउने हो भने झनै घटेको देखिन्छ । आर्थिक वर्ष ०६९/७० मा २६ प्रतिशत रहेको यो आर्जन ०७२/७३ मा २४ प्रतिशतमा झरेको छ ।

ननएरोनोटिकल आम्दानी बढेपछि विमानस्थलले वायु सेवा कम्पनीबाट लिने विभिन्न सेवा शुल्क दरसमेत घट्न सक्छ । विमानस्थललाई तिर्नुपर्ने खर्च घटेपछि विमान कम्पनीहरूले टिकटमा समायोजन गर्न सक्छन् । यसको लाभ प्रत्यक्षतः यात्रुले पाउँछन् ।

ऋणको भारी

आर्थिक वर्ष ०६९/७० देखि सञ्चित नाफा वृद्धि भएको भन्दै क्यानले चार वर्षको आम्दानीबाट कर्मचारीलाई बोनस बाँड्ने तयारी गरिरहेको क्यान आफैं भने ऋणको चंगुलमा छ । क्यानले ऋण सहयोगमा विभिन्न आयोजना सञ्चालन गरिरहेको छ, जसबाट उसको थाप्लोमा करिब चार अर्ब रुपियाँ ऋण अहिले पनि छ । टीआईए सुधार आयोजना, दोस्रो पर्यटन पूर्वाधार आयोजना, खानीडाँडा विमानस्थल आयोजना, गौतम बुद्ध सुदृढीकरण कार्य, हवाई यातायात क्षमता अभिवृद्धि आयोजनाबाट क्यानलाई यो भार परेको हो ।

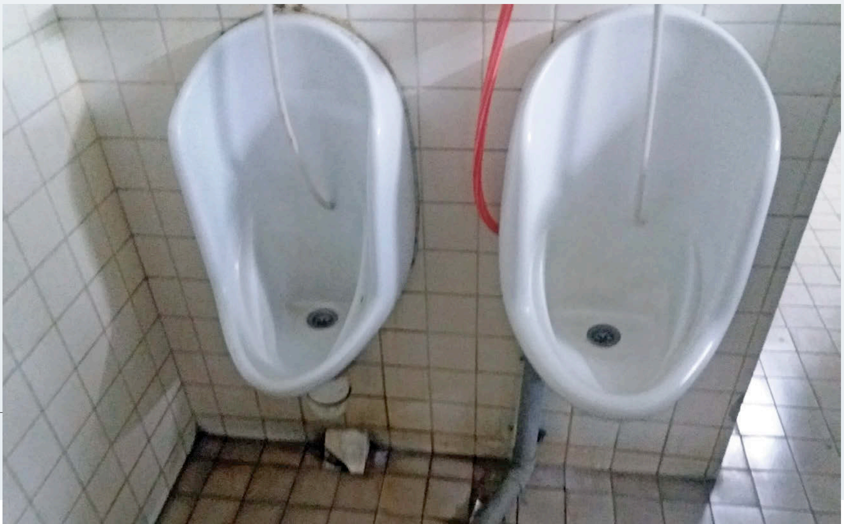

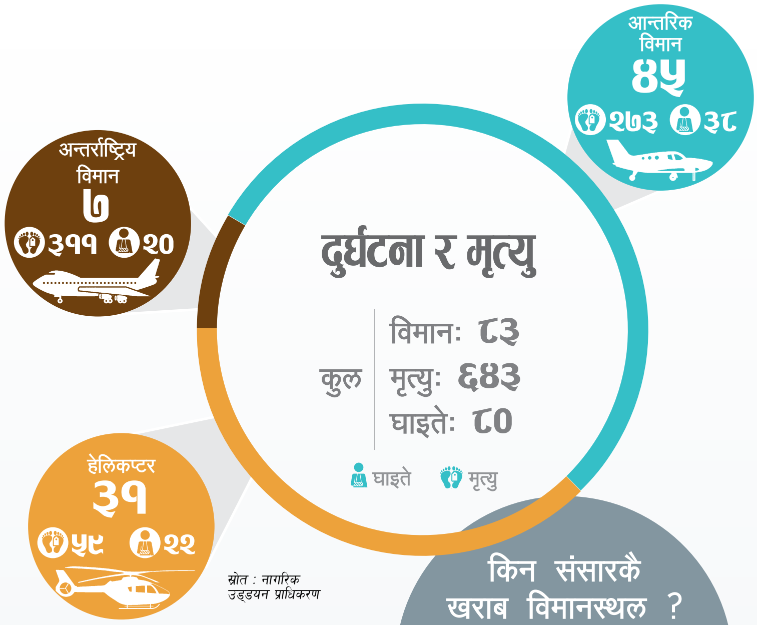

स्रोत : नागरिक उड्डयन प्राधिकरण

किन संसारकै खराब विमानस्थल ?

अव्यवस्थित फोहर शौचालय

फोहर टर्मिनल

अपर्याप्त संकेत चिह्न

अपर्याप्त खानेकुरा

रूखो व्यवहार, दुःख दिने कर्मचारी प्रवृत्ति

स्रोत : स्लिपिङएअरपोर्ट्स डटनेट

आगामी पाँच वर्षमा क्यानको ऋणको भारी सवा खर्ब रुपियाँ पुग्ने अनुमान छ । किनभने, पोखरा क्षेत्रीय विमानस्थलका लागि २३ अर्ब, भैरहवा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलका लागि १० अर्ब, टीआईएका लागि १० अर्ब (पहिलो चरणमा) र प्रस्तावित दोस्रो अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल (बारा) १ खर्ब २१ अर्ब (प्रक्षेपण) ऋण हुनेछ। विभिन्न दातृ निकायसँग ऋण लिएर क्यानले आयोजनाहरू निर्माण गर्दै आएको छ।

क्यानले नाफा कमाएको देखिए पनि यसले विमानस्थलको पूर्वाधार विकास एवं सेवा सुविधा विस्तारमा भने लगानी नगन्य मात्रै गरेको छ । सबैभन्दा बढी नाफा कमाएको टीआईएमा क्यानले आम्दानीबाट अहिलेसम्म लगानी गरेको भनेको जम्मा १ करोड २० लाख डलर मात्र हो । दातृ निकाय एसियाली डेभलपमेन्ट बैंक (एडीबी)को सात करोड डलर ऋण र एक करोड डलर अनुदान सहयोगमा सञ्चालन भइरहेको टीआईए सुधार आयोजनामा क्यानले उक्त रकम थपेको हो । यद्यपि, क्यानका उपमहानिर्देशक एवं प्रवक्ता वीरेन्द्रप्रसाद श्रेष्ठ भने क्यानसँग खराब कर्जा नरहेकाले बोनस वितरण गर्नु कानुन सम्मत भएको जिकिर गर्छन्।

संसद्को सुशासन समितिले त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल अनुगमन गर्दा भेटिएको टुटेफुटेको र दुर्गन्धित शौचालय

भद्रगोल विमानस्थल

०५५ मा क्यान गठन हुनुभन्दा अघि यो हवाई विभागको स्वरूपमा थियो । नेपालले बाह्य मुलुकसँग हवाई सञ्जाल विस्तार गर्न स्वतन्त्र निकाय अनिवार्य रूपमा चाहिने भएकाले सरकारले क्यान गठन गरेको थियो। तर, क्यान गठन गर्दा टीआईएको पूर्वाधार जे थियो, अहिले पनि त्यसमा ठूलो परिवर्तन छैन। क्यान स्थापना हुँदा पार्किङ-बेको संख्या सात थियो । यो संख्या अहिले पनि त्यति नै छ। १८ वर्षपछि बल्ल दुईवटा रिमोट पार्किङ-बे बनाउने प्रक्रिया थालिएको छ। यसको टेन्डर भइसकेको छ।

पार्किङ-बे पर्याप्त नहुँदा आकाशमै जहाजलाई होल्ड गर्नुपर्ने बाध्यता छ। यसले हवाई ट्राफिकको चाप बढाएको मात्र छैन, विमान कम्पनीले नोक्सानसमेत बेहोरिरहेका छन् । आन्तरिक र बाह्य उड्डयन भरिरहेको बुद्ध एअरले सन् २०१६ मा गरेको एक अध्ययनबाट विमान कम्पनीहरूले होल्डिङबाट मात्रै साढे चार महिनामा २१ करोड रुपियाँभन्दा बढी नोक्सान बेहोर्नुपरेको देखाएको थियो। यस्तो नोक्सानीको ग्राफ बर्सेनि दुई करोड रुपियाँले वृद्धि भइरहेको छ। कम्पनीले बेहोर्ने घाटा अन्ततः यात्रुको थाप्लोमा पुग्छ । खर्च बढेपछि कम्पनीहरूले टिकट महँगो पार्छन्।

टीआईएमा जति सुविधा थपिएका छन्, त्यसमा क्यानको आम्दानीको हिस्सा ज्यादै सानो छ । संसद्को सुशासन समितिले अनुगमनका क्रममा टीआईए यति भद्रगोल देख्यो कि जतातत‍ै अव्यवस्थित थियो। समितिका सभापति मोहनसिंह राठौर भन्छन्, “त्यहाँभित्र छिर्दा विमानस्थल हो कि हाटबजार छुट्याउन मुस्किल हुने रहेछ। न सरसफाइ छ, न यात्रुका लागि स्तरीय सेवा ।” भद्रगोल देखिएपछि समितिले विमानस्थलको अनुगमनका लागि उपसमिति नै गठन गरेको छ।

भीआईपी कक्षमा एक्सरे मेसिनसमेत छैन। कार्गोमा भएको एक्सरे मेसिन काम नलाग्ने भएर थन्किएको एक महिनाभन्दा बढी भएको समितिको अनुगमनका क्रममा फेला पर्‍यो । विमानस्थलमा रहेको इमरजेन्सी कक्षको ढोका हरदम खुलै हुन्छ, जहाँबाट पहुँचवालाहरू सहजै आउजाउ गरिरहेका हुन्छन् । “विमानस्थलमा एकातिर सुरक्षाका दृष्टिले थुप्रै कमजोरी देखिए भने अर्कोतिर भौतिक अवस्थासमेत बेहाल रहेछ,” राठौर भन्छन्।

विमानस्थलभित्र बेथिति देखिएको यो नै पहिलोपटक होइन । यसअघि ०७२ मा संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयले गठन गरेको अनुगमन टोलीले समेत यस्तै भेटेको थियो। प्रस्थान कक्षको ‘स्मोकिङ रुम’को चारैतिर मानिस नै छिर्न सक्ने प्वाल रहेको भन्दै समितिले यो ठूलो सुरक्षा चूक भएको औंल्याएको थियो। ६ महिनापछि ०७३ जेठमा समितिले पुनः नियमन गर्दा समेत यो प्वाल उस्तै भेटिएको थियो, जुन अहिलेसम्म मर्मत गरिएको छैन। “साना-मसिना सुविधासमेत विस्तार नगर्ने अनि बोनस खानचाहिँ हतार गर्ने ?” उक्त समितिमा समेत रहेका मन्त्रालयका एक जना अधिकारी भन्छन्। क्यानका प्रवक्ता श्रेष्ठ भने टीआईएमा सुविधा र पूर्वाधार थप्ने कार्य भइरहेको बताउँछन्।

अहिले पनि देशभरका नौवटा विमानस्थलको धावन मार्ग पिच हुन सकेको छैन । ग्राभेलमै वायुयान अवतरण गर्नुपर्ने बाध्यता छ। पूर्वाधारको अभावमा अधिकांश विमानस्थल अस्तव्यस्त छन्। उपत्यकाबाहिरका विराटनगर, नेपालगन्ज, भैरहवा, पोखराजस्ता क्षेत्रीय हब मानिने विमानस्थलमा बाहेक अन्यत्र एक्स-रे मेसिनसमेत छैन। चेकजाँचका उपकरणसमेत उपलब्ध छैनन्।

कमजोर पूर्वाधार र सुविधाले देखाउँछ, नेपालका विमानस्थलहरू कुन दूरावस्थाको सामना गरिरहेका छन् । आयस्रोतको मुख्य द्वार विमानस्थलहरू अस्तव्यस्त अवस्थामा चलिरहँदा नियामक निकाय भने आफ्नो क्षमता बढाउने होइन, बोनस खाने हतारोमा छ । “आम्दानी केका लागि ?” मन्त्रालयका अर्का सहसचिवको प्रश्न छ, “सुविधा र क्षमता वृद्धिका लागि कि बोनस बाँड्न ?” ◆

'पावर, पैसा र ग्ल्यामर केही रहेनछ'

दिवंगत गिरिजाप्रसाद कोइरालाझैं 'संवाद, सहमति र सहकार्यबाटै देशको स्वार्थमा काम गर्नुको विकल्प नभएको' बताउने उनी 'सबैका आ-आफ्नै ब्रान्डको राजनीति भए पनि त्यो रचनात्मक र परिपक्व हुनुपर्ने' सुझाव दिन्छिन् । एकअर्कालाई गाली र खोक्रा भाषण गर्नेहरू अचेल उनलाई जोकरझैं लाग्छन् । अनि, उनलाई आफ्नो यस्तै विगतप्रति पश्चात्ताप पनि छ । असाध्य रोग क्यान्सरसँग लडेर अहिले मण्डिखाटारस्थित निवासमा आराम गरिरहेकी नेपाली कांग्रेसकी नेतृ **सुजाता कोइराला**ले *नेपाल*का लागि **सन्तोष आचार्य** र **प्रदीप बस्याल**सँग राजनीतिक भन्दा पनि आध्यात्मिक लयमा कुरा गर्न रूचि देखाइन् । त्यसैको सम्पादित अंश :

क्यान्सरसँग कसरी भिडिराख्नुभएको छ ?

स्तन क्यान्सर पत्ता लागेको एक महिनामै मेरो डिम्बाशयमा पनि क्यान्सर देखियो । दुवै अलगअलग प्रकृतिका थिए । ती पहिलो चरणमै रहेका कारण समयमै उपचार सम्भव भयो । क्यान्सरभन्दा बढी समस्या त एक महिनाभित्रै दुइटा अपरेसन गर्नुपर्दाको मानसिक तनाव थियो । शारीरिक रूपमा निकै कमजोर भएँ । चिकित्सक, मनोचिकित्सकहरू आउनुभयो । उहाँहरूले निद्रा लाग्ने औषधि दिनुभयो, जसलाई मैले 'ह्याप्पी मेडिसिन' नाम दिएकी थिएँ । त्यसले मेरो खास समस्या समाधान गरेन । जब उहाँहरूले अर्को औषधि दिने कुरा गर्नुभयो, म झन् बढी चिन्तित भएँ । औषधिले समस्या समाधान गर्दैन भन्ने लागेपछि म योगतिर लागेँ । जसले मलाई अहिले निकै ऊर्जा र उत्साह दिएको छ ।

बीपी कोइरालालाई समेत क्यान्सर लागेपछि एक सन्दर्भमा 'झैझगडाहरू सबै बेकार रहेको, जीवन नै ठूलो कुरा रहेको' भन्नुभएको थियो । तपाईंलाई पनि कुनै बेला यस्तो लाग्यो ?

हामीले आफैंलाई मात्र संसार सोचेका हुन्छौं, जुन आखिर भ्रम रहेछ । मलाई थुप्रैपटक यस्तो लाग्यो । दोस्रोपटक म १२ दिनजति अस्पताल

बसेँ। त्यतिखेरसम्म मलाई मानसिक रोग लागिसकेको रहेछ। अस्पतालमा डाक्टर-नर्ससँग हुँदा मात्र सुरक्षित अनुभव हुने, बाहिर निस्केर बस्न डर लाग्ने। मैले निस्किनै नमानेपछि डाक्टरहरूले बाहिर गएर घुलमिल हुन, राम्री बनेर घुम्न, सपिङ गर्न, रमाइलो गर्न हौस्याए। उनीहरूले खास मेरो उदासपन नापेरै त्यसो भनेका रहेछन्। त्यतिखेर मलाई पावर, पैसा, ग्ल्यामर भन्ने कुरा केही रहेनछ भन्ने अनुभव भयो। हामी बेकारमा एकअर्कामा द्वैष, झगडा पालेर बसेका छौँ। हिजो साथी-भाइ र परिवारसँग गरेका झैझगडा सम्झिँदा अहिले निकै हास्यास्पद लाग्छ।

आफूले विगतमा गरेका भाषण सम्झिँदाचाहिँ कस्तो लाग्यो ?

अस्पतालबाट घर फर्किएपछि *फेसबुक*मा एक महिला नेतृको भाषण सुन्न पाएँ। उनी चिच्याउँदै, अरूलाई गाली गर्दै गरेको देख्दा मलाई अचम्म लाग्यो। सोचेँ, मैले पनि पहिले यस्तै त बोल्थेँ, कराइकराइ बोल्थेँ, जसको कुनै तुक हुँदैनथ्यो। न हामी आफू बुझेर बोल्थ्यौँ, न अरूलाई हाम्रो कुरा बुझ्ने चासो नै हुन्थ्यो।

जीवनलाई पछाडि फर्केर हेर्दा केही पश्चात्ताप पनि हुन्छ ?

अतीतका नराम्रा कुराबाट निस्किन योगले निकै सघाइरहेको छ। अहिले म कुनै औषधि पनि खाँदिनँ र म भित्रबाट खुसी महसुस गरिरहेकी छु। हिमालयन साल्ट ल्याम्पको सहायताले कतिपय योग गर्दा म त्यस्तो क्षण अनुभूत गर्छु, जहाँ मलाई ईश्वरले बिचित्र गरी ऊर्जा दिएको अनुभव हुन्छ। मैले त्यसरी ध्यान गर्दा विगतलाई केलाउन पाएकी छु। आफूलाई बाँधिरहने समस्याहरूबाट निस्किन पाइरहेकी छु, जुन सामान्य अवस्थामा सोच्न पाइँदैनथ्यो। ईश्वरलाई मेरा दुःख-कष्टबाट मुक्ति गराइदिन आग्रह गर्छु। विगतमा जानी नजानी भएका गल्तीका लागि प्रायश्चित गर्छु।

तपाईंमा आध्यात्मिक चेत बढी देखिन थालेछ नि ?

हो, मलाई पछिल्लो समय अध्यात्मले निकै आकर्षित गर्न थाल्यो। किनभने, हाम्रो जीवनको सार रहेछ अध्यात्म। सत्य नै यही रहेछ। अरू, सबै कुरा भ्रम रहेछन्। हामीले त आफ्नो पक्षलाई मात्र संसार भनेका रहेछौँ।

> **अहिले मैले महसुस गरेको कुरा के हो भने मभित्र रहेका अहंकारहरू बिस्तारै कम हुँदै गएका छन्।**

अहिले तपाईंको स्वास्थ्य कस्तो छ ?

म चिकित्सकीय परामर्श सँगसँगै योग, ध्यान र सन्तुलित खानपिनमा बढी केन्द्रित छु। प्रत्येक शनिबार अर्ग्यानिक तरकारी, दूध, दही किन्न लाजिम्पाट पुग्ने गर्छु। अहिले मैले महसुस गरेको कुरा के हो भने मभित्र रहेका अहंकारहरू बिस्तारै कम हुँदै गएका छन्। क्यान्सरले मलाई दोस्रो जीवन दिएको छ। अहिले म स्वस्थ छु।

नेपाली कांग्रेसको स्वास्थ्यचाहिँ कस्तो छ ?

कांग्रेसलाई क्यान्सर लागेको छ। तर, निको पार्नुपर्छ। अहिलेको अवस्थामा संगठनमा मिहिनेत गर्नुपर्छ। गिरिजाबाबुले कसरी संगठन निर्माण गर्नुहुन्थ्यो भन्ने मैले देखेकी छु। भाषण गर्दै हिँडेर मात्र संगठन बन्दैन। कार्यकर्ताको मनोभावना नबुझेसम्म, टुटेका मन/झगडा नमिलाएसम्म संगठन बन्दैन। सधैँझैँ कांग्रेसलाई चुनावमा जिताउने हो भने पार्टीभित्रको चर्को गुटबन्दी समाप्त पार्नैपर्छ। नेता-कार्यकर्ता सबैमा पार्टीप्रतिको अपनत्वबोध हुनैपर्छ। गिरिजाबाबु, किसुनजी, गणेशमानजीको समयमा समेत थुप्रै मतभिन्नता थिए। तर, तल्लो तहमा त्यो थाहा हुँदैनथ्यो। अहिले गाउँ-गाउँसम्मै पार्टीमा गुटबन्दी फैलिएको छ।

कांग्रेस नेतृत्वले संगठन ध्वस्त पारेको गुनासो छँदै छ, अहिले कांग्रेस वा कांग्रेससमेत रहेको सरकार भारतसँग मात्र टाँसिन खोजेजस्तो, चीनसँग भाग्न खोजेजस्तो आरोप पनि लागिरहेको छ नि ?

दुवै छिमेकीसँग समान व्यवहार गर्नुको विकल्प छैन। भारतसँग निर्वासनका बेला लिएको शरण, साथीभाइ, सहज आवतजावतकै कारणले पनि स्वाभाविक रूपमा कांग्रेसको एउटा बेग्लै सम्बन्ध छ। बीपी, गिरिजाबाबु, किसुनजीहरू व्यक्तिगत रूपमा भारतसँग नजिक रहे पनि चीनसँग कहिल्यै पनि टाढिनुभएको थिएन, दुवैसँग समदूरीकै सम्बन्ध थियो। नेपालमा भारतविरोधी भएर पनि हुँदैन। विश्वभर बलियो प्रभाव बनाएको चीनलाई चटक्क बिर्सेर पनि हुँदैन। हाम्रो राष्ट्रिय स्वार्थभन्दा बाहिर नगईकनै दुवै मुलुकसँग राम्रो सम्बन्ध राख्नुपर्छ।

पार्टीको विदेश विभाग र परराष्ट्र मन्त्रालयको पनि नेतृत्व सम्हालिसक्नुभएको छ। अहिले कांग्रेसले नै परराष्ट्र मन्त्रालय सम्हालिरहेको सन्दर्भमा चीनलाई चिढ्याएजस्तो लाग्दैन ?

नेपालको हितमा रहेका सम्झौता कार्यान्वयन गर्ने मामिलामा हामीले पार्टीभन्दा माथि उठेर सोच्नैपर्छ। चीनसँगको सम्झौता कार्यान्वयन हुनु भनेको भारतसँग व्यापार नै नगर्ने भन्ने पनि होइन। आज अमेरिका नै पनि चीनको ठूलो सहयोगमा निर्भर छ भने हामीले ऊसँग सहयोग लिन किन नहुने ? भारतमै चीनसँग ठूलो हिस्साको व्यापार हुन्छ। बंगलादेश, श्रीलंकाले समेत ठूलो सहयोग लिइसके। नेपालले मात्रै सहयोग लिनुहुन्न भन्ने के छ ? परराष्ट्रमन्त्रीले चीनको भ्रमण गरेर त्यसतर्फ कदम चाल्नुपर्छ।

अर्को प्रसंग, कोइराला परिवार देशमा संकट आउँदा समाधानको मियो मानिन्थ्यो ? अहिले त्यो हराएको हो ?

शशांक कोइराला महामन्त्री हुनुहुन्छ, शेखरदा' पनि हुनुहुन्छ। हामी सबै मिलेर पार्टी र देशको हितमा एउटा सन्देश बोकेर जानुपर्छ। गिरिजाबाबुजस्तो व्यक्तित्व त सधैँ आइराख्दैन। र, कोइराला परिवारभित्रबाटै पार्टी नेतृत्व चाहिन्छ भन्ने पनि छैन। तत्काल म सक्रिय राजनीतिमा आइहाल्दिनँ। तर, शशांक, शेखरदा'लाई सहयोग गर्छु। बाहिर भनिएजस्तो हामीमा ठूलो मतभिन्नता केही पनि छैन। म केही समयपछि सकारात्मक भाव बोकेर सक्रिय राजनीतिमा फर्कन्छु।

गिरिजाबाबुलाई राष्ट्रपति बनाउने कुरा अचानक के कारणले फेरिएको थियो ?

उहाँलाई राष्ट्रपति बन्न नदिन पार्टीभित्रबाटै ठूलो षड्यन्त्र भएको थियो। राष्ट्रपति हुने उहाँको रुचि थियो। राष्ट्रपति बनेर सेनालाई आफ्नो हातमा राखेर शान्ति प्रक्रियालाई टुंग्याउने उद्देश्य पनि राख्नुभएको थियो। तर, पार्टीभित्र र बाहिरबाट आफूलाई राष्ट्रपति बन्न दिँदैनन् भन्ने उहाँले बुझिसक्नुभएको थियो। त्यसैले विश्वासिलो र त्यस पदका लागि योग्य हुन सक्ने व्यक्तिका रूपमा रामवरण यादवलाई राष्ट्रपतिका रूपमा छनोट गर्नुभएको हो।

अनि, सुशील कोइरालालाई राष्ट्रपति बनाउन तपाईंले धेरै अड्डी लिनुभएको थियो। तर, उहाँ पनि हुन सक्नुभएन ?

सुशीलदा'लाई राष्ट्रपति बन्ने इच्छा थियो। उहाँको स्वास्थ्य हेर्दा हामीले पनि राष्ट्रपति पद उपयुक्त ठानेका थियौँ। सेनालाई नियन्त्रणमा राख्न पनि सकिने र अन्य थुप्रै महत्त्वपूर्ण भूमिका हुने भनेर हामीले उहाँलाई सुझाव पनि दिएका थियौँ। तर, अचानक उहाँ मुड फेरेर पार्टी सभापति हुन्छु भन्न थाल्नुभयो। उहाँलाई कसले के प्रभाव पार्‍यो, थाहा भएन। उहाँको अचम्मको जिद्दीपछि प्रधानमन्त्री पदमा उम्मेदवारी दिने बेलामा देखियो, हार्छु भन्ने जान्दा जान्दै पनि। त्यो उहाँको आफ्नो निर्णय थिएन। त्यसको परिणाम अहिले देखिएको छ। ◆

तस्बिर : रवि मानन्धर

दृष्टिकोण

हस्त गुरुङ

तन्त्रयुद्धको खतरना

नेपाली राजनीतिमा चारवटा राजनीतिक तन्त्रहरू क्रमशः राजतन्त्र, प्रजातन्त्र, गणतन्त्र र लोकतन्त्रबीच संघर्ष चलिरहेको छ। यो तन्त्रयुद्ध खतरनाक मोडमा आइपुगेको छ । नेपालीहरूले विभिन्न रूपमा पुस्तौँसम्म राजतन्त्र भोगे । त्यसलाई चुनौती दिन झन्डै ७५ वर्षअघि प्रजातन्त्र शब्दले राजनीतिमा प्रवेश पायो । प्रजातन्त्र भन्ने शब्दावली धेरै कालसम्म उच्च-मध्यम वर्गीय शिक्षित समाजमा सीमित रह्यो। ६ फागुन २००७ मा राजा त्रिभुवनले गौचरमा उपस्थित नेपालीहरूलाई सम्बोधन गर्दै 'अब हाम्रा प्रजाले संविधानसभाद्वारा महासभा गठन गरेर देशमा गणतन्त्र कायम गर्नेछन्' भनेर घोषणा गरेको दिनदेखि नेपाली राजनीतिमा गणतन्त्र शब्दले स्थान पायो । अर्थात्, नेपाली राजनीतिमा गणतन्त्र शब्दको प्रवेश भएको पनि ६५ वर्ष पुग्यो, जो नेपालीको सरदर आयु बराबरको समय हो । ०६२/६३ पछि चाहिँ लोकतन्त्र भन्ने शब्द राजनीतिमा भित्रियो ।

राजा त्रिभुवनले दिल्लीबाट फर्कंदा कोसेलीस्वरूप भित्र्याइदिएको गणतन्त्र शब्दावलीसँग उसबेलाका नेपाली वाममार्गीहरू पनि पूर्ण परिचित थिएनन् । ०१५ सालको आमनिर्वाचनको परिणाममा त्यस बेलाका नेपाली वाममार्गीहरूको संख्या न्यून देखाए तापनि काठमाडौँमा तिनको बलियो पकड देखायो ।

राजतन्त्र र प्रजातन्त्रबीच संघर्ष हुँदा ०१५ सालको आमनिर्वाचनमार्फत देशले जननिर्वाचित सरकार पायो । नागरिकहरू राजाद्वारा मनोनीतबाट होइन, आफैँले चुनेका प्रतिनिधिहरूबाट आफ्नो शासन चाहन्छन् भन्ने स्पष्ट भयो। यसलाई प्रजातन्त्रको जित मानियो। तर, १ पुस ०१७ मा नै राजतन्त्रले प्रजातन्त्रलाई निमोठिदियो। त्यसपछिको दुई दशक राजतन्त्र र प्रजातन्त्रबीच घोर संघर्षले ०३७ को जनमतसंग्रह ल्यायो, जसको परिणामले ४५ प्रतिशत मतदाता राजतन्त्रका विरुद्ध, प्रजातन्त्रका पक्षमा रहेको देखायो। यस घटनालाई पनि प्रजातन्त्रको जित ठानियो । तर, ०४६ को आन्दोलनले प्रजातन्त्र र राजतन्त्रबीच सहकार्य गराउन संवैधानिक राजतन्त्र स्थापित गरिदियो ।

००६ देखि सुषुप्त बीजका रूपमा नेपाली भूमिमा सञ्चित रहेको गणतन्त्रले ०४६ पछिको अवसरलाई भरपूर उपयोग गर्‍यो । संसदीय हावापानीमा गणतन्त्रको बिरुवा मज्जाले हुर्कियो। ६ वर्षमै वयस्क भयो। ०५२ मा आइपुग्दासम्म हिंस्रक योद्धा बनेर नेपाली राजनीतिमा स्थापित हुन पुग्यो ।

०६३ पछि गणतन्त्रले राजतन्त्र नै लोप गराइदियो । अनि, प्रजातन्त्रको स्थानमा लोकतन्त्रको लेप चढाइदियो। अहिले देशमा प्रजातन्त्रको साक्षीका रूपमा बालिग मताधिकार मात्र बाँचेको छ । यद्यपि, प्रजातन्त्रको अर्थ मतदान गर्नु मात्र होइन । देश र

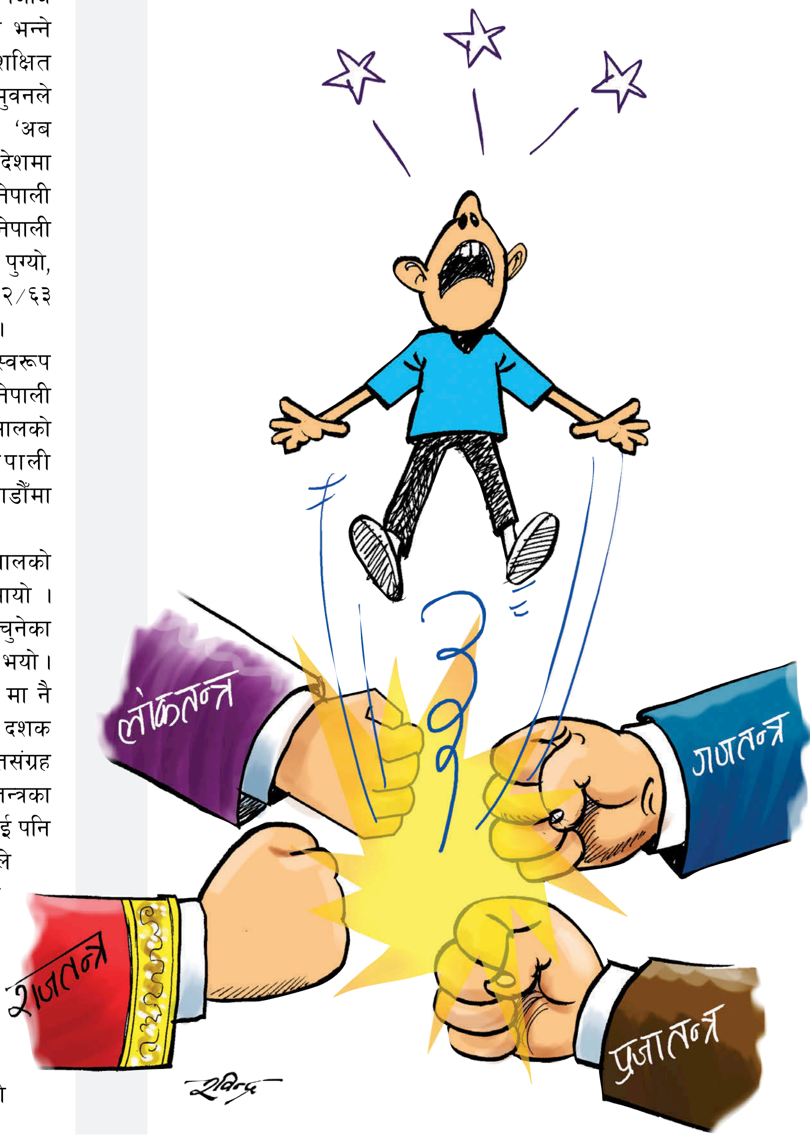

क मोड

जनताको उन्नति सुनिश्चित गर्न नसके प्रजातन्त्र अर्थहीन हुन जान्छ। तर, प्रजाको उन्नति र विकास गर्ने वाचासहित आएको प्रजातन्त्र सुदृढ रूपमा खडा हुन सकेन ।

अहिले लोकतन्त्र भन्ने शब्दावलीले नेपाली राजनीति ढाकेको छ । प्रजातन्त्रको ठाउँ लोकतन्त्रले लिएको छ । नागरिकलाई लोकतन्त्र र प्रजातन्त्रमा भेद छुट्याउन हम्मे परेको छ। देशमा प्रजातान्त्रिक होइन, लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको हावा चलेको छ। गणतन्त्रवादीहरूले जातीय/क्षेत्रीय लोकशासनलाई लोकतन्त्रको जामा पहिर्‍याउने प्रयास गरिरहेका छन्। तन्त्रयुद्धको यो सबैभन्दा खतरनाक रूप हो ।

उहिले पुराण कथामा सुनिएका नागलोक (नाग जातिको राज्य), किन्नरलोक (किन्नर जातिको राज्य) जस्तै गरी नेपालमा पनि पहाडलोक र मधेसलोक सिर्जना भएका छन् । पहाडभित्र नेवाः लोक, तमुलोक, मगरलोक, तामाङलोक, शेर्पालोक, खसलोक, थारुलोक, राई-लिम्बूलोक गरी अनेकन् मसिना लोकराज्य खडा गर्ने प्रयास चलिरहेको छ। लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको हावाले अनेक लोक स्थापनाका लागि ऊर्जा दिएको छ । 'एक देश, अनेक लोक' निर्माण गर्ने उपक्रममा जातीय/क्षेत्रीय/सामुदायिक सद्भावना बिथोलिएका छन्। पहाडलोकवादी र मधेसलोकवादीहरूलाई परस्पर विरोधी अखडामा उभ्याइएको छ। एकले अर्कोलाई आफ्नो सुरक्षा र प्रगतिको बाधक मानेका छन् । त्यसैले यहाँ अनेकन् हिंस्रक कृत्य चल्दै छन्। नागरिकहरूमा त्रास र उन्माद एकसाथ फैलिएको छ।

> **गणतन्त्रवादीहरूले जातीय/क्षेत्रीय लोकशासनलाई लोकतन्त्रको जामा पहिर्‍याउने प्रयास गरिरहेका छन् । तन्त्रयुद्धको यो सबैभन्दा खतरनाक रूप हो ।**

जातीय/क्षेत्रीय लोकराज्यहरू कति उपयोगी हुन्छन् भन्ने कुरा नकेलाईकन लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको उपयोगिताबारे बुझ्न सजिलो हुँदैन । तसर्थ, यहाँ लोकतान्त्रिक गणतन्त्र बुझाउन भारतको इतिहासको सहारा लिइएको छ।

पूर्ववैदिककालीन भारतमा जातीय/क्षेत्रीय गणशासनको परम्परा देखिन्छ। यिनले जातीय तथा क्षेत्रीय लोकराज्य (निश्चित जाति वा समूहको राज्य) गठन गरेर गणप्रमुखमार्फत शासन गर्थे, जसको प्रभाव सीमित भूभाग र जातिमा संकुचित हुन्थ्यो। यस्तो शासनको धर्म (कर्तव्य) जाति विशेष र क्षेत्रीय भूभाग विशेषको सीमाभित्र रहन्थ्यो ।

मेरो देश नगदेश हो भन्ने मानिस अझै पनि नेपालमा भेटिएजस्तै उसबेला भारतमा पनि गंगावार र गंगापार समुदायको भिन्नाभिन्नै लोक (राज्य) थियो, जसलाई जनपद वा महाजनपद भनिन्थ्यो । मध्यकालीन भारतमा १६ वटा महाजनपद र अनेकन् जनपदहरू थिए ।

महाभारतकालीन भारतमा यौधेय, कुलिन्द, मालव, शिवि, अर्जुनायन, त्रिगर्त, क्षुद्रक, समवस्ता आदि एकल जातीय गणराज्य थिए । मध्य-पश्चिम भारतमा शिनी-वासुदेव, स्वफल्क-चैत्रक, अक्रुर-वासुदेव, आन्ध्र-वृष्णिजस्ता संयुक्त जातीय गणराज्य पनि थिए। संयुक्त जातीय गणराज्यहरू 'दुई भिन्न जातीय समुदायको एक राज्य नीति' अन्तर्गत चल्थे । व्यापार, यातायात, पानी तथा प्राकृतिक स्रोतको साझेदारी गर्न, दुई भिन्न भूगोलका भिन्न जातिबीच समन्वय राख्न संयुक्त गणराज्य बनेका थिए । उत्तरापथ गणराज्य पहाड र समथरका बासिन्दाको संयुक्त गणराज्य थियो। यिनले व्यापार र कृषिमा उन्नति गरेका थिए ।

समथरका यादवहरूले अन्तर्जातीय लोकराज्य चलाएका थिए । यिनले यादव-यादवबीचको महासंघ बनाएका थिए । ब्रजभूमि यादवहरूको पवित्र लोकराज्य थियो। कोशल देशका नागरिक भएर पनि कपिलवस्तुका शाक्यहरूले जातीय गणतन्त्र चलाएका थिए । त्यो शाक्यलोकमा सिद्धार्थ गौतमका पिता शुद्धोधन पनि राजा भएका थिए ।

वैशालीमा लिच्छवि र छिमेकी मुजफ्फरपुर, शाहवाद क्षेत्रमा बुल्ली गणतन्त्र थियो । यी दुई लोकवासी आपसमा लडिरहन्थे । कालाम ब्राह्मणहरूको गणतन्त्र केशवत्थुमा र भग्ग (भार्ग) ब्राह्मणको गणतन्त्र उत्तरप्रदेशको मिर्जापुर, सुन्सुमारगिरि क्षेत्रमा थियो। कोलिय जातिको गणतन्त्र उत्तरप्रदेशको रामपुरदेवरिदेखि रामग्राम (नेपालको नवलपरासीको दक्षिणी अंश)सम्म थियो । काठमाडौँ उपत्यकामा शासन गर्न आएका दक्षिण मल्लहरू गोरखपुर र चम्पारण सारण क्षेत्रमा थिए । यिनीहरू एकै जातीय समूहका भए पनि तीन गणतन्त्र बनाएर विभाजित थिए । काशी क्षेत्रमा काशी मल्लहरू, पावा नगरमा पावा मल्लहरू र कुशीनगर क्षेत्रमा कुशीनारा मल्लहरूको गणतन्त्र थियो। त्यसैले यिनीहरू ज्यादै कमजोर थिए । उत्तरप्रदेशको पिप्पलीवन क्षेत्रमा कोरी (कोइरी ?) हरूको मोर (मोरिय) गणतन्त्र थियो। यो राज्य उत्तरप्रदेशको उपधौलीदेखि नेपालको बाँके र कैलालीसम्म फैलिएको थियो, जसलाई नन्दवंशको पालामा मगधले एकै गाँसमा निलिदियो।

विदेह क्षेत्रको मिथिला गणतन्त्र बज्जी (बजियान) महाजनपद अन्तर्गत थियो । बज्जी र मैथिलहरू एकै महाजनपदका नागरिक भए पनि मिल्न नसकेर दुई भिन्न जातीय गणतन्त्र गठन गरेर बसेका थिए। यिनले पनि स्वतन्त्र अस्तित्व कायम राख्न सकेनन् ।

अर्थात् आजभन्दा २ हजार ६ सय वर्षअघि नै भारतमा 'प्रत्येक जाति प्रत्येक लोक' नीतिबमोजिमको लोकतान्त्रिक

गणतन्त्र चलेको देखिन्छ । तर, तिनीहरू कुनै पनि टिक्न सकेनन् ।

मगध राजतन्त्रले उत्तर भारतका सबै जातीय गणराज्यको उच्छेद गरेर अखण्ड, शक्तिशाली, विशाल मगध निर्माणको जग राखेको थियो । मगधको राजधानी वैशाली हुँदै पाटलीपुत्र (पटना)मा स्थापना भएको थियो । यही पाटलीपुत्रमा उदय भएको नन्दवंशले पूर्व, पश्चिम र दक्षिण भारतका जातीय गणतन्त्र मासेर विशाल मगध निर्माण गरे । यिनको समयमा मेसेडोनियाबाट विश्वविजय गर्न हिँडेका युनानी युवा अलेक्ज्यान्डरले पश्चिम भारतको तक्षशिला (अहिले पाकिस्तानमा), गान्धार (अहिले अफगानिस्तानमा) र झेलम नदी किनाराको पौरव गणराज्यमा आक्रमण गरेर भारतीय भूभागमा प्रवेश पाए । युनानी आक्रमणबाट भारतलाई बचाउने शक्ति उसबेलाका ससाना जातीय गणराज्यहरूमा थिएन ।

अलेक्ज्यान्डरलाई भारतीय भूमिमा अझ भित्र पस्नबाट रोक्न सक्ने एउटै मात्र शक्तिसूत्र थियो- जातीय गणराज्य मासेर बनेको विशाल मगध । मगध शक्तिशाली थियो तथापि नन्दवंशी राजा धनानन्द सम्पूर्ण भारतको होइन, मगधको सुरक्षामा मात्र केन्द्रित थिए । तर, भारतमा विदेशी आक्रमण रोक्नु अनिवार्य थियो । त्यसका लागि राज्यसूत्र त मगध थियो तर राज्यपात्र अनुकूल थिएन । त्यसैले चाणक्यले मगधमा सत्ता परिवर्तन गराएर चन्द्रगुप्तलाई मगधको शासक बनाए । चन्द्रगुप्त पाएपछि, भारतभित्र युनानी प्रवेश रोक्ने सूत्र र पात्र चाणक्यले पाए । यी दुईको सहायताले शक्तिशाली युनानी सेनालाई भारतीयहरूले लखेटे । त्यसपछि चन्द्रगुप्तले थुप्रै ससाना जातीय राज्य मासेर मगध साम्राज्य बनाए । उनका नाति सम्राट् अशोकले दक्षिण भारतको कलिङ्ग विजय गरेपछि भारतवर्ष ढाक्ने गरी विशाल भारतको निर्माण भयो ।

> **पृथ्वीनारायण शाहको निन्दा गर्ने, नेपाल एकीकरण कार्यको आलोचना गर्ने, जातीय/क्षेत्रीय लोकतन्त्रको वकालत गर्ने जमातले पनि नेपाल कमजोर बनाउने उपक्रम चलाइरहेका छन् ।**

मागधी प्रसेनजीत र अजातशत्रु तथा नन्दवंशले जातीय गणतन्त्र मासेर मगध निर्माणको अभियान नचलाएको भए, चाणक्यले भारत र भारतीयको स्वाधीनता र स्वतन्त्रता बचाउन सक्ने राज्यशक्ति पाउनै सक्तैनथे । चन्द्रगुप्त र सम्राट् अशोकले थप जातीय/क्षेत्रीय गणराज्य मासेर विशाल मगधको निर्माण नगरेको भए शक्तिशाली अखण्ड भारतको सिर्जना नै हुने थिएन । मध्यकालीन भारतको इतिहासले प्रस्ट देखाउँछ, आजको विशाल भारत, जातीय गणतन्त्रको समाप्तिपछि प्राप्त भएको हो । जातीय वा क्षेत्रीय गणतन्त्रले अखण्ड र शक्तिशाली देशको निर्माण गर्न सक्दैन ।

प्रसेनजीत, अजातशत्रु, नन्दवंश, चाणक्य, चन्द्रगुप्त र सम्राट् अशोकले अखण्ड भारत निर्माण गर्न जुन महायज्ञ गरेका थिए, त्यही र त्यस्तै काम नेपालमा पृथ्वीनारायण शाहले गरेका थिए । बाइसे/चौबीसे मात्र होइन, भीरकोटे (स्याङ्जाली), गल्कोटे (बाग्लुङे), धूवाँकोटे (धादिङे), नुवाकोटे र विजयपुरे राज्य नमासिएका भए, हामीसँग पनि आजको नेपाल हुने थिएन । तर, नेपालमा पृथ्वीनारायण शाहको निन्दा गर्ने जमात बढिरहेको छ । किन होला ?

जवाफ भारतीय इतिहासमै छ- सम्राट् अशोकले भारतीयहरूलाई उपहारमा दिएको विशाल अखण्ड भारतभित्र मुगल, अरब र अंग्रेज शक्तिले शासन जमाउन चाहेपछि, भारतीयहरूलाई नै भारतविरोधी जमातको रूपमा खडा गरे । उनीहरूले देशीय दलालहरू प्रयोग गरेर पुनः टुक्रे राज्यहरू उभ्याइदिए । जातीय/क्षेत्रीय शासन गर्ने लोभमा फसेका स्वार्थी शक्तिहरूले अखण्ड भारत निर्माताहरूको उद्देश्य र योगदानको उपेक्षा, निन्दा गरे । जाति र भाषाबीच शत्रुता बढाए, काटमार गराए । नयाँ-नयाँ लोकराज्य निर्माण गरेर भारतीय अखण्डता र एकीकृत शक्ति तोडिदिए । अनि, भारतमा शासन गर्न अरब र मुगल आए । यिनले भारतलाई अझ खण्डित गरे । त्यसपछि, सम्पूर्ण भारत अंग्रेजको उपनिवेश बन्न पुग्यो । फलतः भारतीयहरूले तीन शतक स्वाधीनता र स्वतन्त्रता गुमाए । अन्याय, अत्याचार सहे । आफ्नै देशमा दास बने । महात्मा गान्धीले अंग्रेजको दमनबाट भारत स्वतन्त्र त गराए तर अखण्ड भारत बचाउन सकेनन् । पाकिस्तान (तक्षशिला आदि), बंगलादेश (बंग), गान्धार (अफगानिस्तान) आदि अखण्ड भारतका अंग भए पनि तिनको पुनःप्राप्ति हुन सकेन । कश्मीर तीन टुक्रामा खण्डित भयो । विदेशीमुखी भारतीयहरूका अकर्तव्यको मूल्य भारतले खण्डित भएर, चुकाउनु पर्‍यो । मध्यकालीन भारतीयहरूले बेलैमा विदेशी दलालको प्रतिरोध गर्न नसक्दा लामो समयसम्म औपनिवेशिक दासता र देशको खण्डीकरण भोग्न पर्‍यो ।

पृथ्वीनारायण शाहको निन्दा गर्ने, नेपाल एकीकरण कार्यको आलोचना गर्ने, जातीय/क्षेत्रीय लोकतन्त्रको वकालत गर्ने जमातले पनि नेपाल कमजोर बनाउने उपक्रम चलाइरहेका छन् । नेपालको अखण्डता र स्वाधीनतालाई छिन्नभिन्न पार्न अनेकन् दुष्प्रचार र अकर्तव्य गरिरहेका छन् । एकतन्त्रीय राणाकालमा शक्ति क्षीण हुँदा अंग्रेजहरूले नेपालको ठूलो भूभाग खोसेर भारतमा मिलाइदिए । यसै गरी नेपाललाई कमजोर गराउने सिलसिला जारी रहने हो भने बाँकी रहेको नेपालको अखण्डता, स्वाधीनता र स्वतन्त्रतामा पनि आँच आउन सक्नेछ ।

नेपाल र नेपालीलाई त्यो भयावह स्थितिमा पर्नबाट जोगाउन विदेशी चालविरुद्ध निरन्तर मुखर हुनुपर्ने अवस्था छ । समय घर्किसकेको छैन- जातीय/क्षेत्रीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र रोज्ने कि एकीकृत, अखण्ड नेपाल निर्माणको महायज्ञको समीधा बन्ने ? रोजौँ । प्रजातन्त्र सुदृढ गर्ने कि जातीय लोकतन्त्र ठड्याउने ? विवेकसम्मत निर्णय लिऔँ । ◆

सर्वोत्तम
नारी

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP

सर्वोत्तम
नारी
nari.ekantipur.com

फागुन २०७३, मूल्य रु ४०/-

उच्चपदस्थ महिला

रामकुमारीको दृष्टिकोण

लेडी बाइक राइडर्स

मृगौलासम्बन्धी समस्या

तस्बिरमा मीरा राई

विस्तारित विवाह बजार

आदर्श जोडी

बिजुली बचाउने उपाय

मौसम सुहाउँदो मेकअप

चलचित्रमा हाबी रंगमञ्चका कलाकार

नेपालको नं. 1 महिला पत्रिका

फागुन अंक

nari.ekantipur.com | narimagazine | @narimagazine

तस्बिर : शालिग्राम तिवारी

महाधिवेशन उद्घाटन समारोह काठमाडौँमा नेत्रविक्रम चन्द 'विप्लव', १ फागुन

बरालिएका विप्लव

निराशा र आक्रोशबाट फाइदा उठाएर सत्तामा पुग्ने रणनीति

रामबहादुर रावल

२१ वर्षअघि जुन दिन तत्कालीन नेकपा माओवादीले अध्यक्ष पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड'को नेतृत्वमा सशस्त्र संघर्षको उद्घोष गर्दै हतियार उठाएको थियो, त्यही दिन पारेर १ फागुनमा राजधानीको टुँडिखेल राता झन्डा, अर्धसैन्य शैलीका युवा कार्यकर्ता र नेताहरूका जोशिला भाषणको रौनकमा डुब्यो । नेकपा माओवादी नै नाम दिइएको पार्टीका भाषणबाजहरूले पुरानै कम्युनिस्ट साहित्यका पदावलीहरूको भरपूर प्रयोग गर्दै राज्यव्यवस्था, सरकार र तिनमा पनि विशेषतः प्रधानमन्त्रीको चर्को विरोधमा आगो ओकले- दलाल, पुँजीवादी, नोकरशाही, डलर र भारुबाट संक्रमित आदि ।

सरकार र यसको नेतृत्वमाथि यी आरोपहरू वर्षाइरहँदा संयोगले यतिखेर प्रधानमन्त्री पदमा त्यही १० वर्षे सशस्त्र संघर्षको नेतृत्व गरेका प्रचण्ड छन् । उनीविरुद्ध यतिबिघ्न आक्रोश पोख्ने संगठनको नेतृत्व गरेका छन्, कुनै बेलाका उनकै विश्वासपात्र नेत्रविक्रम चन्द 'विप्लव'ले ।

०६९ मा मोहन वैद्य नेतृत्वको समूहसँगै प्रचण्ड नेतृत्वको पार्टीबाट अलग भएका विप्लवले मंसिर ०७१ मा वैद्यसँगको नाता पनि टुटाए, गफ मात्रै गर्ने तर क्रान्ति गर्ने आँट नभएको भन्दै । वैद्यलाई सम्बन्ध विच्छेदको पत्र बुझाएपछिका दुई वर्षमा उनले देश दौडाहा गरे । ७३ जिल्लामा संगठन निर्माण गरे । संविधानसभाले संविधान जारी नगर्दै आफ्नो पार्टीका तर्फबाट 'जनसंविधान' जारी गरे । सन्तोष बुढामगरको नेतृत्वमा सशस्त्र संघर्षकालको 'क्रान्तिकारी जनपरिषद्' ब्यूँताए । नवलपरासी र दाङमा पार्टीका तामझामपूर्ण भेला र बैठकहरू आयोजना गरे । अन्ततः राजधानीको खुलामञ्चबाट विप्लवले 'एकीकृत क्रान्ति गर्ने' उद्घोष गर्दै रोल्पाको थबाङमा गएर महाधिवेशनको बन्द सत्र गर्न पुगे ।

१ फागुनमा राजधानीमा उद्घाटन गरिएको महाधिवेशन ९ फागुनमा थबाङमा सकिनेछ, जसलाई आठौँ महाधिवेशन भनिएको छ । पार्टीका प्रवक्ता खड्गबहादुर विश्वकर्मा भन्छन्, "यो महाधिवेशनले नयाँ केन्द्रीय कमिटी, कार्यनीति र कार्यक्रम पारित गर्नेछ । र,

देशव्यापी रूपमा देश र जनताका पक्षमा गतिविधि तीव्र पारिनेछ ।”

बांगो बाटो

०६२ सम्म विप्लव तत्कालीन विद्रोही माओवादीका अध्यक्ष एवं ‘माओवादी सेना’का सर्वोच्च कमान्डर प्रचण्डका विश्वासपात्र थिए । असोज ०६२ मा चुनबाङ बैठकले सात दलसँग सहकार्य गरी सहरको शान्तिपूर्ण आन्दोलन र जंगलको सशस्त्र आन्दोलनको फ्युजन गर्ने नीति पारित गर्‍यो । त्यही बैठकले कारबाहीस्वरूप माओवादी सेनाको हिरासतमा रहेका बाबुराम भट्टराईलाई मुक्त गरी प्रचण्डसँग मिलापको घोषणा गर्‍यो । एमाले नेता वामदेव गौतमलगायत सात दलीय गठबन्धनका प्रतिनिधि रोल्पामै गएर वार्ता गरे । पछि गठबन्धनका तर्फबाट नेपाली कांग्रेसका तत्कालीन सभापति गिरिजाप्रसाद कोइरालाले स्वास्थ्य र सुरक्षाको समस्या दर्शाउँदै रोल्पामा वार्ता गर्न असमर्थता जनाए र दिल्लीमा वार्ता गर्ने टुंगो भयो । दिल्लीमा वार्ता गर्न प्रचण्डले बाबुराम भट्टराई, कृष्णबहादुर महरालगायत नेतालाई पठाए, त्यहाँ चन्द छुटे ।

माओवादीको आधार इलाका भनिने पश्चिम र मध्य पश्चिम पहाडमा प्रचण्ड रहुन्जेल उनले विप्लवलाई औधी विश्वास गरे । दोस्रो, खारा आक्रमणको आसपासमा नेपाली सेनाले प्रचण्डलाई नै लक्षित गरी बमबारी गर्दा विप्लवले चलाखीपूर्ण तरिकाले जोगाएका पनि थिए । प्रचण्डले पहिलोपल्ट सैन्य आक्रमणको सामना गर्नुपरेको १४ मंसिर ०६२ को त्यस घटनाबाट उनलाई जोगाउने क्रममा माओवादी सेनाकै डिभिजन कमान्डर किमबहादुर थापा ‘सुनील’ र उनका एक सहयोगी मारिएका थिए । मृत्युको मुखबाट प्रचण्डलाई जोगाएकै कारण सिंगो पार्टीपंक्तिमा विप्लव प्रशंसाका पात्र बनेका थिए ।

राजधानीको नेपाल ल क्याम्पसमा बीएल पढ्दापढ्दै विप्लव माओवादीमा सक्रिय भए । त्यसअघि मोहन वैद्य नेतृत्वको नेकपा मशालको विद्यार्थी संगठनमा आबद्ध थिए । माओवादीमा सक्रिय भएसँगै प्रचण्डले उनलाई संगठन निर्माण र परिचालन गर्ने जिम्मेवारीसहित पश्चिम क्षेत्रमा पठाए । त्यही भूगोल पछि माओवादीको आधार इलाका बन्न पुग्यो । प्रचण्डको विश्वासपात्रका रूपमा चित्रित गर्ने क्रममा उनलाई प्रचण्डले आफूपछिको नेतृत्वको रूपमा हुर्काउन र भूमिका दिन खोजेको भनेर समेत कतिपयले चर्चा गर्थे । १२ बुँदे समझदारीमा हस्ताक्षर गर्न प्रचण्ड दिल्ली जाँदा विप्लव रोल्पामै रहे । दिल्ली सम्झौताका प्रत्यक्ष साक्षी बन्न पाएनन् ।

१९ दिने जनआन्दोलनको सफलतापछि माओवादी हेडक्वार्टर (प्रचण्ड-बाबुराम भट्टराई) काठमाडौं सर्‍यो । २ असार ०६३ मा सिक्लेसबाट हेलिकप्टर चढेर प्रचण्ड काठमाडौं आएपछि उनको सुरक्षा र अन्य दैनिकी व्यवस्थापनको जिम्मा वर्षमान पुन ‘अनन्त’ले पाए, जो यस क्षेत्रको कमान्ड सम्हाल्थे । पुन जतिजति प्रचण्डमाथि हाबी हुँदै गए, अन्य युवा नेता तथा कमान्डरहरूको पकड गुम्दै गयो । त्यसरी पकड गुमाउनेमा विप्लव पनि थिए ।

साउन ०६४ मा बालाजुमा आयोजित पाँचौं विस्तारित बैठकमा शान्ति प्रक्रिया अघि बढाउने, एकल कम्युनिस्ट पार्टीले सञ्चालन गर्ने गणतन्त्र सम्भव नभए पनि प्रगतिशील गणतन्त्रको कार्यनीतिलाई अघि बढाउने, माओवादी सेनालाई नेपाली सेनामा समायोजन

कम्युनिस्ट कोट

महाधिवेशनका क्रममा नेत्रविक्रम चन्द ‘विप्लव’लगायत उनको पार्टीका सबै केन्द्रीय सदस्य एकै शैलीको पोसाकमा देखिए । खास गरी क्युबाली कम्युनिस्ट नेता फिडेल क्यास्ट्रोलगायत चर्चित अन्तर्राष्ट्रिय कम्युनिस्ट नेताहरूको ‘ब्रान्ड’ नै बनेको कोटको नक्कल उनीहरूले गर्न खोजेका छन् । फौजी शैलीको देखिने यो पोसाक आफूहरूले सरलता र एकरूपताको प्रतीकका रूपमा लगाएको बताउँछन् । नेकपा माओवादीका कार्यालय सचिव गुणराज लोहनी भन्छन्, “नेताहरूमा हुने अनावश्यक तडकभडकमा कमी ल्याउन एकै प्रकारको पोसाकको व्यवस्था गरिएको हो ।”

गर्नेलगायत प्रस्तावसहितको प्रतिवेदन प्रचण्डले पेस गरे । तर, गणतन्त्र प्राप्त हुनुअघि नै हतियार बुझाउने, सेनालाई निष्क्रिय बनाउने लगायतमा विप्लवले विरोध गरे । त्यतिखेर उनको विरोध मलिन सुनियो। शान्ति प्रक्रियाको पक्षमा समर्थनको ताली बज्यो ।

त्यस्तै, चितवनमा आयोजित अर्को भेलामा भने पाका नेता मोहन वैद्यले प्रखर स्वरमा प्रचण्डका शान्ति प्रक्रियासम्बन्धी लाइनको विरोध गरे । क्रान्तिको कार्यभार पूरा नभई प्रचण्डले सम्झौताको लाइन लिएको भन्दै वैद्यले असन्तुष्टि जनाउँदा विप्लवलाई बल पुग्यो। चुनबाङ बैठकदेखि १२ बुँदे समझदारी र प्रचण्डको काठमाडौं आगमनसम्मका घटनाक्रममा वैद्य भारतीय जेलमा थिए । आफ्नो अनुपस्थितिमा भएका हरेक महत्त्वपूर्ण निर्णयप्रति उनले शंका व्यक्त गरे । कतिसम्म भने अन्य नेताहरूलाई दिल्लीले स्वागत गरिरहँदा सीपी गजुरेल र आफूलाई मात्र जेल हाल्नुको कारण के हो भन्दै शंका व्यक्त गरिरहे । यसमा वैद्यसँगै विप्लव र सीपी गजुरेलसमेतको मत मिल्यो । त्यसकारण प्रचण्डबाट टाढिँदै गएका विप्लवलाई प्रचण्ड गर्मीमा वरपीपलको शीतल छहारीजस्तै बन्न पुगे वैद्य र गजुरेल। त्यसपछि पार्टीका हरेक विवादमा विप्लव वैद्यनिकट भएर प्रस्तुत हुन थाले ।

चुनबाङ बैठकपछि प्रचण्ड नीतिका हिसाबले बाबुराम र व्यवस्थापनका हिसाबले अनन्तमाथि भर पर्दै गएको अनुभूति वैद्य र विप्लव दुवैलाई हुन थाल्यो। र, आफूले अपेक्षित भूमिका नपाउँदा विप्लव झनै रुष्ट बन्दै गए। वैद्यको छुट्टै प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्न विप्लव, गजुरेल, कुलबहादुर केसी (सोनाम), हरिभक्त कँडेलगायत नेताले साथ दिए र खरिपाटी भेलामा अलगअलग प्रतिवेदन पेस भए । त्यसमा मत विभाजन हुँदा गणितीय रूपमा वैद्यले प्रचण्डलाई झन्डै अल्पमतमा पारिसकेका थिए । प्रचण्डले निकै चलाखीपूर्ण तरिकाले आफ्नो लाइन बल्लतल्ल पारित गराए ।

त्यसो त पार्टीमा प्रचण्ड अल्पमतमा पर्न लागेको त्यो मात्र एक्लो घटना थिएन। खरिपाटी भेलाअघि नै पनि ३५ सदस्यीय पोलिटब्युरोमा प्रचण्ड करिब अल्पमतमा पर्ने अवस्था बनेको थियो । र, त्यसको उत्कर्ष साउन ०६८ को धोबीघाट गठबन्धन बन्यो, जसले प्रचण्डको 'सत्तालोलुप चरित्रलाई पाठ सिकाउने' भन्दै बाबुराम भट्टराईलाई प्रधानमन्त्रीको कुर्सीमा पुर्‍यायो। त्यतिखेर उपाध्यक्षत्रय बाबुराम भट्टराई, मोहन वैद्य, नारायणकाजी श्रेष्ठ, महासचिव रामबहादुर थापा 'बादल' लगायत प्रचण्डविरोधी खेमामा उभिएका थिए। त्यस गठबन्धनका प्रमुख सूत्रधारमध्ये थिए, विप्लव ।

विप्लवको हार्डलाइनर स्वभाव त पुरानै हो। तर, आफ्नै प्रभावकारी छवि बन्न नसक्दासम्म उनले वैद्यमार्फत आफ्ना एजेन्डा अघि बढाए। ०६९ मा वैद्यको नेतृत्वमा पार्टी फुटाउँदा पनि विप्लवले नै प्रमुख भूमिका खेले । त्यसको दुई वर्ष नपुग्दै ८ मंसिरमा विप्लवले पार्टी मुख्यालय गएर वैद्यसँग पनि सम्बन्ध विच्छेद गरेको पत्र बुझाए । यसरी कुनै बेलाका प्रचण्डका अति निकट र विश्वासपात्र मानिएका नेता अहिले प्रचण्डको नाकै ताकेर चर्को विरोध गर्दै छन् । र, परिआए हतियार उठाउन तयार रहेको भन्दै धम्कीपूर्ण भाषा प्रयोग गर्दै छन् ।

पहिलो संविधानसभा निर्वाचनमा सहभागी हुने र नहुनेबारे माओवादीमा व्यापक मतभेद थियो । चुनावमा सहभागी हुँदा पार्टी र नेतृत्व संसदीय भासमा जान सक्ने भन्दै 'हार्ड लाइनर' समूहले सचेत गराइरहेको थियो। त्यसरी सचेत गराउनेमा वैद्य, विप्लवलगायतको स्वर नै चर्को थियो । विवाद मिलाउन प्रचण्डले मध्यमार्गी उपाय निकाले, 'सबै नेता चुनावमा नजाऔं । एउटा जुझारु पंक्ति बाहिरै बसोस् र नेतृत्वलाई खबरदारी गरोस् ।' मूल नेतृत्वको खबरदारी गर्ने जिम्मा पाएका क्रान्तिकारीहरूमा वैद्य,

संघीयता र जातीयता

प्रचण्ड-बाबुरामकालमा पार्टीले जातीयतालाई बढी उचालेको र वर्गीयता छायामा परेको निष्कर्ष विप्लव माओवादीले निकालेको छ । माओवादी केन्द्र र बाबुराम नेतृत्वको नयाँ शक्ति नेपालले वर्गीयतालाई जातीयतामातहत राखेको भन्दै यस संगठनले वर्गीयतामातहत जातीयतालाई परिभाषित गर्ने भनेको छ ।

'नेपालमा केही शक्तिले गणतन्त्र संघीय भयो भने जातीय मुक्ति हुन्छ, त्यसैले केही भूगोल र अधिकार बाँडफाँट गरे पुग्छ भन्ने सोचाइ राखेका छन् । केहीले सत्ता एकात्मक भए पनि जनवादी भए पुग्छ भन्ने सोचाइ राख्ने गर्छन्,' प्रतिवेदनमा भनिएको छ, 'यी दुवै दृष्टिकोण गलत छन् । किनभने, जातिहरूभित्र वर्ग छन् र त्यसमा पुनः जनतालाई दलाल र सामन्तहरूले नै शासन गर्ने हुन् । सारमा श्रमिक जनताका लागि त्यो संघीयता अर्थहीन छ ।'

अंग्रेजबाट भारत मुक्त भए पनि भारतीय जनता वर्गीय रूपले मुक्त हुन नसकेको उल्लेख गर्दै प्रतिवेदनमा जातीय उत्पीडनबाट मुक्ति पाउन जातीय राज्य बने हुन्छ भन्ने सोच गलत रहेको भनिएको छ । 'जसले राज्य बने पुग्छ वा अर्को जातिको विरूद्ध लडे पुग्छ भन्छन्, ती सामन्तवादी र पुंजीवादी विचारभन्दा अगाडि नबढेका मान्छेहरूका विचार हुन् । ती विचारमा केवल जातीय सत्ताको मात्रै कुरा छ, जनताको मक्तिको कुरा छैन ।

भूमिगतकालमा माओवादी अध्यक्ष प्रचण्डसँग विप्लव, रोल्पामा

गजुरेल, शक्तिबहादुर बस्नेत, कुलबहादुर केसी, हेमन्तप्रकाश ओली लगायत थिए । यीमध्ये वैद्य समानुपातिक निर्वाचनतर्फबाट सभासद् नियुक्त त भए तर उनले त्यसबाट राजीनामा गरे। प्रचण्ड पहिलोपल्ट प्रधानमन्त्री हुँदा बस्नेत उनका निजी सचिव भए । र, त्यसपछि पनि उनी सत्ताबाट खासै टाढा रहनुपरेन ।

यो पंक्ति बाहिरै रहनाले एउटा समस्या के भयो भने संविधानसभाको बहसमा यो पंक्ति विरलै सामेल भयो । संविधान निर्माणमा पनि खासै उत्साह देखाएन । दोस्रो संविधानसभाको निर्वाचनलाई त अलग पार्टी गठन गरेर असफल बनाउने अभियान नै चलायो । भलै, निर्वाचन सम्पन्न भयो । संविधानसभाले संविधान जारी गर्‍यो । अहिले यो संविधान र यसले गरेका व्यवस्थाको काम छैन भन्दै त्यसलाई ‘ध्वस्त’ पार्ने धम्की यही पंक्तिले दिइरहेको छ ।

विप्लवको शक्ति : निराशा र आक्रोश

विप्लवसँग पुराना र उच्च तहका माओवादी नेता खासै छैनन्। उनकै समकालीन खड्गबहादुर विश्वकर्मा, धर्मेन्द्र बाँस्तोला, हेमन्तप्रकाश ओलीले उनलाई साथ दिइरहेका छन्। उच्च तहका नेता नभए पनि विप्लवसँग हरेक जिल्ला र गाउँ तहमा युवा कार्यकर्ता भने उल्लेख्य छन्। प्रचण्ड-बाबुरामले आन्दोलनलाई धोका दिएको भन्दै उनीहरूप्रति असन्तुष्टि पोख्ने माओवादी कार्यकर्ताहरूको जमात विप्लवले नै बटुल्न सकेका छन् । यो पंक्तिमा प्रचण्ड, बाबुरामलगायत नेताहरूको बिलासी जीवनशैली र वर्ग रूपान्तरणप्रति आक्रोश छ । केहीमा प्रचण्ड नेतृत्वको पार्टीभित्र शक्ति संघर्षमा असफल र किनारीकृत हुनुपरेकामा निराशा छ। मूल धारको संगठन र नेतृत्वबाट पाएको धोका, त्यसबाट उत्पन्न निराशा र आक्रोशको भरपूर उपयोग विप्लवले गरेका छन् ।

त्यसो त प्रचण्ड र उनका वरिपरिका प्रभावशाली नेताहरूको दाउपेचको सिकार भएपछि र पाउनुपर्ने ठाउँ नपाएपछि विरक्तिएर विप्लवसम्म पुग्नेहरू पनि प्रशस्त छन् । जस्तो कि, हेमन्तप्रकाश ओली दोस्रो संविधानसभा निर्वाचनमा टिकटका आकांक्षी थिए, पाएनन् । निर्वाचनपछि समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीतर्फबाट सभासद् बन्ने धोको पनि पूरा भएन । आफ्नै जिल्लाका अर्का नेता जनार्दन शर्माले आफूलाई पन्छाउन यी सबै खेल खेलेको उनी ठान्छन्। हुन पनि शर्माले एकपछि अर्को अवसर पाएका पायै छन् । सभासद्, मन्त्री, संसद्को सार्वजनिक लेखा समितिका सभापति हुँदै फेरि मन्त्री बन्न उनी सफल भए तर ओलीले ती कुनै अवसर पाएनन्। अन्ततः उनी विप्लवलाई साथ दिन पुगे । जबकि, वैद्यको नेतृत्वमा पार्टी फुट्दा होस् वा वैद्यले पार्टीभित्रै प्रचण्डको आलोचना गर्दा, ओली नै सबैभन्दा पहिला प्रतिरक्षामा उभिन्थे। जे होस्, प्रचण्ड र बाबुराम भट्टराईप्रति रुष्ट र विरक्त पंक्ति नै विप्लवको शक्ति हो । “त्यसबाहेक विप्लवले अहिलेसम्म सत्ताको भोग गरेका छैनन् । उनीमाथि अनियमितता, भ्रष्टाचार वा अस्वाभाविक सम्पत्ति आर्जनको आरोप लागेको छैन,” पूर्वमाओवादी नेता रवीन्द्र श्रेष्ठ भन्छन्।

एकीकृत क्रान्तिको नारा

यतिखेर विप्लवले फौजी कार्यदिशा छुट्टै पेस गरेका छैनन् । पहिलेको विद्रोह ग्रामीण संगठन र आन्दोलनमा आधारित थियो भने अहिले सहर र गाउँलाई जोड्ने भनिएको छ, जसको नाम ‘एकीकृत जनक्रान्ति’ दिइएको छ । महासचिव विप्लवद्वारा बन्द सत्रमा

तस्बिर : काशीराम डाँगी

शहिद स्मृति सभा गृह
थबाङ, रोल्पा

महाधिवेशन स्थल
थबाङ, रोल्पा

विप्लवको नजरमा

नेत्रविक्रम चन्द 'विप्लव'ले नेपालको कम्युनिस्ट आन्दोलनमा केपी ओलीले नेतृत्व गरेको संसद्वादी धार र आफूले नेतृत्व गरेको क्रान्तिकारी धार मात्रै बाँकी रहेको प्रतिवेदनमा उल्लेख गरेका छन् । पुष्पकमल दाहाल र मोहन वैद्यको कम्युनिस्ट आन्दोलनमा कुनै धार नरहेको उनको टिप्पणी छ । दस्तावेजमा उनले लेखेका छन्, 'अन्य पार्टीहरू समय अनुसार कहिले क्रान्तिकारी धारनजिक पुग्छन् त कहिले एमालेनजिक ।' बाबुराम भट्टराईलाई भने उनले गैरकम्युनिस्ट भनेका छन् ।

प्रस्तुत दस्तावेजमा 'गाउँ र सहर भन्दै अलग नगरेर नयाँ विशेषतामा विकास हुँदै गरेको समाजको विशेषता अनुरूप प्रतिक्रियावादी राज्यसत्ताविरुद्ध आम श्रमिक जनतालाई सङ्घर्षमा उठाउने कार्यदिशा'का रूपमा यसलाई अर्थ्याइएको छ ।

हालको संस्थापनलाई 'दलाल सत्ता'को उपमा दिँदै त्यसविरुद्ध आमजनतालाई संगठित गर्ने प्रतिवेदनमा उल्लेख छ। यस्तो कार्यदिशा अँगाल्नुपर्ने सातवटा कारण र विशेषता उल्लेख गरिएको छ, १. नगर समाजको विकास, २. नयाँ श्रमिक वर्गको विकास, ३. विज्ञान र प्रविधिको विकास, ४. आर्य, जनजाति, मधेसी र दलित समुदायको बसोबास, ५. देशभक्त शक्तिको उपस्थिति, ६. भूपरिवेष्ठित मुलुक र ७. दलाल पुँजीवादी चरित्र ।

संसदीय व्यवस्था असफल भएको र अबको प्रयत्न यस्तो व्यवस्थालाई फाल्नका लागि हुने विप्लवको भनाइ छ। उनले प्रतिवेदनमा लेखेका छन्, 'संसदीय राज्यसत्तालाई फालिसकेपछि जनताको राजनीतिक व्यवस्था नयाँ जनवाद, वैज्ञानिक समाजवाद स्थापना हुनेछ । कम्युनिस्ट पार्टीको नेतृत्व, जनवादी पार्टीहरूको प्रतिस्पर्धा र जनताको प्रत्यक्ष नियन्त्रणमा यो सञ्चालित हुनेछ ।'

विश्लेषकहरूका अनुसार प्रचण्ड नेतृत्वको माओवादी, नेकपा एमालेलगायत वाम शक्तिहरू क्रमश: लोकतान्त्रिक रूपान्तरण भएकाले नेपालमा उग्र कम्युनिस्टको ठाउँ खाली देखेर विप्लवले त्यो स्थान सुरक्षित गर्न खोजेका हुन् । पूर्वमाओवादी नेता मुमाराम खनाल विप्लवले अँगाल्न खोजेको बाटो माओवादकै नेपाली भर्सन भन्न रुचाउँछन्, जसले स्थापित सत्तालाई भत्काउने, थकाउने, हैरान र परेसान बनाउन अनि आफू सत्तामा उक्लने रणनीति लिन्छ। "विश्वमा कयौँपटक असफल भइसकेको परम्परावादी बाटो विप्लवले हिँड्न खोजेका छन्," खनाल भन्छन्, "यस्तो बाटो हिँडेपछि दुइटा परिणाममा पुगिन्छ । एक, राज्यसत्ताको दमनले सकिने। दुई, सम्झौताबाट लोकतान्त्रिक रूपान्तरण हुने । योबाहेक अर्को परिणाम आउँदैन ।"

विप्लव माओवादीले आफ्नो आन्दोलन अघि बढाउन धेरै ठाउँमा अर्धसैन्य दस्ता तयार गरेको थियो । सुरुमै हतियार नउठाउने, दमन भएमा प्रतिरोधमा उत्रने नीति लिने लोहनी बताउँछन् । समानान्तर सत्ता अभ्यास गर्न क्रान्तिकारी जनपरिषद् गठन गरी मुलुकका ७० भन्दा बढी जिल्लामा सक्रिय भइसकेको उनको दाबी छ । जनप्रतिनिधिसभा, जनपरिषद् जस्ता समानान्तर राज्य संरचनाको परिकल्पना विप्लवद्वारा महाधिवेशनमा प्रस्तुत प्रतिवेदनमा उल्लेख छ, जसलाई 'वैज्ञानिक समाजवादी सत्ता'को नाम दिइएको छ ।

कति सम्भव ?

मूलधारको राजनीतिक नेतृत्वप्रति जनतामा कुन हदसम्म वितृष्णा छ भन्ने १ फागुनमा प्रकाशित *नेपाल* सर्वेक्षणबाट स्पष्ट हुन्छ । मूलधारका दल र तिनका नेताहरूले न त जनआकांक्षालाई सम्बोधन गर्न सकेका छन्, न विधि र व्यवस्थाका सीमा, मूल्य र मान्यताप्रति सम्मान नै व्यक्त गर्न सकेका छन् । यो स्थितिमा विप्लव मात्रै होइन, कुनै पनि प्रकारको अतिवादी राजनीतिक शक्तिले जनताको निराशा र आक्रोशको उपयोग गर्दै समाजलाई थप ध्रुवीकृत बनाउन सक्छ । पूर्वमाओवादी नेता रवीन्द्र श्रेष्ठ भन्छन्, "सरकारमा जाने र प्रतिपक्षमा रहनेहरूले सही ढंगले समाधान दिएनन् भने जनता अर्को विकल्पमा जान सक्छन् । नीतिगत र व्यावहारिक गल्ती गरेनन् भने विप्लव सफल हुन सक्छन् ।"

एकातिर गरिबी, बेरोजगारी र अवसरहीनताले आक्रान्त समाज, अर्कोतिर करिब ६० प्रतिशत मतदातामा वामपन्थी रुझान रहेको मुलुक । युवाको जुझारूपन र तीव्र परिवर्तनको आकांक्षालाई अर्को १० वर्षसम्म राजनीतिक शक्ति हासिल गर्ने औजारका रूपमा जुनकुनै शक्तिले उपयोग गर्न सक्छ । यहाँ क्रान्तिका चर्का नारा सजिलै बिक्न सक्छन् । संविधानलाई असफल बनाउन, एकाध सरकार ढाल्न यस्ता शक्ति पर्याप्त कारण बन्न सक्छन् ।

अझ अस्थिरतामा उग्रवामपन्थ झनै मधुर सुनिन्छ । हिजो प्रचण्ड नेतृत्वको माओवादीले पनि त्यही गरेको हो । तर, समस्या के छ भने ०५२ को जुन परिस्थिति थियो, त्यो आज छैन । हिजोको जस्तो बर्बर दमन गर्ने शाही सत्ता अहिले छैन । लोकतन्त्र र स्वतन्त्रताको नारा लगाउन यहाँ घोषित तानाशाही छैन । गणतन्त्रको नारा बिकाउन राजतन्त्र छैन । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकासले कुनै कुरा गोप्य र भूमिगत हुने अवस्था पनि छैन । त्यसमाथि क्रान्तिका गुलिया नारामा ठगिएको महसुस गर्ने पिँढीले त्यस्तो शक्तिलाई सहजै साथ दिने छैन । अर्को, कुनै पनि नाममा हुने बन्द र हडतालको विरोधमा सडकमा उत्रिने जमात पनि भित्रभित्रै तयार हुँदै छ । त्यसभन्दा पनि सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण पक्ष, लाऊँलाऊँ र खाऊँखाऊँ भन्ने १६ देखि ४० वर्ष उमेरको ठूलो पंक्ति आफ्नो थातथलोमा भविष्य नदेखेर विदेशमा कठिन दैनिकी गुजारिरहेको छ र हेमन्त रानाको स्वरसँगै यसरी सुस्ताउँदै छ :

सुन साइँली साइँली परदेशबाट म आउँला,
सुन साइँली साइँली ४० कटेसि रमाउँला । ◆

॥ रूपक सापकोटा

सुरक्षा चुनौतीको सम्बोधन

सन् १९६२ मा अपूर्ण सूचनाका आधारमा भारतले चीनमाथि आक्रमण गऱ्यो। सम्भवतः चीनलाई आफूमाथि भारतले आक्रमण गर्दै छ भन्ने सूचना पहिल्यै प्राप्त थियो र सोहीबमोजिम प्रत्याक्रमणका लागि ४० हजारभन्दा बढीको संख्यामा चिनियाँ सेना चीन-भारत सिमानामा तैनाथ भइसकेका थिए। उता चिनियाँ तयारीको जानकारी भारतलाई थिएन, जसको कारण भारतले त्यो लडाइँमा अकल्पनीय रूपमा पराजय बेहोर्नु पऱ्यो ।

चीन-भारतबीचको यस भीषण सीमा युद्धताका नेपालले आफूलाई तटस्थ राख्दै आफ्नो असंलग्नताको नीतिलाई निरन्तता दियो। तर, युद्धमा पराजित भारतका बुझाइमा नेपालको तत्कालीन तटस्थताको नीतिले चीनलाई सहयोग पुग्यो। खासमा भारत उसैको पक्षमा नेपाल उभिएको देख्न चाहन्थ्यो वा उसले कम्तीमा चिनियाँ प्रत्याक्रमणको तयारी सूचना नेपालबाट अपेक्षा गरेको थियो । नेपाललाई आफ्नो सुरक्षा छाताभित्रको अंग मान्ने दृष्टिदोष प्रकट भएको अवस्था थियो, यो । चीन-भारत युद्धका बेलामा नेपालले लिएको नीतिका कारण नेपाल-भारत सम्बन्धसमेत लामो समय असहज बनिरह्यो ।

त्यो परिघटनाले नेपालजस्तो साना देशको सुरक्षा नीतिको बाध्यता र परिणतिलाई 'ब्ल्याक एन्ड ह्वाइट' स्वरूपमा उजागर गइदिएको छ । आन्तरिक र बाह्य हिसाबमा नेपालको सुरक्षा चुनौतीका सम्बन्धमा एकपटक पुनः गम्भीर बहसको थालनी भएको सन्दर्भमा राष्ट्रिय सुरक्षा रणनीतिलाई थप विकसित र परिमार्जित गर्नका लागि यी र यस्ता पृष्ठभूमिहरू मननीय हुन्छन् ।

विश्वमा जे जति मुलुक छन्, ती प्रत्येकका आ-आफ्ना सुरक्षा रणनीति र प्राथमिकता हुने गर्छन् । नेपालको पनि आफ्नै सुरक्षा बुझाइ र बाध्यता छन् । स्वभावतः नेपालको सुरक्षाको बुझाइ र प्रत्याभूति अन्यको भन्दा निकै फरक छ। त्यसमाथि, नेपालको सुरक्षा चासो शक्तिशाली छिमेकभन्दा भिन्न छ। भू-अवस्थिति, सैन्य सामर्थ्य, आर्थिक एवं सामाजिक अवस्थाले गर्दा नेपाल उनीहरूभन्दा फरक छ। र, केही हदसम्म बेलाबखत छिमेकीहरू स्वयं नेपालको राष्ट्रिय सुरक्षा चुनौतीका स्रोत पनि बन्दै आएका छन् ।

हाम्रो बाह्य सुरक्षा चुनौतीका विविध पाटा छन् । त्यसमा, भूराजनीतिक अवस्थिति, निकटतम शक्तिशाली छिमेकीहरू चीन र भारत अनि उनीहरूबीचको समस्याग्रस्त सम्बन्ध सदैव निर्णायक रहँदै आएको छ । अनि, दक्षिणमुखी भूबनोट, भारतसँगको खुला सिमाना र तिब्बती मुद्दाले नेपालको सुरक्षा अवधारणाको विकासमा अर्थपूर्ण भूमिका खेलेका छन् ।

आधुनिक कूटनीतिक सम्बन्ध स्थापना भएयता समग्रमा नेपालले दुवै निकटतम छिमेकीका आधारभूत सुरक्षा चासो र सरोकारलाई सम्बोधन गर्दै आएको छ। प्रत्यक्ष भीषण युद्ध झेलेका र आजपर्यन्त पनि समस्याग्रस्त सम्बन्धको चरित्र बोकेका चीन र भारतबीच अवस्थित नेपालका कारण दुवै देशले वार्षिक अर्बौं रुपियाँको आर्थिक व्ययभार सहनु परिरहेको छैन ।

आजको विश्वमा भूराजनीति र सामरिक द्वन्द्वको स्वरूपमा आएको परिवर्तनले पैदा गरेको अनिश्चितता र अपत्यारिला घटनाक्रमले समग्र सुरक्षा वातावरणमा असंख्यक चुनौतीहरू थपिँदै छन् । कुनै अमुक मुलुकले सामना गरिरहेका यावत् चुनौती स्थानीय, क्षेत्रीय एवं विश्वव्यापी रूपमा अन्तःसम्बन्धित हुन्छन्। राज्यको अवसर र जोखिम राष्ट्रिय सिमानाभित्र वा बाहिर जेलिएका हुन्छन् ।

जसरी विश्वव्यापी रूपमा नयाँ सुरक्षा चुनौती पैदा भएका छन्, त्यसैगरी वर्तमानमा राष्ट्रिय आन्तरिक सुरक्षा चुनौतीको सवाल पनि विगतको भन्दा जटिल स्वरूपमा प्रकट भइरहेको छ । परम्परागत रूपमा, राष्ट्रिय सुरक्षालाई जहिले पनि साँघुरो र विशुद्ध सुरक्षा दृष्टिबाट हेरिन्छ । तर, बदलिँदो परिवेशमा राष्ट्रिय सुरक्षा रणनीतिलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि राज्यको 'टेरिटोरी'का साथै देशभित्रका भाषा, धर्म-संस्कृति, समुदाय आकांक्षाबीचको आन्तरिक तालमेल र राष्ट्रिय एकता पाटो पनि उत्तिकै प्रखरित भएर आएको छ । रणनीतिक, परम्परागत र गैरपरम्परागत सुरक्षा चुनौतीहरूलाई समायोचित सम्बोधन गर्न समग्र राष्ट्रकै सामर्थ्य लगाउनु पर्छ । यो गहन अभिभारा सही अर्थको राष्ट्रिय एकताबाट फत्ते गर्न सम्भव छ। अर्को पक्ष, समृद्धि र समुन्नतिसहितको सार्वभौमिकताले मात्र नेपालजस्तो राष्ट्रको राष्ट्रिय एकता अक्षुण्ण राख्न सक्छ । तसर्थ, राष्ट्रिय सुरक्षा, राष्ट्रिय एकता र समृद्धिको सवाल एकअर्कामा अन्तःसम्बन्धित छन् । अनि, नेपालको सार्वभौमिकताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै आर्थिक समृद्धिको मार्गमा अग्रसर हुने उद्देश्यका लागि राष्ट्रिय सुरक्षा रणनीतिको थप विकास गर्न आवश्यक छ ।

खुला सिमानाको वैज्ञानिक व्यवस्थापन

अमेरिकाका राष्ट्रपति डोनाल्ड ट्रम्पले मेक्सिको सिमानामा खर्बौं डलर खर्च गरेर पर्खाल लगाउने कार्यकारी आदेश दिइसकेका छन् । नेपाल-भारत सिमानामा अमेरिकाले झैँ पर्खाल लगाउनुपर्ने मत पनि बेलाबखत बहसमा आउने गरेको छ । १ हजार ८ सय ५० किमि लामो नेपाल-भारत खुला सिमानामा जति विशिष्टता छ, यसले पैदा गरेका समस्याहरू उति नै संगीन र पेचिला छन् ।

चीन र भारत दुवै देशका नेपालसँगको सिमानासम्बन्धी आ-आफ्नै सुरक्षा चासो छन्। नेपालका पनि छन् तर नेपालजस्ता मुलुकका सुरक्षा

चासोहरू प्रायः सुषुप्त स्थितिमा रहन्छन् र मुखरित हुन पाउँदैनन । अन्तर्राष्ट्रिय राजनीतिक प्रणालीका विशेषताका कारण प्रायः ठूला र शक्तिशालीका चासो मात्र सतहमा देखिएको भान हुन्छ। नेपाल-भारत वा नेपाल-चीन सीमा व्यवस्थापन नेपालको राष्ट्रिय सुरक्षासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने मुद्दा हुन् ।

ट्रम्पको जस्तो नेपाल-भारत सीमाबीच पर्खाल लगाउन त आवश्यक छैन । तर, खुला सिमानाको मौलिक व्यवस्थापनद्वारा सिमानाको दुरुपयोगद्वारा सिर्जित राष्ट्रिय सुरक्षाका तमाम मुद्दा नियन्त्रण गर्न आवश्यक छ । नेपाल सिमानाको वैज्ञानिक नीतिलाई राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको कार्यक्रमिक अवधारणाका रूपमा विकास र अंगीकार गर्नुपर्छ। तर, प्रश्न उठ्न सक्छ, कसरी ?

प्रथमतः दुवै देशले राष्ट्रिय परिचयपत्रको व्यवस्था तत्काल गर्ने र दुवैका नागरिकको आवतजावतलाई नियमन गरिनुपर्छ । राष्ट्रिय परिचयपत्रको व्यवस्था र सिमानामा परिचयपत्र रिड गर्ने स्वचालित संयन्त्र जडान गरेर दुई देशबीच नागरिकहरू आवातजावतको व्यवस्थित अभिलेखीकरण गर्न सकिन्छ ।

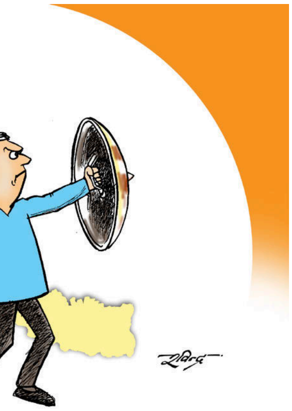

नेपालबाट अध्ययन-अनुसन्धान वा रोजगारीका लागि भारतमा पुगेर बसोवास गरिरहेका नेपालीहरूको आधिकारिक तथ्यांक कति छ भन्ने कुराको जानकारी नेपालसँग छैन। नेपालको यस कमजोरीलाई आधार बनाएर भारतले लाखौँको संख्यामा रहेका नेपालीलाई रोजगारीको अवसर दिलाएको दाबी गर्दै आइरहेको छ र नेपाल जहिले पनि भारतप्रति अनुगृहीत हुनुपर्ने दलिल प्रस्तुत गरिरहेको छ। यो स्थितिको अन्त गर्न आवश्यक छ। यसबाट प्रवासी नेपालीहरूको विषयलाई लिएर भारतले नेपालमाथि मनोवैज्ञानिक त्रास सिर्जना गरेको बुझ्न सकिन्छ। यसका अलावा खुला सिमाना र नेपालको अस्थिर राजनीतिलाई आधार बनाएर व्यक्त हुने गरेको भारतको सुरक्षा चिन्ताको पनि सम्बोधन हुनेछ ।

भू-राजनीतिसँग लपेटिएको कनेक्टिभिटी

परम्परागत रूपमा भूराजनीति राष्ट्रिय सुरक्षा चुनौतीको एक सनातन पाटो हो। पछिल्लो दशकमा कनेक्टिभिटीका मुद्दा भूराजनीतिको चपेटामा परिरहेको छ। यस सन्दर्भमा सन् २०१३ मा चिनियाँ राष्ट्रपति सी जिनपिङद्वारा प्रस्तावित चीन र सहभागी मुलुकको अर्थतन्त्रलाई महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउन सक्ने मानिएको ‘वान बेल्ट वान रोड’ (ओबीओआर) इनिसिएटिभ थप प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाउनका लागि तीन महिनापछि शिखर सम्मेलनको आयोजना हुँदै छ। अमेरिका, जापान र भारतलगायतका देशहरू सहभागी हुने र नहुने लामो द्विविधाको स्थितिबाट अन्ततः मुक्त भएका छन् । चीनद्वारा प्रस्तावित ओबीओआर इनिसिएटिभमा यी राष्ट्रले असहयोगको नीति अख्तियार गरेका छन् । साथै, अन्य मुलुकलाई समेत उक्त परियोजनाको अंग बन्न नदिनका लागि भूमिका निर्वाह गरिरहेका छन्। यतिबेला चीनद्वारा प्रस्ताव गरिएका आर्थिक एवं कनेक्टिभिटी परियोजनामा नेपालको सहभागिताको त्रास भारतीयमा रहेको छ। नेपाल-चीन सिमानामा प्रस्तावित रेल र रोड कनेक्टिभिटीका ठूला पूर्वाधारको विकासलाई भारतले आफ्नो सुरक्षा चुनौतीका रूपमा अर्थ्याउँदै आएको छ । भारतको यही सोचका कारण चीनसँग उसले उत्तरपूर्वी राज्यहरूको सीधा भौतिक सम्पर्क स्थापना गर्न हिचकिचाइरहेको हो । बरू, भारतले पछिल्लो शृंखलामा नेपाललाई सुरक्षा छाताभित्र राख्ने आफ्नो परम्परागत अभिप्रायका लागि नयाँ कडीका रूपमा संयुक्त राष्ट्रसंघको नेतृत्वमा पठाइने नेपाली सेनालाई शान्ति मिसनमा आफ्नो मातहत राख्ने प्रस्ताव गरेको छ।

आर्थिक एवं कनेक्टिभिटी मुद्दामा नेपाल-चीनसँग सहकार्यबाट भारतलाई समेत फाइदा हुनेछ। त्यस अर्थमा भारतले नेपाल-चीन सम्बन्धलगायत एसियाली छिमेकीप्रति अपनाउने नीतिमा पुनःविचार गर्न आवश्यक छ। र, बृहत् आर्थिक साझेदारी र कनेक्टिभिटीको महत्त्वलाई पुनःमूल्यांकन गर्नुपर्छ।

सुरक्षा कमान्ड परिचालनको प्रश्न

गणतन्त्र नेपाल स्थापनापश्चात् नेपालको राष्ट्रिय सुरक्षा रणनीतिमा निरन्तर बहस जारी छ। फलस्वरूप राष्ट्रिय चुनौतीको सामना गर्न परिचालित हुने सुरक्षा संयन्त्रको समन्वय र परिचालनमा सदैव द्विविधा देखापर्ने गरेको छ । हुन त नेपालको संविधानले सुरक्षा संयन्त्रको परिचालनका लागि सरकारलाई सल्लाह/सुझाव दिन राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्को व्यवस्था गरेको छ। राष्ट्रिय सुरक्षा नीति पनि तयार छ । तर, राजतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाबाट गणतन्त्रात्मक प्रणालीमा रूपान्तरित सुरक्षा प्रणालीको सुरक्षाको अन्तिम क्षेत्राधिकारलाई अझै व्यावहारिक हिसाबमा एकीकृत तवरमा परिचालन गर्ने अवधारणाको विकास हुन सकेको छैन ।

संविधानमा राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्को नेतृत्व राज्यको कार्यकारी प्रमुखले गर्ने प्रावधान छ । तर, सुरक्षा फौजको मुख्य शक्ति नेपाली सेनाको ‘चेन अफ कमान्ड’ राज्यको कार्यकारी प्रमुखलाई नचिनेझैँ गर्छ र राष्ट्राध्यक्षलाई आफ्नो सर्वोच्च कमान्डरका रूपमा बुझ्छ। विगतमा सेनाको परमाधिपतिमा राष्ट्राध्यक्ष रहने विरासतलाई गणतान्त्रिक परिपाटीमा पनि निरन्तता दिइयो । संविधानमा यस्तो व्यवस्था गरिँदा राजनीतिक विचारधाराद्वारा निर्दिष्ट कार्यकारीको छायाबाट नेपाली सेनालाई अलग राख्न खोजिएको दलिल होला। अनि, यसलाई शक्ति पृथकीकरणका आधारमा सबल पक्ष भन्न सकिएला तर राष्ट्रिय संकट, अन्तर्राष्ट्रिय आक्रमण र सुरक्षा चुनौतीहरूको सामना गर्ने सवालमा यो नीति घातक हुन्छ। यसबाट निर्णय प्रक्रिया चुस्त र प्रभावकारी नहुने भएकाले राष्ट्रिय क्षतिको नजर अन्दाज गर्न सकिँदैन। यसमा अन्य मुलुकको अभ्यासको अनुभव नेपालका लागि शिक्षाका रूपमा हुन सक्छ। यसरी बहस गरिरहँदा, जनताद्वारा प्रत्यक्ष निवार्चित कार्यकारी प्रमुख र उसको नेतृत्वमा सैन्य कमान्ड रहने व्यवस्थाले राष्ट्रिय एकतालाई थप मजबुत बनाउन मद्धत पुग्नेमा कुनै द्विविधा छैन। त्यसैले अहिले उक्त राजनीतिक प्रणालीको अनुपस्थितिमा पछिल्लो राजनीतिक परिवर्तनपश्चात् पुनःगठन भएका संस्था र त्यसको नेतृत्वलाई मजबुत र थप शक्तिशाली बनाउन आवश्यक छ। ◆

प्रहरीमा प्रहसन

अति राजनीतीकरणले अन्योलग्रस्त

मनबहादुर बस्नेत

अघिल्लो दिनदेखि नै निमित्त प्रमुख पाउनसक्ने हल्ला चलेकाले उनका कान चनाखा थिए । तर, विश्वास रत्तिभर थिएन । नेपाल प्रहरीको प्राविधिक सेवा समूहका अतिरिक्त महानिरीक्षक (एआईजी) डा दिनेशचन्द्र पोखरेलले अन्ततः २ फागुनमा कहिल्यै नसोचेको जिम्मेवारी पाए, निमित्त प्रहरी महानिरीक्षकको । यो अनपेक्षित जिम्मेवारीले करिब ७० हजारको फौज हाँक्न प्रहरी अस्पतालका प्रमुख, वरिष्ठ फिजिसियन तथा पेट रोग विशेषज्ञ डा पोखरेललाई कति कठिन बनाइरहेछ भन्ने कुरा प्रहरी मुख्यालयमा हुने दैनिक गतिविधिबाट नै छर्लंग हुन्छ ।

निमित्त प्रमुख डा पोखरेल अक्सर सचिवालयका प्रहरी अधिकारीहरूद्वारा घेरिएका हुन्छन् । कुनै निर्देशन दिनुपर्‍यो वा निर्णय लिनुपर्‍यो भने सम्बन्धित विभागीय प्रमुखलाई नडाकीकन हुँदैन । कुनै विषयमा गृह मन्त्रालयमा ‘ब्रिफिङ’ गर्नुपर्‍यो भने पनि डा पोखरेल सम्बन्धित विभागीय प्रमुखहरूलाई साथै लिएर जान्छन् । जस्तो : ५ फागुनमा उनी कार्यविभाग प्रमुख नायव महानिरीक्षक (डीआईजी) माधवप्रसाद जोशीलाई अगाडि लगाएर गृह मन्त्रालय पुगे । त्यसको अघिल्लो दिन पनि जोशीसँगै सचिवालयका प्रहरी वरिष्ठ उपरीक्षक (एसएसपी)

तस्बिर : रमेश गोले

२ फागुनमा निवर्तमान प्रहरी प्रमुख उपेन्द्रकान्त अर्यालको बिदाइ कार्यक्रममा जयबहादुर चन्द र नवराज सिलवाल

सर्वेन्द्र खनाललाई लिएर गृहमा आयोजित केन्द्रीय सुरक्षा परिषद्को बैठकमा गएका थिए । त्यहाँ डीआईजी जोशीले 'ब्रिफिङ' गरे । डा पोखरेल स्वयं पनि प्रहरी कमान्ड सम्हालेको पहिलो दिन आफ्ना लागि सकसपूर्ण रहेको बताउँछन् । भन्छन्, "जिम्मेवारी आई लागेपछि सक्दिनँ भन्नुभएन ।"

सार्वजनिक सुरक्षाका लागि हरदम तम्तयार बनेर अग्रपंक्तिमा उभिनुपर्ने सुरक्षा अंग नेपाल प्रहरी यति बेला कुन मनोबलबाट गुज्रिरहेको छ भन्ने दारुण चित्र हो, यो । २४ घन्टै चुस्त, दुरुस्त रहनुपर्ने सुरक्षा अंगमा प्रहसनजस्तो यो दूरावस्था सत्ताधारी दल नेपाली कांग्रेसभित्रको विवादका कारण उत्पन्न भएको हो । पार्टी सभापति शेरबहादुर देउवा र गृहमन्त्री विमलेन्द्र निधिबीच वरीयतामा पहिलो नम्बरका डीआईजी नवराज सिलवाल र तेस्रो नम्बरका डीआईजी जयबहादुर चन्दमध्ये कसलाई महानिरीक्षक बनाउने भन्नेमा मतभेद उत्पन्न भएको थियो । सभापति देउवा चन्दको पक्षमा थिए भने मन्त्री निधि सिलवाललाई बनाउनुपर्ने पक्षमा ।

पार्टी सभापति देउवाले चन्दलाई महानिरीक्षक नबनाए मन्त्रीबाटै हटाइनेसम्मको र प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड'लाई समर्थन फिर्ता लिनेसम्मको चेतावनी दिएपछि अन्ततः प्रधानमन्त्री र गृहमन्त्री दुवै चन्दलाई नै प्रहरी प्रमुख बनाउने टुंगोमा पुगे । गृहमन्त्री निधि नै त्यो निर्णयको फाइल आफैँले बोकेर मन्त्रिपरिषद्मा पुगे, १ फागुनको बिहानै । मन्त्रिपरिषद्को त्यही बैठकले चन्दलाई २५औँ महानिरीक्षक नियुक्त गर्‍यो । तर, सरकारले निर्णय गरेको तीन घन्टा नबित्दै सर्वोच्च अदालतले त्यो निर्णय कार्यान्वयन नगर्न अल्पकालीन अन्तरिम आदेश दियो । दुई दिनअघि वरिष्ठता मिचेर प्रहरी संगठनको नेतृत्व चयन गर्न लागेको भन्दै अधिवक्ता कपिलदेव ढकालले रिट दायर गरेका थिए ।

प्रहरी संगठनको नेतृत्व चयन चरम राजनीतीकरणको चपेटामा परेकाले यो प्रकरण यतिखेर सर्वोच्च अदालतको आदेश पर्खिरहेको छ । दलगत स्वार्थमा महानिरीक्षक चयनका कारण जहिल्यै प्रहरी नेतृत्व छनोटको निर्णय विवादमा तानिँदै आएको छ । अझ अब बन्ने प्रहरी नेतृत्वले स्थानीय, प्रादेशिक र संघीय संसद्को निर्वाचनसमेत गर्नसक्ने सम्भावना भएकाले आईजीपीको 'चार्म' झन् बढेको हो ।

राजनीतिक रस्साकसी

३० वर्षे सेवा अवधिका कारण निवर्तमान प्रहरी प्रमुख उपेन्द्रकान्त अर्यालसहित ११ जना एआईजीले एकसाथ अवकाश पाए, ३ फागुनदेखि । प्राविधिक समूहतर्फ एआईजीको पद भए पनि कानुनतः आईजीपी बन्ने बाटो बन्द छ । त्यही भएर डीआईजीबाट सोझै नेतृत्व छान्नुपर्ने बाध्यता आइलागेको हो ।

देउवा-निधि विवादकै कारण एक साता पहिल्यै मन्त्रिपरिषद्मा लगिने अपेक्षा गरिएको आईजीपी नियुक्तिसम्बन्धी प्रस्ताव धकेलिएर साताको अन्त्यतिर पुगेको थियो । २७ माघमा मन्त्रिपरिषद् बैठक हुँदासम्म पनि नियुक्तिमा सहमति हुन नसकेपछि १ फागुनको बैठकमा त्यससम्बन्धी प्रस्ताव लैजाने निधो भयो । देउवाको राजनीतिक विरासतका उत्तराधिकारी भनेर चिनिएका र नेपाली कांग्रेसको उपसभापति मनोनयनमा आफ्नो दाबी गरिरहेका गृहमन्त्री निधि १ फागुनको बैठकसम्म सभापति देउवाका अगाडि गलिसकेका थिए । पहिले, त्यो दिन मन्त्रिपरिषद् बैठक अपराह्न ४ बजेका लागि तय भएको थियो । तर, २८ माघमा परेको रिटको सुनुवाइ १ फागुनकै दिन हुने सम्भावना भएपछि सभापति देउवाले प्रधानमन्त्री प्रचण्डलाई फोन गरेर अदालत सुरु हुनुअघि बिहान ९ बजे नै बैठक राख्न र चन्दलाई नियुक्त गर्न भने । २९ माघ राती करिब १० बजेतिरको यो फोन वार्तामा प्रधानमन्त्रीले केही आनाकानी गरेपछि देउवाले सरकारबाट समर्थन फिर्ता लिनेसम्मको धम्की सुनाइदिए । त्यसपछि १ फागुनको बिहानै मन्त्रिपरिषद् बैठक डाकेर प्रधानमन्त्रीले चन्दलाई प्रहरी महानिरीक्षक नियुक्त गर्ने प्रस्ताव अनुमोदन गराइदिए ।

पार्टीभित्रै आईजीपी नियुक्तिबारे विवाद भएको सम्भवतः यो पहिलोपटक हो । गृहमन्त्री

सर्वोच्च आदेश

राजनीतिक हस्तक्षेप चरम भएको भन्दै प्रहरीमा नियुक्ति, योग्यता, निवृत्तिभरण र अवकाशसम्बन्धी व्यवस्था ऐनमै गर्नुपर्ने व्याख्या सर्वोच्च अदालतले तीन वर्षअघि नै गरेको थियो। २० चैत ०७० मा सर्वोच्चले ऐन बनाएर सेवा सर्त र उमेर हद तोक्ने कार्य नियमावलीमा नभई ऐनमा राख्न सरकारलाई निर्देशनात्मक आदेश दिएको थियो। ऐन संसद्बाट मात्रै संशोधन हुन सक्ने भएकाले नियमावलीजस्तो सरकारपिच्छे फेरिरहन सहज हुँदैन। नियमावली पटक-पटक संशोधन गर्ने र मुद्दा-मामिला हुने अवस्थाको अन्त्य गर्नुपर्ने भन्दै आदेशमा भनिएको छ, 'प्रहरी सेवाको सारभूत विषय अन्तर्गत पर्ने नियुक्ति, निवृत्तिभरण, अवकाशसम्बन्धी व्यवस्था नियमावली अन्तर्गत नराखी ऐनकै व्यवस्था अन्तर्गत राखिएमा कानुनमा स्पष्टता र निश्चितता रहने भई कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता रहन सक्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ।'

निधि वरीयता मिचेर जाँदा आफूले अवगाल खाने र विवाद उत्पन्न हुने सम्भावना देखाउँदै सरासरी पहिलो नम्बरमा रहेका सिलवाललाई आईजीपी बनाउने पक्षमा थिए। तर, सभापति देउवाले सिलवाल प्रतिपक्षी दल एमालेसँग निकट रहेको भन्दै आफू समर्थक चन्दलाई आईजीपी नियुक्त गर्न निधिलाई भनिरहेका थिए। देउवाले सुदूरपश्चिम क्षेत्रका डीआईजी चन्दलाई आईजीपी बनाउँदा आगामी निर्वाचनमा प्रहरीको सहयोग लिन सहज हुने ठानेका हुन सक्छन्।

यो विवादबीच छलफलमा बाँकी दुई डीआईजी वरीयतामा दोस्रो नम्बरका प्रकाश अर्याल र चौथो नम्बरका बमबहादुर भण्डारीको नाम पनि नआएको होइन। तर, अर्याल भ्रष्टाचारमा जेल सजाय भोगेका र अहिले हिन्दु मुद्दा उठाइरहेका खुमबहादुर खड्कासँग नजिक भएको र भण्डारी सेनापति राजेन्द्र क्षत्रीसँग निकट सम्बन्ध भएका कारण नियुक्त नगर्न उनीहरूबीच मतैक्य थियो।

प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहाल प्रचण्डको सदाशयता भने सिलवालप्रति नै थियो। यद्यपि, राजनीतिक भागबन्डा भएकाले प्रधानमन्त्रीसँग दबाब दिने नैतिक साहस भने थिएन। किनभने, सशस्त्र प्रहरी माओवादीका लागि र नेपाल प्रहरी कांग्रेसका लागि भनेर पहिल्यै मौखिक सहमति भइसकेको थियो। १ फागुनकै मन्त्रिपरिषद् बैठकले सशस्त्र प्रहरीमा पहिलो वरीयताका एआईजी सिंहबहादुर श्रेष्ठलाई आईजी नियुक्त गरेको थियो। "जो आइजी बने पनि फरक पर्दैन। यति हो, अब हुने चुनावमा हाम्रो पार्टीलाई सहयोग नगरे पनि माहोल नबिगार्ने चाहिँ हुनुपर्छ भनेर हामीले पनि सुझाव दिएका हौँ," प्रचण्ड निकट माओवादी केन्द्रका एक केन्द्रीय नेता भन्छन्।

संयोग कस्तो छ भने नेपाली भू-राजनीतिमा प्रभाव पार्ने भारतीय सुरक्षा निकायमा अहिले भारतको उत्तराखण्डको गढवालीहरूको प्रभाव राम्रो छ। प्रधानमन्त्रीका राष्ट्रिय सुरक्षा सल्लाहकार अजित डोभाल, भारतीय जनता पार्टीका नेता भगतसिं कोश्यारी, गुप्तचर निकाय रिसर्च एन्ड एनलाइसिस विंग (रअ)का डाइरेक्टर अनिलकुमार धस्माना उत्तराखण्डकै हुन्। यिनीहरूमध्येकै एक प्रभावशाली व्यक्तिले डीआईजी चन्दका पक्षमा निर्णय गर्न प्रधानमन्त्री लगायतलाई टेलिफोनमार्फत सिफारिस गरेको पनि स्रोतको दाबी छ।

सधैंको राजनीतीकरण

राजनीति छिरेर प्रहरी संगठन बिटुलो बनेको प्रजातन्त्र स्थापनासँगै हो। त्यसअघि राजदरबारले आफ्ना मानिस मात्रै ल्याउँथ्यो सामान्यतया तर त्यसले प्रहरी संगठनलाई खासै क्षति पुर्‍याएको थिएन। ०४६ मा प्रजातन्त्रको पुनरोदयसँगै दलीय राजनीतीकरणको जरा गाडिएपछि भने प्रहरी संगठन क्रमशः कमजोर हुँदै गयो।

०४९ मा प्रहरी प्रमुख रत्नशमशेर राणालाई पदबाट हटाएर मोतीलाल बोहरालाई ल्याउन मध्यराती प्रहरी नियमावली संशोधन गरेको थियो, तत्कालीन गिरिजाप्रसाद कोइरालाको सरकारले। त्यतिबेला त्यो संशोधन प्रस्ताव लैजाने चाहिँ तत्कालीन गृहमन्त्री एवं हाल कांग्रेसका सभापति शेरबहादुर देउवा नै थिए। त्यो संशोधनमा सेवा अवधि ३० वर्ष र उमेर हद ५८ वर्ष तोकियो। ०५३ मा वामदेव गौतम गृहमन्त्री हुँदा सेवा अवधि ३२ वर्ष बनाइयो। ०६६ मा पुनः यो व्यवस्था खारेज भयो, फेरि गौतम नै गृहमन्त्री भएका बेला। यसलाई प्रहरीमा '३० र ३२ वर्षे सेवा अवधिको राजनीति' भनेर चिनिन्छ। आफू अनुकूलका प्रमुखको समयावधि बढाउन र प्रतिकूललाई चाँडै फाल्न यसैमा खेल्दै आएका छन् दलका नेताहरूले।

तत्कालीन गृहमन्त्री गौतमले त पदासीन भएको नौ दिनमै प्रहरी प्रमुख फेरेका थिए। २१ चैत ०५३ मा एक महिनाअघि मात्रै नियुक्त भएका आईजीपी अच्युतकृष्ण खरेललाई राष्ट्रिय अनुसन्धान विभागको सल्लाहकारमा लगेर गौतमले आफू अनुकूलका ध्रुवबहादुर प्रधानलाई आईजीपी बनाए। गौतमको यो कदमले प्रहरीको उपल्लोदेखि तल्लो तहसम्मै खरेल धार र प्रधान धार भएर चिरा पर्‍यो,

विवादका सूत्रधार : नेपाली कांग्रेसका सभापति शेरबहादुर देउवा र गृहमन्त्री विमलेन्द्र निधि (बायाँ)

जुन रेखा अहिलेसम्म मेटिएको छैन । प्रहरीमा संस्थागत राजनीतीकरणको खुड्किलो मानिन्छ, यसलाई । पछि, खरेल सर्वोच्च अदालतको ढोका ढकढकाउन गए र नौ महिनापछि अदालतले उनलाई पुनःबहाली गरिदियो, निर्णय रितपूर्वक नदेखिएको भन्दै ।

त्यसयता समेत सरकारले आफूखुसी निर्णय गर्न छोडेन । ०६५ मा प्रचण्ड नेतृत्वको सरकारले एआईजीको पहिलो नम्बरमा रहेका रवीन्द्रप्रताप शाहलाई पन्छाएर दोस्रो वरीयताका रमेशचन्द ठकुरीलाई प्रमुख बनायो । भलै ठकुरी सुडान काण्डमा मुछिएर बर्खास्तीमा परेपछि शाहले कमान्ड सम्हाल्न पाएका थिए ।

भदौ ०६९ मा समेत प्रहरी प्रमुख छान्न निकै सकस परेको थियो । तत्कालीन प्रधानमन्त्री बाबुराम भट्टराई र गृहमन्त्री विजयकुमार गच्छदारबीच कसलाई प्रमुख बनाउने भन्नेमा मतभेद भयो । त्यसबेला वरीयता क्रमका एआईजीहरूमा क्रमशः कुवेरसिं राना, नवराज ढकाल र भीष्म प्रसाईं थिए । भट्टराई पहिलो नम्बरको पक्षमा थिए भने गच्छदारले दोस्रो वा तेस्रो नम्बरलाई ताकेका थिए । अझ तेस्रो नम्बरका प्रसाईंमै उनको जोड थियो । अन्ततः आईजीपी शाहले अवकाश पाउनुभन्दा करिब १० घन्टाअघि मात्रै प्रधानमन्त्री भट्टराईले मन्त्रिपरिषद्मा ठाडो प्रस्ताव लगेर रानालाई आईजीपी बनाए ।

कानुनै दोषी

प्रहरी नेतृत्व छान्दा राजनीतिको प्रत्यक्ष छाया देखिएको न यो पहिलोपल्ट हो, न त अन्तिम नै हुनेछ । किनभने, कानुनले राजनीतिक स्वार्थका लागि खेल्ने गरी अमूर्त मापदण्डहरूको व्यवस्था गरेको छ । प्रहरी नियमावली, २०७१ को दफा ४१ मा भनिएको छ, 'अतिरिक्त महानिरीक्षकहरूमध्येबाट र प्रहरी अतिरिक्त महानिरीक्षकहरू नभएको अवस्थामा प्रहरी नायव महानिरीक्षकहरूमध्येबाट ज्येष्ठता, कार्यकुशलता, कार्यक्षमता, उत्तरदायित्व वहन गर्न सक्ने क्षमता, नेतृत्व प्रदान गर्न सक्ने कुशलता तथा आफूभन्दा मुनिको प्रहरीलाई प्रोत्साहन र परिचालन गर्न सक्ने सामर्थ्यका आधारमा नेपाल सरकारले उपयुक्त देखेको उम्मेदवारलाई प्रहरी महानिरीक्षक पदमा बढुवा गर्नेछ ।' तर, यसको मापन गर्ने आधारहरू भने खुलाइएको छैन । "यही अमूर्तताका कारण सबैले आ-आफ्नो ढंगले म्यानुपुलेसन गर्छन्," पूर्वडीआईजी हेमन्त मल्ल भन्छन् ।

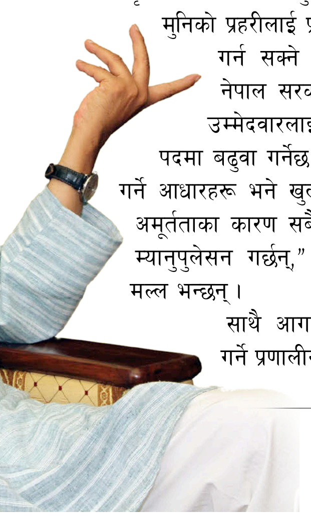

साथै आगामी नेतृत्व विकसित गर्ने प्रणालीसमेत छैन । 'चेन अफ कमान्ड'मा चल्ने फोर्समा आगामी नेतृत्वका लागि हुने लामो अलमलपन अस्वाभाविक हो । सामान्यतया फौजी संगठनमा निश्चित समयावधिअघि नै संगठनमा कोपछि को प्रमुख हुन्छ भन्ने प्रस्टता अनिवार्य मानिन्छ । त्यसका लागि संगठनमा सम्भावित काबिल अधिकारीहरूलाई नेतृत्वका लागि तयार पारिने प्रणाली बसालिने गरिएको पूर्वमहान्यायाधिवक्ता युवराज संग्रौलाको भनाइ छ ।

तर, नेपालका दुई सुरक्षा संगठन नेपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलमा भने जहिल्यै नेतृत्वबारे अन्योल व्याप्त हुन्छ । यही आडमा प्रहरीको नेतृत्व चयनमा बारम्बार उल्झन हुने गरेको छ । यस्ता कानुनी अन्योलको सिकार दुवै संगठन भएका छन्, जसले गर्दा हरेकचोटि नयाँ आईजीपी छान्ने बेला त्यो जटिलता प्रकट हुने गर्छ ।

जबकि, अर्को सुरक्षा निकाय नेपाली सेनामा भने यस्तो अन्योल हुँदैन । सेनामा कोपछि को प्रधानसेनापति बन्छ भन्ने रोलक्रमको बाटो पहिल्यै सुस्पष्ट भइसकेको हुन्छ । "कानुनी रूपमा सेनामा अन्योल छैन । तर, दुवै प्रहरी संगठनमा भने यस्ता खेल्ने ठाउँहरू प्रशस्त पाउन सकिन्छ," संग्रौला भन्छन्, "जसले गर्दा नेतृत्व छान्ने बेला स्वार्थ-समूहहरू सबैले आफू अनुकूल खेल्न खोज्छन् ।" दुवै प्रहरी संगठनमा सक्षम नेतृत्व पुऱ्याउन अहिलेको प्रणालीमा आमूल परिवर्तन गर्नुपर्ने बताउँछन्, पूर्वमहान्यायाधिवक्ता संग्रौला ।

पूर्वप्रहरी महानिरीक्षक कुवेरसिंह रानाका अनुसार फिल्ड तह (इन्स्पेक्टरदेखि एसपीसम्म), व्यवस्थापन तह (एसएसपीदेखि डीआईजी) र नीतिगत तह (एआईजी)मा बढुवा हुन छुट्टै जाँचकी संयन्त्र हुनुपर्छ । नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी र नेपाली सेना फरकफरक प्रकृतिको फौजी संगठन भएकाले यस्तो संयन्त्र संगठनको आवश्यकता अनुसार बनाउन सकिन्छ । यी तहमा प्रवेश गर्दा समग्र कार्यसम्पादन, अपराध अनुसन्धान, फिल्डमा सम्पादन गरेको क्षमता, नेतृत्वदायी सामर्थ्य, नैतिक आचरण, शैक्षिक अवस्थाको जाँच गर्ने र त्यसपछि एउटा स्वतन्त्र बोर्डले बढुवाका प्रत्यासीहरूको सांगठनिक 'भिजन'को जाँच लिनुपर्ने रानाको सुझाव छ ।

अहिले प्रहरीमा एउटा ढिक्कै बढुवा (प्लेटफर्म प्रमोसन) हुने अभ्यास छ । यस्तो बढुवामा अगाडि नम्बरमा पर्ने दौड बढी हुन्छ । "जसले गर्दा क्षमतावान् प्रहरी भने थिचिरहनुपर्ने अवस्था छ," सशस्त्र प्रहरीका पूर्वएआईजी रविराज थापा भन्छन्, "तलदेखि माथिसम्मै राजनीतीकरण छ, प्रहरीमा । यस्तो लुरे प्रहरीको के कुरा गर्ने ?" तर, लुरे प्रहरीलाई कामयाबी बनाउने प्रणालीको विकास भने अब जरुरी भइसकेको छ । ◆

भागबन्डाले भाँडभैलो

एआईजी हालको कुल दरबन्दी संख्या **८**

विसं ०४२ १ (नयाँ दरबन्दी सिर्जना)

उद्देश्यः डीआईजीद्वय हेमबहादुर सिंह र रत्नशमशेर जबराको आईजीपी हुने टक्कर मिलाउन प्रशासन विभागमा पद खडा गरियो । पछि दुवै जना आईजीपी बने ।

०४७ १ थप

उद्देश्य : अच्युतकृष्ण खरेल र ध्रुवबहादुर प्रधान दुवैको बढुवा मिलाउन । पछि दुवै जना आईजीपी बने ।

०५४ २ थप

०६१ १ थप

उद्देश्य : अमरसिंह शाहलाई बढुवा गर्ने ।

०६३ १ थप

०६६ १ थप

उद्देश्य : तत्कालीन गृहमन्त्री भीम रावलको इच्छामा अर्जुनजंग शाहीलाई एआईजी बनाउन ।

०७१ २ थप (विशिष्ट पद सिर्जना)

उद्देश्य : तत्कालीन सिंचाइ मन्त्री एनपी साउदका सहोदर दाइ केदार साउद र गृहमन्त्री वामदेव गौतमले रूचाएका रमेशशेखर बज्राचार्यलाई बढुवा गर्ने ।

०७१ डीआईजीहरू यादव अधिकारी, परशुराम खत्री, सुशीलवरसिं थापा र विश्वराजसिंह शाहीलाई एआईजीमा बढुवा गर्न सर्वोच्चको आदेश । त्यसपछि एआईजी संख्या १३ पुगेको थियो, जुन अहिलेसम्मकै बढी हो ।

डीआईजी हालको कुल दरबन्दी संख्या **१९**

०५७ सम्म ५

०५८ २ थप

०६१ २ थप

०६५ ३ थप

उद्देश्य : तत्कालीन नेकपा (माओवादी) नेतृ हिसिला यमीको करबलमा डीआईजीद्वय विमला थापा र पार्वती थापाको बढुवाका लागि ।

०६६ ७ थप

उद्देश्य : तत्कालीन गृहमन्त्री विजय गच्छदारद्वारा रूचाइएका भक्तिनाथ माझीलाई बढुवा गर्न ।

रिमाल रिभिजिटेड

विद्रोही लेखकको जीवन र लेखन

राजकुमार बानियाँ

देहावसानको ४३ वर्षपछि स्मृतिग्रन्थ प्रकाशन र फाउन्डेसन खोल्न लाग्नुलाई सम्झना भन्ने कि विडम्बना ? हो, यस्तै स्थिति छ नामचीन कवि/नाटककार गोपालप्रसाद रिमालको । उनका माइला छोरा मदन रिमाल धुम्बाराही, काठमाडौँस्थित घरमा आउँदो १८ जेठको रिमाल जयन्तीसम्म ती दुवै काम भ्याउने हतारोमा छन् ।

रिमाल परिवार पनि के गरोस् ? पत्नी हरिकुमारी र चार छोरा कसैको आर्जन थिएन । राजा महेन्द्रले दिएको महिनावारी चार सय रुपियाँ रोकियो । दुई छाकको संघर्षमै यतिका वर्ष बित्यो । ८ कात्तिक ०३० मा ५५ वर्षे उमेरमा रिमाल हृदयघातबाट बितेपछि काठमाडौँ नगरपञ्चायतले कान्छा छोरा मनोजको लेखपढका लागि महिनावारी एक सय रुपियाँ दिने खबर आएको थियो *गोरखापत्र*मा । रिमाल परिवारले सम्पर्क गर्न जाँदा बजेट नै छैन भनेर खाली हात पठाइदियो । “केदारमान व्यथितले कतैबाट पाएनौ भने खबर गर्नु, पाँच सयजति दिउँला भनेका थिए,” जेठा पुत्र मोहन सम्झन्छन्, “अब त्यो पनि कतै पाएनौँ दिनूस् भन्न हामी गएनौँ । उनले पनि सम्झिएर दिएनन् ।”

मोहन, ६५, ले औषधि व्यवस्था विभागको ‘केमिस्ट’का रूपमा अवकाश लिएका हुन् भने माइला मदन रिमाल, ६१, चाहिँ समाजकल्याण परिषद्का अवकाशप्राप्त निर्देशक । साइँला मनोहर रिमालले २ फागुनमा नेपाल प्रहरीको नायव प्रहरी महानिरीक्षक (डीआईजी) भएर बिदा लिएका छन् भने कान्छा सिभिल इन्जिनियर मनोज रिमाल डीभी परेर अमेरिकामा छन् ।

रिमाल फाउन्डेसन या स्मृतिग्रन्थ ढिला हुनुमा परिवारमा लेखक नहुनु पनि हो । चारै दाजुभाइमा साहित्य र राजनीतितिर एक खालको ‘एलर्जी’ छ । “बुबाले सेक्रिफाइसबाहेक केही गर्नुभएन,” मदन सम्झन्छन्, “आमाले त्यसमा लागेर दुःख मात्र पाइन्छ भनेकाले लेखनमा रिमाल परिवार कोही लागेन ।”

चार दाजुभाइले शून्यबाट संघर्ष गर्नुपरेकाले यतिका वर्षपछि आफू जुर्मुराएको भन्न मदन हिचकिचाउँदैनन् । तर, दुःख केमा छ भने घरमा रिमालको कुनै पाण्डुलिपि छैन । फोटोको नाममा एउटा मात्र छ । नातेदार साहित्यकार शंकर लामिछानेले लगेको भनिएको रिमालको रातो झोलाका सामग्री अहिलेसम्म भेटिएका छैनन् । कुनै दिन चमत्कार भयो भने अर्कै कुरा ।

डेढ वर्षअघि हेटौँडामा रिमालको सालिक राख्दा दुई लाख रुपियाँ सघाएको मदनको भनाइ छ । उनी ०२६ तिरको एउटा घटना सम्झन्छन् । राजा महेन्द्रले रिसल्ला पठाएका थिए लगनस्थित घरमा । काम रहेछ, सूचना विभागले निकालेको राजाको भाषणको व्याख्या गर्ने । रिमालले बार्दलीबाटै किताब फालिदिएर भनेछन्, ‘म यो काम गर्दिनँ ।’

नेपाली ह्वीटम्यान-इब्सेन

अमेरिकी कवि वाल्ट ह्वीटम्यानकै शैलीमा नेपाली गद्य कविताको धारा पहिल्याए रिमालले । स्पष्ट रूपमा शास्त्रीय छन्द बहिष्कार गरिदिए उनले । अग्रज र अनुज दुवै पुस्ता उनको गद्य शैलीमा पग्लियो । कतिसम्म भने पद्यमा लेख्ने

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, बालकृष्ण सम, भीमनिधि तिवारीले निसंकोच उनलाई अँगाले, भवानी भिक्षु, गोपालसिंह नेपाली, विजय मल्ल, भूपी शेरचन, मोहन कोइराला आदि कविले पनि पछ्याए । नेपाली गद्य कविताको सिंगो स्कुल बने रिमाल ।

जनसाधारणले सजिलै बुझ्न सकून् भनेर गद्य कविता प्रारम्भ गरेका हुन् रिमालले । उनको पहिलो प्रकाशित कविता '... प्रति' पनि गद्यमै छ । १९९२ को *शारदा* (मंसिर-पुस) मा त्यो कविता आए पनि उनको प्रवेश कविता 'कविको गान' मानिएको छ भने अन्तिम कविता 'एउटा टिपोट ।'

*शारदा*मा सम्पादकीय नै लेखेर गद्यगीतको वकालत गरेका रिमालको एक मात्र कवितासंग्रह छ, *आमाको सपना* (२०२०) । १५ वर्षे सक्रिय साहित्यिक साधनामा उनका जम्मा ३७ कविता प्रकाशित छन् । रिमालले कतै गुनासो गरेका छन्, 'मैले कविता लेखेँ, कल्लेरीघाट तर छाप्नेले कुर्लिनघाट छापिदिए ।'

त्यसो त आधुनिक नेपाली नाटकका जन्मदाता पनि रिमाल नै हुन् । नाटकमा पश्चिमी आधुनिक धारा भित्र्याए उनले । उनका दुई पूर्णांकी नाटक *मसान* (२००२) र *यो प्रेम !* (२०१५) अनि दुई एकांकी *माया* (२०१०) र *नेपाली संस्कृति* छन् । उनको पहिलो नाटक *यो प्रेम !* भए पनि, धेरै पछि मात्र छापियो ।

मसान लेखनको पृष्ठभूमिमा भने बालकृष्ण सम छन् । एक दिन रिमालले समलाई ललकारेछन्, 'तपाईं सधैँ हामीमाथि बस्नुहुन्छ, सेक्सपियरपनामा तपाईंलाई जित्ने केही उपाय छ ?' समले जर्ज बनार्ड शाले हेनरिक इब्सेनलाई सेक्सपियरभन्दा माथि पुऱ्याएको दृष्टान्त दिँदै रिमाललाई *डल्स हाउस* पढ्न दिए । नेपाली भाषा अनुवाद परिषद्मा जागिरे उनले केही दिनमै *मसान* तयार पारे ।

मार्क्सवादमा विश्वास राख्ने रिमाल कवितामा नेपालका वाल्ट ह्वीटम्यान र नाटकमा नेपाली इब्सेन मानिन्छन् । "क्रान्तिकारी कवि हुँदाहुँदै पनि राजा त्रिभुवनको प्रशंसा गरेको दोष उनीमाथि छ," साहित्यकार शार्दूल भट्टराई भन्छन्, "तर, त्यो दोषलाई उनकै अपार गुणहरूले लुकाएका छन् ।"

लप्टन छोडेर ढाक्रे

जन्मजात कवि लाग्छन्, रिमाल । काठमाडौँ, लगनमा माटोको घर थियो उनको, कागज नपाए जुरुक्क उठेर त्यहीँ लेख्थे कविता । दरबार हाई स्कुलको कक्षाबाट बेलाबेला बेपत्ता हुन्थे र प्रकृतिको काखमा पुग्थे । १९९३ को एसएलसी बोर्ड फस्ट भएका उनी अंग्रेजीमा कति तेज भने जाँचकी पिनाकीप्रसाद आचार्य (शैलजा आचार्यका पिता)ले ९० अंक दिएका थिए ।

आईए पढ्दा मासिक १५ रुपियाँ छात्रवृत्ति पाए पनि उनले दोस्रो वर्षमै त्रि-चन्द्र कलेज छाडिदिए । सुरुमा जुद्धोदय पब्लिक हाई स्कुलमा केही महिना पढाए उनले । पिता डिट्ठा उमानाथको भनसुनमा उनलाई लप्टन बनाएर बर्दिया अमिनीमा पठाइयो, विसं १९९७ मा । हाकिम भएको १४ महिनामै उनी बेपत्ता भए, चार युवकलाई राणा शासकले मारेको झोकमा ।

झन्डै वर्षदिन पाण्डीचेरीको अरविन्द आश्रममा बिताए उनले । पिताले घर फर्काएपछि १९९९ मा गौरीशंकर नाट्य समुदाय खोले । त्यसका बालकृष्ण सम अध्यक्ष, रिमाल प्रबन्धक,

‘सपनाको देश देखेर मर्न पाऊँ’

हरिकुमारी रिमाल, ८३
(गोपालप्रसाद रिमाल-पत्नी)

गोपालप्रसाद रिमालसँग तपाईंको पहिलो भेट कहिले भयो ?

पहिले मेरी जेठी दिदीसँग उहाँको विवाह भएको थियो । क्षयरोग लागेर दिदी बितेपछि उहाँ मलाई माग्न आउनुभयो । त्यतिबेला म १० वर्षकी थिएँ ।

रिमाल जेल परेको सम्झना छ ?

उहाँ दुईचोटि जेल पर्नुभयो ००३ र ००७ मा । मोहनशमशेरले दरबारमा बोलाएछन् । कुरा सुनेछन्, सुनेछन् अनि त्यहीँ थुनिदिएछन् ।

घरमा एउटा पाण्डुलिपिसमेत नभेटिनु अचम्म होइन ?

उहाँले कविता र नाटक लेख्नुहुन्छ भन्ने थाहा थियो । तर, उहाँले लेखेको कहिल्यै देखिनँ । सीआईडी-प्रहरी आउँदा पनि एक अक्षर भेटेनन् । घरमा कहिल्यै लेख्नुहुन्नथ्यो । लेखेर घरमा कहिल्यै छाड्नुभएन ।

कहाँ राख्नुहुन्थ्यो त रचना ?

छालाको रातो ब्यागमा हुँदो हो । त्यही हरायो । उहाँले त्यो झोला कसैलाई हेर्न दिनु हुन्थेन । केही रचना शंकर लामिछानेले लगेजस्तो लाग्छ ।

दम्पतीको एउटा फोटो पनि रहेनछ ?

त्यतिबेला फोटो खिच्ने चलनै थिएन । उहाँले पनि रहर गर्नुभएन । ०३० मा त्रिभुवन पुरस्कार पाएपछि फोटो सर्भिस पाकोमा खिचेको फोटो मात्र छ ।

०१९ को मदन पुरस्कार लिन तपाईं जानुको कारण ?

धेरैले सम्झाए । उहाँ भन्नुहुन्थ्यो, 'मैले त साथीभाइलाई पढ्न पो दिएको । मैले पैसा लिन लेखेको हो र ?' उहाँ वीरगन्ज गएका बेला मदन पुरस्कार लिन गएकी हुँ ।

उहाँको राजनीतिक गतिविधि थाहा थियो ?

एकपटक शोभा भगवतीमा आमाजूसित स्तुतिगान हेर्न गएकी थिएँ । विष्णुमती किनारमा टम्मै मान्छे थिए । पुलबाट लुकीलुकी तीर्थराज-दमनराज तुलाधर, कृष्णप्रसाद रिमाल र उहाँले गाएको स्तुति सुनेँ । पर्रर ताली बज्यो । भिन्नै खाले जोश हुन्थ्यो उहाँको ।

दोस्रोपटक राँचीमा उपचार गरेर फर्किएपछि लेख्नुभएन ?

त्यतिबेला उहाँले कौसीमा बसेर लेख्न थाल्नुभएको थियो । मलाई 'नहेर है' भन्नुहुन्थ्यो । म न पढेकी, न त लेख्न जान्ने मान्छे ! लेखेर सिरानीमुनि राख्नुहुन्थ्यो । त्यो कुरा मैले कृष्णप्रसाद रिमाललाई बताइदिएँ । अनि, मैले हेरेको भन्ने परेछ क्यारे ! लेख्नै छाड्नुभयो ।

रिमाललाई देशले सम्मान गरेजस्तो लाग्छ ?

उहाँलाई महान् मान्ने पनि छन्, बहुलाहा भनेर खसाल्ने पनि छन् । 'पचली भैरवको घ्याम्पो' कविता लेख्दा राजा त्रिभुवनलाई पोल लगाएछन् । रक्सी खाने सरकारलाई पनि त्यस्तै लागेछ । उहाँलाई साथीभाइले नै धोका दिए । अहिले सेनाले कर्नेल बनाएको छ । कार्यक्रममा बोलाउँछन्, गाडी लिन आउँछ ।

तपाईंको अरू इच्छा के छ ?

रिमालले जस्तो सपना देख्नुभएको थियो, त्यस्तै नेपाल देखेर मर्न पाऊँ ।

जय नेपाल !

बिहान पशुपति मन्दिर र साँझ शोभा भगवतीमा क्रान्तिकारी साथी-भाइ भेट्दा र छुट्दा अभिवादनको नयाँ शैली चलाउने गोपालप्रसाद रिमाल नै हुन् । बाहिर हेर्दा ईश्वरको स्तुति-गान भए पनि भित्रभित्रै जागरण गान चलाएका थिए उनले । ००३ ताका लोकप्रिय त्यो अभिवादन शैली भारतका क्रान्तिकारीहरूको ‘जय हिन्द’को नक्कल मात्र थिएन, त्यो थियो- भावुक कवि रिमालको अन्तःस्करणको आवाज ।

नेपाली भाषा अनुवाद परिषद्को जागिरबाट निकाला भएपछि क्रान्तिको रूपरेखा तयार पार्न तल्लीन थिए रिमाल । त्यसैले ‘बखत भयो यही हो बेला नजर उघारिदेऊ,’ ‘म गर्छु देशसेवा बल देऊ लौ मलाई,’ ‘एक युगमा एक दिन एकचोटि आउँछ,’ ‘रातो र चन्द्र सूर्य जंगी निशान हाम्रो,’ आदि उनका जोसिला रचनाले जुरुकजुरुक पारिदिन्थ्यो सबलाई । रिमालका रचनामा परिवर्तनको आकांक्षा कसरी लिपिबद्ध छ भने ००७ सालमा गाइयो, ०३६ मा सुनाइयो, ०४६ र ०६२-६३ मा पनि नगाइरहन सकिएन ।

रिमालको नेतृत्वमा ००५ को विजयादशमी पारेर गोपालदास श्रेष्ठ, विजय मल्ल, त्रिपुवर सिंह आदि रहेको नेपाल प्रजा पञ्चायत नामक दल गठन भयो । उक्त दलको शान्तिपूर्ण प्रदर्शन र सत्याग्रहमार्फत प्रजातान्त्रिक आन्दोलन चर्कियो । थोरै-थोरै मानिस उतार्दा तीन-चार महिनाको बीचमा चार सय जना जेल गए ।

भारतमा बसेर क्रान्ति गर्ने पक्षमा कहिल्यै उभिएनन् रिमाल । डिल्लीरमण रेग्मी र बीपी कोइरालाको दुई राजनीतिक समूहलाई मिलाउन काशी पसेका उनी त्यसमा सफल भएनन् । साथीहरूले प्रजा पञ्चायतलाई कांग्रेसमा मिलाउने प्रस्ताव ल्याउँदा पनि एक्लै पार्टी जोगाउन अघि सरे । “रिमालले प्रजातन्त्र-जिन्दावाद भनेर नारा लगाउँदा असनका चामल व्यापारीहरूले झिम्ना भाः सुनेछन्,” माइला छोरा मदन भन्छन्, “एक मोहरमा १० माना चामल बेच्ने भन्ने अर्थ्याएर भागाभाग गरेछन् ।”

गोपालप्रसाद रिमालको मानार्थ महासेनानी पोसाक

कृष्णप्रसाद रिमाल, गोविन्द गोठाले र विजय मल्ल सदस्य थिए ।

जंगीलाठ मोहनशमशेरको दरबारमा मञ्चित समको नाटक ऊ *मरेको छैन*मा कनकवीर भएर खेले रिमालले । नाटकमा हरिप्रसाद रिमाल, शंकर लामिछाने, देवेन्द्रराज उपाध्यायले पनि अभिनय गरेका थिए । नाटकबाट प्रभावित भएका जुद्धशमशेरले नै उनलाई भाषानुवाद परिषद्को जागिर दिए ।

परिषद्बाट एक वर्षमै मुक्त भएपछि *शारदा*को सम्पादनमा संलग्न भए रिमाल । ००२ का दुई अंक सम्पादन गरे । त्यसको एक अंकमा उनले आर्थिक स्वतन्त्रताको वकालत गरेका छन् । सम्पादकीय गडबडीको आरोपमा तत्कालीन शिक्षा डाइरेक्टर मृगेन्द्रशमशेरले उनलाई हटाइदिए ।

उनको विवाह नुवाकोट, थानसिङको भण्डारी परिवारकी मोहनकुमारीसित भयो, १९९० मा । क्षयरोग लागेर १९९७ मा उनको निधन भएपछि फागुन २००१ मा १६ वर्ष कान्छी आफ्नै साली निर्मलाकुमारी (हरिकुमारी)सित दोस्रो घरजम गरे । तैपनि, रिमालले देशसेवा नै भनिरहे र ब्याग बोकेर हिँडिरहे ।

माइला छोरा मदन १० वर्षको छँदा एक दिन बाबुले आफूलाई चिया खान लगेको स्मरण गर्छन् । “चिया खाएर बाबु-छोरा बागदरबारछेउ पुग्दा जाडोले एक जना नांगै थुरथुर कामिरहेका रहेछन्,” मदन भन्छन्, “बुबाले तिनलाई घर ल्याउनुभयो र आफ्नो दौरा, सुरुवाल र कोट दिएर पठाउनुभयो ।”

रिमालले ०१९ मा मदन पुरस्कार पाए पनि आफू लिन गएनन् । ०३० मा १० हजार राशिको त्रिभुवन पुरस्कार भने लिए । बहुदल आएपछि रिमालको हुलाक टिकट प्रकाशन गरियो भने २ भदौ ०६८ मा नेपाली सेनाले मरणोपरान्त मानार्थ महासेनानीको सम्मान दियो दुई लाख रुपियाँ नगदसहित । ‘रातो र चन्द्र सूर्य...’ औपचारिक रूपमा सेनागान घोषित भयो । त्यसलाई राष्ट्रगान बनाउन संस्कृति मन्त्रालयमा निवेदन दिए पनि नछानिएकामा रिमाल परिवारको गुनासो छ ।

दुईपटक राँची

००७ को राजनीतिक परिवर्तनबाट असन्तुष्ट रिमाल एक प्रकारले बहुलाए पनि । उनकी पत्नी हरिकुमारी भने रिमाललाई बहुलाहा होइन, विद्रोही मात्र मान्छिन् । “जसरी रिमाल बहुलायो भनिन थालियो, त्यसरी बहुलाहा भएको हामीले चाल पाएनौँ,” हरिकुमारी भन्छिन्, “खुकुरी भिरेर जथाभावी जाइलाग्ने गरेको कहिल्यै थाहा पाइएन ।”

रिमालको खुकुरीको घानमा श्यामप्रसाद शर्मादेखि गोपालदास श्रेष्ठसम्म परेका छन् । जोडा लेखक संघको नामबाट पर्चा नछापेको झोकमा परे गोपालदास । लामो समय राजनीति गरेका गोपालदास पत्रकार बनेपछि रिमालले भनेछन्, ‘हुन त तिमीहरू सबै मलाई बौलाहा भनिठान्छौ । हुन सक्छ, डाक्टर (राँचीको) नै बौलाहा थियो कि त्यो पनि हुन सक्छ । म नै बौलाएको थिएँ कि त्यो पनि हुन सक्छ । तिमी नै बौलाहा छौ कि त्यो पनि हुन सक्छ ।’

हरिकुमारीका अनुसार दोस्रोपटक राँची लैजाँदा राजा महेन्द्रले पाँच हजार रुपियाँ नगद दिएका थिए । उनको साथमा हरिप्रसाद रिमाल र तत्कालीन मन्त्री खड्गबहादुर सिंह गएका थिए । राँचीबाट फर्केपछि उनी झनै एकोहोरिए । इसारा मात्र गर्ने, एकदमै कम बोल्ने । उपचारपछिका करिब सात वर्ष निष्क्रिय भएर घरमै बसे । रिमालले फागुन ०२९ को *नौलो नेपाली* पत्रिकाको अन्तर्वार्तामा भनेका छन्, ‘मलाई एकेडेमी (प्रज्ञा-प्रतिष्ठान)मा स्थान नपाएकामा दुःख लागेको छ ।’

एक वर्ष मानसिक उपचारका क्रममा उनको खुट्टाको गेडी खुस्काइएको थियो । चञ्चल मनको नियन्त्रणका लागि वेदनालाई खास कुनै एक केन्द्रमा ध्यानस्थ गरिएको समालोचक केशवप्रसाद उपाध्यायको *रिमाल : व्यक्ति र कृति*मा उल्लेख छ । “मोहनशमशेरले दहीमा मन्दविष मिसाएर २१ दिने अनशन खुलाएपछि नै उहाँको मानसिक अवस्था खलबलिएको हाम्री फुपू नेपू पाण्डे सुनाउनुहुन्थ्यो,” रिमालका जेठा छोरा मोहन भन्छन्, “हामी त्यसलाई हो पनि भन्न सक्दैनौँ, होइन पनि भन्न सक्दैनौँ ।” ◆

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP

गुनासो, जानकारी, परामर्श सुझाव...

कान्तिपुर मिडिया ग्रुपको
सेवासँग सम्बन्धित केही
गुनासो गर्नुपरेमा वा
कुनै पनि सेवा सम्बन्धी
जानकारी चाहिएमा
नि:शुल्क टोल फ्रि
नम्बर मार्फत हामीलाई
सम्पर्क गर्नुहोला ।

नि:शुल्क टोल फ्रि नम्बर

1660 01 22222	NTC
9801 57 2222	Ncell

अथवा हामीलाई csd@kmg.com.np मा ईमेल गर्नुहोस् ।

सेवा समय – बिहान ६ बजेदेखि बेलुकी ६ बजेसम्म।

www.kmg.com.np

यातनालयजस्ता विद्यालय

बदलियो समय, बदलिएनन् शिक्षक

बाबुराम विश्वकर्मा

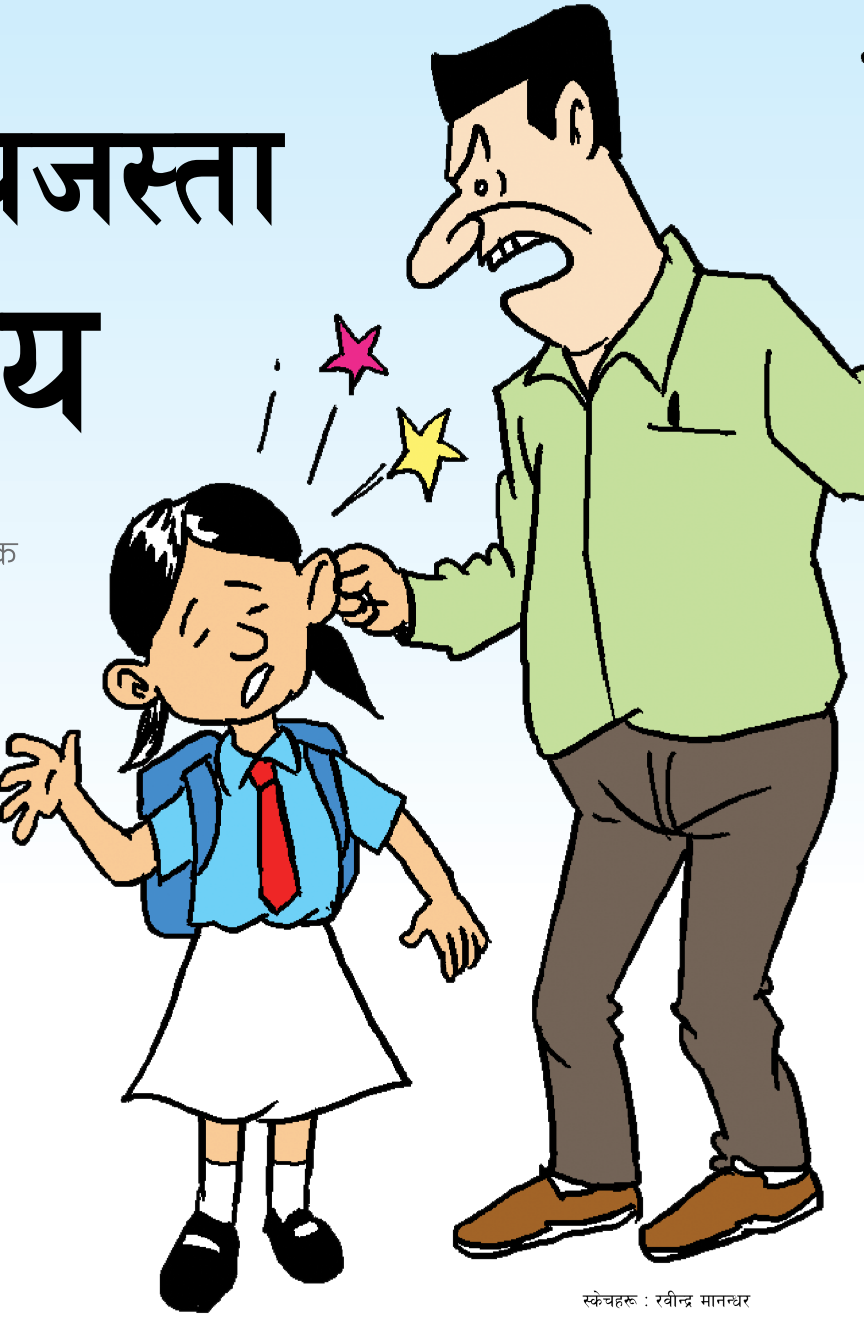

स्केचहरू : रवीन्द्र मानन्धर

काठमाडौं, धुम्बाराहीको लुम्बिनी बिगिनर्स एकेडेमीमा कक्षा ९ मा पढ्ने सुदीप दाहाल कक्षा प्रथम छात्र हुन् । शिक्षकलाई प्रश्न सोध्ने, पियानो बजाउने, विद्यालयका सभा/समारोहमा उद्घोष गर्ने अनि हाजिरजवाफजस्ता अतिरिक्त क्रियाकलापमा पनि उनी अब्बल छन् । तर, विडम्बना ! विद्यालयको त्यही चम्किलो तारामाथि २३ माघ ०७३ मा बज्रपात भयो । त्यस दिनको प्रार्थना सभामा शिक्षकको आदेश पालना नगरेको निहुँमा सुदीपलाई प्रधानाध्यापक सुरेश यादवले पाइपैपाइपले हानेर करिब एक साता थला पारिदिए । यादवको सजायले सुदीपका तिघ्रा तथा पिँडुलामा डामैडाम थिए भने भोलिपल्टदेखि ज्वरो आएर ओछ्यान परे । प्रहरीले अपराधीलाई दिएभन्दा चर्को थियो यादवले उनलाई दिएको सजाय । २ फागुनदेखि उनी विद्यालय जान थालेका त छन् तर भयमुक्त छैनन् ।

उनका बुबा धनहरि दाहालका अनुसार सजाय दिने प्रधानाध्यापक यादवले भोलिपल्ट डेरामा आएर माफी मागेको अनि विद्यालय प्रशासनले उनलाई प्रधानाध्यापकबाट निलम्बन गरेपछि सुदीप विद्यालय जान तयार भएका हुन् । घटनाको भोलिपल्टै विद्यालयमा जिल्ला शिक्षा कार्यालयका प्रतिनिधि, विद्यालयका म्यानेजिङ डाइरेक्टर अरुण प्रधान तथा केही सञ्चारकर्मी भेला भएर प्रधानाध्यापक यादवलाई कानुनी कारबाही गर्ने तथा सुदीपको स्वास्थ्य उपचार र मनोपरामर्श सँगसँगै अघि बढाउने निधो भयो । त्यही अनुसार सुदीप विद्यालय जान थाले पनि । तर, प्रधानाध्यापक यादवलाई कानुनी कारबाही गरिएको छैन । धनहरि भन्छन्, “अपराधको प्रायश्चित गरेका कारण मैले कानुनी उपचार खोजिनँ ।”

यो घटनामा सजाय दिने शिक्षकलाई न्यूनतम कारबाही अनि विद्यार्थीलाई विशेष हेरचाह र मनोपरामर्श त्यस्तो कुनै अप्रिय घटना भएको छैन । तर, यस्ता प्रकरणमा विद्यार्थीले आत्महत्यैसम्म गरेका घटना पनि छन् । बालविकास विज्ञ मीनाक्षी दाहाल भन्छिन्, “हुनुपर्ने बालबालिका सर्वेसर्वा हो तर यहाँ शिक्षक नै सबैथोक भएको छ । शिक्षकले आफूलाई महान् र विद्यार्थीलाई भुसुना बराबरसमेत नठानेका कारण बालबालिकामाथिको सजाय रोकिएको छैन ।”

विद्यालयमा बालबालिकालाई मानसिक तथा शारीरिक सजाय दिँदा त्यसको अन्तिम परिणति आत्महत्यासम्म हुन पुगेको छ । जस्तो : कीर्तिपुरको पुष्पसदन आवासीय विद्यालयकी कक्षा १० की छात्रा मञ्जु अर्यालले १० असार ०६८ मा छात्रावासको कोठामा आत्महत्या गरिन् । विद्यालयले मानसिक तथा शारीरिक सजाय दिएका कारण मञ्जुले आत्महत्या गरेको

उजुरी राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगमा पऱ्यो । त्यो घटनालाई आयोगले बाल अधिकार हननको घटना मान्दै नेपालमा बाल अधिकारको अवस्था, वार्षिक प्रतिवेदन सन् २०११ मा समावेश पनि गरेको छ ।

बालबालिकालाई दिइने शारीरिक र मानसिक सजायलाई उन्मूलन गर्न शिक्षा मन्त्रालयले नीतिगत थालनी गरेको पाँच वर्षभन्दा बढी भइसकेको छ। बालमैत्री विद्यालय, सजायरहित सिकाइ, मनोरञ्जनात्मक शिक्षण आदि जस्ता शब्दावलीमार्फत शिक्षकहरूलाई बालबालिकालाई सर्वेसर्वा मान्न प्रेरित गरिएको छ । तर, विद्यालयमा बालबालिकालाई तर्साएर, थर्काएर वा शारीरिक सजाय दिएर पढाउने पुरानै प्रवृत्ति हाबी छ। सजायविहीन पठनपाठन थालनी गर्न १४ पुस ०६७ मा शिक्षा मन्त्रालयले भयमुक्त सिकाइसम्बन्धी नीति बनाएको थियो । त्यसमा विद्यालयमा बालबालिकामाथि हुने सबै प्रकारका सजायलाई निषेध गर्ने, परिवार र समुदायमा सजायरहित वातावरण सिर्जना गर्न चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकलाई सम्मानजनक र भयमुक्त सिकाइ अनुकूल अद्यावधिक गर्नेजस्ता प्रावधान समेटिएका छन् ।

हाल शिक्षा मन्त्रालयले मस्यौदा गरेको शिक्षा नियमावलीको संशोधनमा पनि विद्यालयमा दिइने सजायलाई गैरकानुनी किटान गर्दै सजाय दिने शिक्षकलाई शिक्षण पेसामा आजीवन अयोग्य घोषित गर्नेसम्मको कडा व्यवस्था गरिएको मन्त्रालयका उपसचिव कृष्णप्रसाद ढुंगाना बताउँछन् । भन्छन्, "बालबालिकालाई सजाय दिएर सिकाउने समय सकिइसकेको छ, जसले माया गरेर सिकाउन वा पढाउन सक्दैन, त्यो योग्य शिक्षक होइन, यसलाई कानुनमा समेट्न खोजिएको छ ।"

बदलिँदो सयममा भयमुक्त बालबालिका पहिलो सर्त हो । त्यसैले शिक्षा मन्त्रालयले पनि ०६७ मै बालमैत्री विद्यालयको राष्ट्रिय प्रारूप तयार गरेर देशका सबै विद्यालयलाई सोही अनुसार बदल्न जिल्ला शिक्षा कार्यालयमार्फत पत्राचार गरेको पनि हो । १३ वर्षअघि सुरु भएको 'सबैका लागि शिक्षा' परियोजनाको मूल स्पिरिट नै 'विद्यालयमा बालमैत्री वातावरणमा सिकाइ हुनुपर्ने' भनिएको छ । बालमैत्री विद्यालयको प्रारूपमा बालबालिकालाई सजाय दिने कल्पनासमेत गरिएको छैन । यो मापदण्डले बालबालिका सजाय होइन, प्रेम र सम्मानका हकदार हुन्छन्, तिनका लागि विद्यालयको शैक्षिक-भौतिक पूर्वाधार उनीहरूकै आवश्यकतामा आधारित हुनुपर्छ भन्ने मान्यता अघि सारिएको छ। तर, यो सरकारी प्रयासलाई विद्यालयहरूको पुरानो रबैयाले निरर्थक बनाएको छ ।

८२ प्रतिशतलाई सजाय

विद्यालयहरूमा बालबालिकालाई व्यापक रूपमा मानसिक तथा शारीरिक सजाय दिइने गरेको यातना पीडित सहायता केन्द्र (सिभिक्ट) र शिक्षा पत्रकार समूहले सन् २००६ मा गरेको एक अध्ययनले देखाएको छ । त्यो अध्ययनमा सरकारी र निजी ५५ वटा विद्यालयका ८२ प्रतिशत विद्यार्थीले शिक्षकबाट विद्यालयमा कुनै न कुनै रूपमा सजाय पाउने गरेको धारणा राखेका थिए भने १२ प्रतिशतले कुनै पनि प्रकारको सजाय नपाएको बताएका थिए ।

युनिसेफ र सिभिक्टले सन् २००४ मा गरेको भ्वाइलेन्स एगेन्स्ट चिल्ड्रेन इन नेपाल नामक अर्को अध्ययनले पनि विद्यालयमा बालबालिकालाई पढाउने वा अनुशासित बनाउने नाममा थरीथरीका मानसिक तथा शारीरिक सजाय दिइने गरेको तथ्य सार्वजनिक गरेको थियो भने त्यो अध्ययनमा बालबालिकाले विद्यालयमा पाउने गरेको सजायलाई सामान्य रूपमा लिएको बताएका थिए । बालबालिकालाई जुनसुकै बहानामा दिइने सजायले उनीहरूमा गम्भीर प्रकृतिका असर देखिन्छ । त्यस्ता असर औषधि उपचार र मनोविमर्शबाट पनि समाधान गर्न नसक्ने खालका हुन्छन् । स्कुलमा सजाय पाएका बालबालिकाले आत्महत्या गर्ने, लागूऔषधको दुर्व्यसनी हुने तथा डिप्रेसनजस्ता भयानक रोगको सिकार हुने कैयन् अध्ययनहरूले देखाएका छन् ।

शिक्षा मन्त्रालयको मापदण्डबाट बालबालिकालाई दिइने कुनै पनि सजाय नाजायज र बालविकासविरुद्ध त हुँदै हो, गैरकानुनी पनि हो। नेपालले १४ सेप्टेम्बर १९९० मा अनुमोदन गरेको बाल अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिले बालबालिकालाई जहाँसुकै दिइने सजाय, उपेक्षा, बेवास्ता, शोषणलाई गैरकानुनी मानेको छ। हस्ताक्षर गर्ने र त्यसलाई अनुमोदन गरेका देशका लागि हरेक अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि राष्ट्रिय कानुनसरह हुन्छन् । अझ नेपालको संविधानको मौलिक हकमै बाल अधिकार समेटिएको छ ।

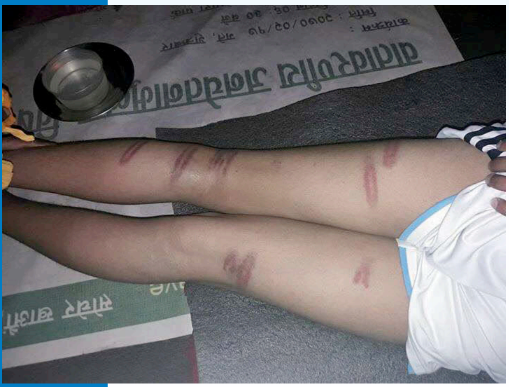

शिक्षकको पिटाइबाट घाइते लुम्बिनी बिगिनर्स एकेडेमीमा कक्षा ९ मा पढ्ने सुदीप दाहाल

पश्चिमा देशमा 'चाइल्ड फर्स्ट' वा 'चाइल्ड सेफ्टी फर्स्ट' भन्ने अवधारणाका आधारमा बालबालिकालाई सर्वेसर्वा मानिन्छ । त्यहाँ घर होस् वा विद्यालय, बालबालिकाको सुरक्षा पहिलो प्राथमिकता हो । तर, दक्षिण एसियाका नेपाल, भारत, पाकिस्तान र अफगानिस्तानलगायतका देशमा अझै पनि बालबालिका भयभीत नै छन् । तिनलाई थर्काएर, तर्साएर, कुटेर, गाली गरेर सिकाउनु/पढाउनुपर्छ भन्ने पुरातन मानसिकताबाट यी देशका शिक्षक र अभिभावक पनि मुक्त हुन सकेका छैनन्। र, बालबालिकालाई सजाय दिने शिक्षकहरूलाई कानुनी कारबाही भएको पनि छैन। बालविकासविज्ञ दाहाल भन्छिन्, "अनुशासन भन्ने शब्द नै बालबालिकाको दुस्मन हो। त्यसैले उनीहरूलाई भयभीत पार्ने शिक्षकको मानसिक स्वास्थ्य परीक्षण गर्नुपर्छ।" ◆

एउटा शिक्षकको स्वीकारोक्ति

लक्ष्मण शर्मा

शिक्षाशास्त्र नपढेको, तालिम नगरेको, भर्खर २० वर्ष मात्र उमेर कटेको युवाले जसरी पढाउँछ, मैले त्यसै गरी पढाएँ, जानी नजानी। विद्यालय, क्याम्पसमा मलाई पढाउने शिक्षकहरूले जस्तै गर्न कोसिस गरेँ। हामीलाई तर्साएर तह लगाइन्थ्यो, मैले पनि त्यसै गरेँ। झोँक चले गाला पड्काउँथे, मैले पनि चड्काएँ। शिक्षकहरूको आवेग, रिस र तनावको सिकार हामी भयौँ, मेरो त्यही अवस्थाको सिकार मेरा विद्यार्थी पनि भए। त्यसै गरी मेरा गुरुहरू समाजमा सम्मानित थिए, म पनि कम भइनँ। मेरा शिक्षकहरू पनि आफू विद्यार्थी हुँदा खुब मिहिनेत गर्ने गरेको र हामीले नगरेको भन्थे। मैले पनि आफ्नो कुरा खुब गरेँ। बढाइचढाइ पनि गरेँ हुँला। अझ एउटै कक्षामा कोही जान्ने कोही किन नजान्ने, पक्कै मिहिनेत नगरेर होला भन्ने ठान्थेँ। त्यही आधारमा नजान्नेले सहयोगभन्दा बढी दण्ड पाए। मलाई सबैले कडा, नतिजा निकाल्न सक्ने, बालबालिकालाई दचकमा राख्न सक्ने राम्रो शिक्षक भनेर माने। त्यसैले होला, प्रधानाध्यापक पनि बनाइदिए।

म विद्यालयको कम्पाउन्डमा पुग्दा विद्यार्थीहरू कक्षाभित्र छिर्थे। म गाउँको गोरेटोमा हिँड्दा पनि स्कुल पढ्ने बालबालिका डराउँथे। कोही कोही आमाहरू 'लौ न सर ! यसलाई तह लाइदिनूस्' भनेर मलाई नै हौस्याउँथे। छिमेकी विद्यालयमा समेत फलानो आयो भन्ने सुनेरै बालबालिका तर्सेर भागेको आफैँले देखेँ। मलाई जसरी पनि नतिजा चाहिन्थ्यो, मजस्तै सबै नतिजाको पछि लाग्थे। मलाई कसैले त्यस्तो गर्न हुन्न भनेनन्। मेरो विषयको, विद्यालयको नतिजा अरूको भन्दा राम्रो हुनुपर्थ्यो, बस्।

मैले धादिङ जिल्लाको आफ्नै गाउँको प्राथमिक विद्यालयमा अक्षर चिनेर, अलिक पर गजुरीको माध्यमिक विद्यालयमा कक्षा ४ र ५ बिताएँ। अनि, काठमाडौँमा त्यस बेलाका चर्चितमध्येको शान्ति विद्यागृह मावि, लैनचौर र सिद्धार्थ वनस्थलीमा पढ्ने अवसर पाएँ। अमृत क्याम्पसबाट ०४६ मा स्नातक पूरा गरी त्रिवि कीर्तिपुरमा भर्ना भए तापनि स्नातकोत्तर तहको भौतिकशास्त्रको पढाइ छोडेर गाउँ फर्किएँ। विद्यालयमा जागिर खानभन्दा पनि हाई स्कुल चलाउन गएको थिएँ म। आफ्नो पढाइमा म राम्रै विद्यार्थीमा गनिन्थेँ। विद्यालय समुदायमा रहेको मेरो परिवार सामाजिक प्रतिष्ठाको हिसाबले उँचो नै थियो। निजी जीवनका लागि उपलब्ध सबै अवसर सहरमा नै छोडेर गाउँमा दुःख गरेकाले होला, सबैले साथ-सहयोग पनि गरेकै थिए। विषयले साथ दिएर हुन सक्छ, सानै उमेरमा जिल्ला स्तरका शैक्षिक गतिविधिमा सहभागी हुने मौका पनि पाएँ। निजी स्रोतको सामुदायिक विद्यालयको प्रधानाध्यापक भए पनि मेरो गणना कुनै वरिष्ठ प्रधानाध्यापकहरूको भन्दा कम थिएन।

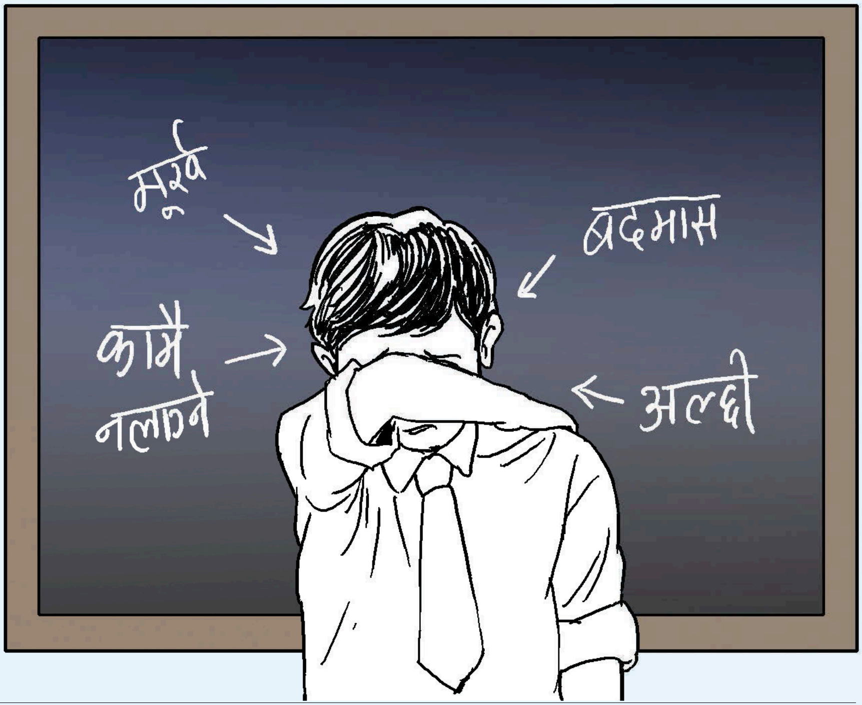

विज्ञान र गणितको कक्षामा म बोल्थेँ, विद्यार्थीहरू 'पिन ड्रप साइलेन्स'मा हुन्थे । आफूले बताएर कालोपाटीमा एक-दुइटा उदाहरण दिएपछि, 'बुझ्यौ' भनेर सोध्दा केही टाठाबाठाले 'बुझ्यौँ' भन्थे । 'गर्न सक्छौ त ?' भन्दा अझ थोरैले 'सक्छौँ' भन्थे । बाँकी पछाडि बस्नेहरू टाउको मात्र हल्लाउँथे । कहिलेकाहीँ कमैले मात्र 'मैले बुझिनँ, एकपटक दोहोऱ्याइदिनूस् न' भन्न सक्थे । धेरैजसोले गृहकार्यको उत्तर कतैबाट सारेर ल्याउँथे, जसोतसो कापी हेरिन्थ्यो, सबै हेर्न भ्याइन्नथ्यो । विषम सामाजिक-आर्थिक परिवारबाट आएका कतिपय विद्यार्थी त झन् बोल्ने त कुरा पर जाओस्, आँखा जुध्यो भने पनि तर्सन्थे । डराएर होला, जति अनुशासित भए पनि तिनीहरूले राम्रो गर्न सक्दैनथे । बरू कतिपयले विविध कारणले विद्यालय छाड्थे । केटाहरू पढ्न छोडेपछि सहर पस्ने वा 'गाडीलाइन'मा लाग्थे । केटीहरूको प्राय: विवाह हुन्थ्यो । बल्लबल्ल विद्यालय सकेकाहरू पनि खासै उच्च शिक्षातिर लाग्नुभन्दा वैदेशिक रोजगार वा सानातिना जागिरे काममा जान्थे । फेल भएकाहरू कक्षामा कहिल्यै उज्यालो मुख लाउँदैनथे, अगाडि बस्दैनथे । टेस्टमा पनि धेरै नै फेल हुन्थे, तिनीहरूलाई आउँदा वर्षहरूमा दुईवर्षे, तीनवर्षे भनेर कटाइन्थ्यो । तिनीहरू कमै मात्र एसएलसी पास हुन्थे ।

शिक्षण पेसामा एउटै स्कुलमा त्यसरी १० वर्षजति बिताएपछि मैले पनि केही तालिम पाएँ । शिक्षाशास्त्रमा स्नातक पनि गरेँ । सँगै शिक्षण सिकाइसम्बन्धी केही स्वअध्ययन पनि । त्यसपछि बुझेँ- एउटै वस्तुलाई पनि सिकाउने धेरै तरिका हुन्छन्, विद्यार्थीको अनुहारजस्तै सिक्ने तरिका र सिक्ने गति पनि भिन्दाभिन्दै हुन्छन् । अत्याएर होइन प्रोत्साहित गरेको सिकाइ सजिलो र दिगो हुन्छ, एकोहोरो रटाएर होइन, सान्दर्भिकीकरण र छलफल गर्दै सिकाउँदा प्रभावकारी हुन सक्छ । कतिपय सूचनामूलक कुरा अहिले नै नजाने पनि केही फरक पर्दैन, पछि सिके पनि हुन्छ भनेर बुझ्न थालेँ । आफ्ना विद्यालयका र समकालीन शिक्षकहरूसँग पनि बहस गर्न थालेँ ।

अब कुनै तर्क पनि बाँकी छैनन्, जसले शिक्षाका नाममा बालबालिकामाथि हिंसात्मक व्यवहार गर्न पाइयोस् ।

०६० ताका बालमैत्री विद्यालय अभिमुखीकरण कार्यशालामा भाग लिएपछि मेरो 'सिकाउनैपर्छ' भन्नेबाहेक धेरैजसो सिकाइसम्बन्धी मूल्य, मान्यता र व्यवहारमा पुन:विचार गर्नुपर्ने रहेछ भनेर बुझेँ । मेरो सिको गरेर कडा शिक्षक बन्न थालेका युवा शिक्षकहरूसँग वैकल्पिक र बालकेन्द्रित सिकाइका रणनीतिबारे सिकाएँ । कक्षाकोठामा छलफल/बहसलाई प्रोत्साहन गर्न थालियो । भौतिक रूपमा पनि विद्यालयले फड्को मारिसकेको थियो । विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलापहरू पनि बढी हुन थाले । करिब दुई सय विद्यार्थीबाट सुरु गरेको माध्यमिक विद्यालयमा त्यो संख्या बढेर १ हजार ३ सयसम्म पुग्यो । सरकारले भन्दा पहिले नै टेस्ट परीक्षामा कसैलाई नरोक्ने नीति लियौँ, १० कक्षाको सुरुदेखि नै एसएलसी दिने विद्यार्थी भनेर फुर्क्याउन थाल्यौँ, शैक्षिक क्षति उल्लेख्य रूपमा कम भयो । क्रमश: विशेष कारणबाहेक अरू कक्षामा पनि फेल गर्न छाड्यौँ । पहिले भन्दा नतिजा राम्रै भयो । त्यो समयका विद्यार्थी आफ्नै स्कुलमा प्लस टू पढे पनि स्नातक पढ्न ठूलो संख्यामा सहर जान्थे । प्लस टू वा क्याम्पसमा विज्ञान पढ्न जानेहरूले पनि धेरैले राम्रो गरे । यो पुस्ताकाहरूले निजामती, प्राविधिक, सुरक्षा, शिक्षालगायत विभिन्न सेवा क्षेत्रमा राम्रो गरेका छन् । विगतमा जस्तो छात्रा, दलित समुदायका र अपांगता भएकाहरू पनि दबेर बसेका छैनन् ।

यसबीचमा मैले फेरि आफ्नो पढाइ अघि बढाएँ । पढेका नयाँ नयाँ दृष्टिकोण, अवधारणालाई आफ्नो सन्दर्भमा मनन गरी लागू गर्न प्रयत्न गरेँ । विभिन्न देशमा भएका शैक्षणिक अभ्यास हेर्ने मौका पनि पाएँ । बुझ्दै छु, यतै पनि वैदिक, पौराणिक कालमा विद्यार्थीलाई दण्ड दिएर सिकाउने गरेको खासै रहेनछ । पश्चिमाहरूले समाजको वा राज्यको निश्चित उद्देश्य पूरा गर्न पाठ्यक्रम बनाउने र त्यो पाठ्यक्रमले तोकेका लक्ष्य पूरा गर्न सबै बालबालिकालाई बाध्य गराउने क्रमसँगै शिक्षामा हिंसा भित्रिएको हो । हामीले सिकारु पहिला कि उद्देश्य पहिला भन्ने छनोटमा गल्ती गरेछौँ । सिकारु पहिला भन्ने सत्यलाई दह्रो समातेको भए तिनको प्रकृति र सिकाइबारे छलफल हुन्थ्यो ।

पछिल्लो समय बालबालिकाहरू मसँग रमाउँछन् । सबभन्दा सानाहरू, शारीरिक रूपले अशक्त, सामाजिक-आर्थिक रूपले पछाडि रहेका परिवारबाट आएका बालबालिकाहरू बिनारोकटोक र बिनासंकोच मसँग कुरा गर्छन् । आफ्ना समस्या भन्न सक्छन् । भनेनन् भने पनि म आफैँले सोध्छु । उनीहरूका बाबु-आमाको सन्चो-बिसन्चो, खेतीबाली बाख्रा-कुखुराको कुरा गर्छु । खुसी हुन्छन्, नजिक हुन्छन् । केही सानोतिनो काम दियो भने खुसी भएर गर्छन् । प्राथमिक तहका कतिपय बालबालिका 'गुड मर्निङ सर' भनेर हात मिलाउँछन्, मेरो हात समातेर स्कुलमा घुम्न रुचाउँछन् । कोही कोही मेरो कार्यकक्षमा गफ गर्न पनि आउँछन् । हुर्केकाहरू धक मान्छन् तर भन्नुपर्ने कुरा भन्न कुनै संकोच मान्दैनन् । अझ सोसल मिडियाबाट मैले बाल हिंसाको विपक्षमा आफ्नो धारणा राख्दा केही विदेशतिर उच्च शिक्षा लिँदै गरेका पूर्वविद्यार्थीले 'सरले पनि बालमैत्री व्यवहारको पक्षमा कुरा गर्ने' भनेर व्यंग्य कसे । मैले बडो नम्रतासाथ आफूलाई 'थाहा नभएको बेलामा बेठीक गरेको रहेछु, जानेपछि सच्याउँदै छु' भनेर ग्लानि व्यक्त गरेँ । उनीहरूले खुसी माने । म अहिले प्रस्ट छु- बालबालिकाले आफूले नजानेको कुरा हाँसी हाँसी सोध्न पाउने र गरेको काममा स्याबासी पाउने वातावरण भएन भने सिकाइ हुँदैन, विद्यालय हुँदैन । लादेर होइन, बालबालिकाहरू आफैँ सिक्छन्, हामी शिक्षकले त त्यसका लागि वातावरण बनाइदिने मात्र हो, सघाउने वा गोडमेल गरिदिने मात्र हो ।

विद्यालयमा हिंसा विभिन्न कारणले हुन्छ । गाउँघरमा त विद्यालय आउने-जाने बाटोघाटोदेखि विद्यालयमा पनि उपयुक्त भौतिक बनावट नभएर पनि हुन्छ । खेल्ने चौर, शौचालय, भऱ्याङ, कक्षाकोठामा पनि हुन्छ । समाज र शिक्षकको एकोहोरो बुझाइ, व्यवहारमा ढंग नपुगेर पनि हुन्छ । बालबालिकाको मनोसामाजिक अवस्थामा चोट पुग्ने खालका बोली व्यवहारले पनि हिंसा हुन्छ । उनीहरूमाथि जुन खाले हिंसा, भेदभाव भए पनि त्यसले पढाइ-लेखाइ मात्र नभई सम्पूर्ण व्यक्तित्वमै असर पार्छ । त्यो जिन्दगीभर पनि रहन्छ । यो अनुहारमा लागेको खतजस्तै नमेटिने खालको हुन्छ । यस्ता व्यवहारहरू अब क्रमश: कानुनी रूपमा दण्डनीय बन्दै गएका छन् । अब कुनै तर्क पनि बाँकी छैनन्, जसले शिक्षाका नाममा बालबालिकामाथि हिंसात्मक व्यवहार गर्न पाइयोस् । समाजले पनि हिंसा स्वीकार्ने छूट पनि मलाईजस्तो अबको पुस्तालाई दिँदैन । विद्यार्थीको सर्वोच्च हितभन्दा ठूलो विद्या हुनै सक्दैन । बालिगहरूको सबै प्रयत्नबाट बालबालिकाले माया पाउनु पहिलो सर्त हो र शिक्षा त्यहीभित्र पर्ने एउटा अंश मात्र हो । ◆

(शर्मा सत्यवती मावि, धादिङका प्रधानाध्यापक हुन् ।)

kathmandupost.ekantipur.com

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP

Both can keep the conversation interesting.
But one of them will cause you a considerable amount of pain.

The Kathmandu Post unravels stories from all parts of the world keeping you well-informed on everything so that your conversation remains exciting no matter how random the topic gets.

ANS-16

KEEP THE CONVERSATION INTERESTING WITH

money onsaturday sports life&style world thecollegian health&living et cetera op-ed escalate classroom

International content licensed from
The Guardian | Project Syndicate | Asia News Network | The New York Times News Service

the kathmandupost

तस्बिरहरू : विद्या राई

टक्सार बजार

मधुरो 'मिनी काठमाडौँ'

उपत्यकाको छाप, खण्डहर टक्सार

विद्या राई/भोजपुर

काठमाडौँलाई मन्दिरै मन्दिरको सहर भनिएजस्तै दुई सय वर्ष पुरानो भोजपुरको टक्सार बजारलाई पनि उही उपमा दिन सकिन्छ । भोजपुर सदरमुकामदेखि दुई किलोमिटर दक्षिण लागेपछिको टक्सार उपत्यकामा काठमाडौँमा जस्तै झुरुप्प घर, उस्तै मठ, मन्दिर, विहार, चैत्य जसले राजधानी काठमाडौँको झझल्को दिलाउँछ । "राजधानी घुमफिरको प्यास नै मेटाइदिन्छ," सदरमुकामस्थित विद्योदय माविकी शिक्षक सरस्वती पौडेल भन्छिन्, "बस्तीको जुन भागमा पुग्यो, साना-साना मठ, मन्दिर, चैत्य, विहार । यसो हेर्दा काठमाडौँमै छु जस्तो लाग्ने !"

झुरुप्प बस्तीमा ढुंगा छापिएका साँघुरा गल्ली । माटोका इँटाले बनाइएका, पुराना भए पनि आँखीझ्याल, बुट्टेदार रंगरोगनले सानदार देखिने घरले भक्तपुर, पाटन पुगेको भान हुन्छ । देउराली टोलदेखि गणेशथानसम्मको बस्तीमा बास्तुकला साँच्चिकै बेजोड छ । "कलात्मक शैलीका घर । दुरुस्तै पाटन," काठमाडौँबाट भोजपुरमा जागिर गर्न आएकी ममता राउतले टक्सारको पहिलो घुमफिर अनुभव सुनाइन् ।

टक्सारले ऐतिहासिक, धार्मिक र औद्योगिक महत्त्व बोकेको छ। विसं १८७० मा उपत्यकाबाट आएका खोजकर्ताहरूले पश्चिमी हालको धोद्लेखानी गाविसमा तामा र फलामको खानी पत्ता लगाएका थिए । व्यापारिक सिलसिलाका क्रममा आइपुगेका उपत्यकाका नेवार समुदायले फाँटिलो उपत्यका भेटेपछि बस्ती बसालेका थिए। काठमाडौँबाट ५० कोस पूर्वमा पर्ने टक्सारमा पनि धर्मसंस्कृति, खानपान, रहनसहन दुरुस्तै पाटनकै जस्तो छ। स्थानीय भीमसेन परिसरमा विसं १८७२ मा पैसा काट्ने टंकशाला (टक्सार) स्थापना भएको थियो। एक र दुईका डोली पैसा काट्ने अड्डा स्थापना भएकैले कालान्तरमा नाम नै टक्सार रहन गएको स्थानीय धीरेन्द्र श्रेष्ठ बताउँछन् ।

टक काट्न काठमाडौँ र पाटनबाट कालिगढ ल्याइएका थिए। पाटनका ओकु (म) बहालका हस्तकलाविद् देवदत्त बौद्धाचार्य उनका दाजुभाइ र अन्य कालिगढसहित विसं १८७६ मा टक्सार प्रवेश गरेका थिए । व्यापारिक सिलसिलामा शाक्य, बौद्धाचार्य, बज्राचार्य, तुलाधर, उदास, ताम्राकार, हलवाई, ढंगु (महर्जन), नाउ र कुशुले थरका नेवार समुदायले बसोवास थालेका थिए । काठमाडौँ, भक्तपुर, धुलिखेल, ठिमी र बुइपाका ८-१० घरबाहेक सबै पाटनबाट आएका हुन् ।

पूर्वाञ्चलको मुख्य औद्योगिक क्षेत्रका रूपमा स्थापित थियो, टक्सार । तामा र काँसका भाँडाकुँडा बनाउने स्थानीयको मुख्य पेसा थियो। तर, अहिले दशक लामो द्वन्द्व, कच्चा पदार्थ कोइलाको अभाव, युवाशक्ति विदेश पलायन र बसाइँसराइले पेसा संकटमा छ। बस्ती दिनानुदिन खण्डहर भइरहेको छ । उहिले यातायातको सुविधा नभएका बेला पिठ्यूँको भरमा डोकोमा बोकाई व्यापारकै सिलसिलामा दिङ्लाको बालाचतुर्दशी, रामनवमी मेला, बेहेरेश्वर मेला, हलेसी मेला, चतरा बराहक्षेत्र मेलादेखि झापाको माइबेनी मेला हुँदै ताप्लेजुङ, इलाम, पाँचथर, ओलाङचुङगोला भई तिब्बत र भारतका दार्जीलिङ, कालिम्पोङ, सिक्किम र असमसम्म व्यापार चल्थ्यो। रावाखोला, सोलु, रामेछाप, बनेपा, धुलिखेल र काठमाडौँसम्म भाँडा बिक्री गर्दै जाँदा फेरि महिनौँ लगाएर पत्रुसामान टक्सारमा ल्याएर तयारी वस्तु बनाउने गरिन्थ्यो ।

दशकअघिसम्म लगभग पाँच सय घरपरिवारको टक्सार बजारमा हाल मुस्किलले ६० घरपरिवार छन्। जनघनत्व घटेपछि धार्मिक स्थल पनि जीर्ण बन्दै गएका छन्। वैशाखजात्रा, गठेमंगल, गाईजात्रा, भीमसेनजात्रा, कृष्णजात्रा, बुद्धजयन्ती, गुंलापारु, यंलासी आदि थुप्रै पूजा र जात्राको मौलिकता हराउँदै गएको छ। गाईजात्रा, कृष्णजात्रा, भीमसेन जात्रा र बुद्धजयन्ती निरन्तर मनाउँदै आए पनि उहिलेजस्तो भव्य नभएको पत्रकार किरण राईको बुझाइ छ। "उपत्यकाबाट आएका नेवार समुदायले जुन छाप छाडेका थिए, पछिल्लो समय एकदमै नगण्य छ।" ◆

शान्ति प्रक्रिया 'टाइमलाइन'

रामबहादुर रावल

नेपालको शान्ति प्रक्रियाको १० वर्षको सिंहावलोकन हो, *नेपाल ट्रान्जिसन टू पिस : अ डिकेड अफ द कम्प्रिहेन्सिव पिस एकर्ड*। विस्तृत शान्ति सम्झौतायताको १० वर्षको मूल्यांकन र त्यस अवधिका घटनाक्रमको अभिलेखीकरण यस पुस्तकमा गरिएको छ। पाँच खण्डमा विभाजित यस पुस्तकमा ३१ वटा लेख, २३ वटा अन्तर्वार्ता छन्। पहिलो खण्डमा विभिन्न आयामबाट शान्ति सम्झौताको सन्दर्भ चित्रित गरिएको छ। शान्ति प्रक्रियाको एक दशकमा पूरा गरिएका कामहरूको वर्णन दोस्रो खण्डमा छ, जहाँ माओवादी पूर्वलडाकूको पुनःस्थापन र समायोजन, न्यायिक र कानुनी पक्ष समेटिएका छन्।

तेस्रो खण्डमा मानव अधिकार, समावेशिता, भूमिसुधारलगायतका कोणबाट शान्ति प्रक्रियाको मूल्यांकन छ। नेपालको शान्ति प्रक्रियामा औपचारिक र अनौपचारिक संघ-संस्थाहरूको भूमिकाको चर्चा चौथो खण्डमा गरिएको छ। पाँचौं खण्डले यस दशकको राजनीतिक विकासक्रम र राज्य निर्माणका पक्षबाट भएका प्रयासहरूको लेखाजोखा गर्न खोजेको छ। हरेक खण्डमा शान्ति प्रक्रियामा संलग्न पात्रहरूका अन्तर्वार्ता राखिएका छन्। समग्रमा यस पुस्तकले हाम्रो शान्ति प्रक्रियाको एउटा टाइमलाइन दिन्छ। केही वार्ता र सम्झौताको झलक दिन्छ। यो नै यस पुस्तकको सबल पक्ष हो।

पुस्तकमा शान्ति प्रक्रिया बीचैमा भंग भएन, बिच्किएन भन्दै त्यसैलाई सफलता मानिएको छ। तर, यसका फल्टलाइनहरू केलाइएको छैन। एउटा तप्काले संविधान किन स्वीकार्न सकिरहेको छैन, माओवादीबाटै चोइटिएको एउटा खेमाले किन अझै विद्रोहको धम्की दिइरहेको छ र नयाँ संविधान जारी भएपछि त्यसको कार्यान्वयनको गतिलाई कसले कुन नियतले अड्काइरहेको छ भन्ने प्रश्नको उत्तर यस पुस्तकले दिँदैन। यी सारभूत प्रश्नको उत्तर नदिने कुनै पनि दस्तावेज एवं शान्ति प्रक्रियाको मूल्यांकन पूर्ण हुन सक्दैन।

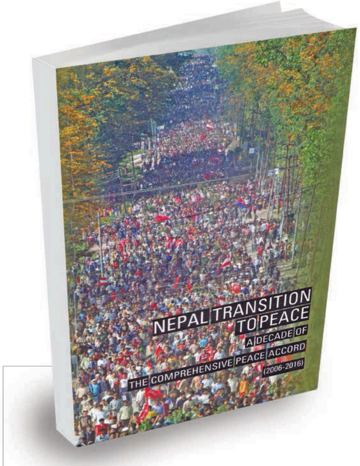

नेपाल ट्रान्जिसन टू पिस : अ डिकेड अफ द कम्प्रिहेन्सिव पिस एकर्ड (२००६-२०१६)

सम्पादक : पंकज अधिकारी, सुभास घिमिरे, विद्याधर मल्लिक
प्रकाशक : नेपाल ट्रान्जिसन टू पिस इन्स्टिच्युट
पृष्ठ : ५८०
मूल्य : उल्लेख छैन

वास्तवमा यो पुस्तक नेपालको शान्ति प्रक्रियामा विदेशीको भूमिका र दाताका गतिविधिको औचित्य स्थापित गर्ने यत्नमा केन्द्रित छ। त्यसकारण यसमा स्वार्थ समूहको मत बढी छ। अझ भन्दा यो पुस्तक नेपालको राजनीति र विकासमा प्रभावमा राख्ने दाताहरूले नेपाली शान्ति प्रक्रियालाई कस्तो रूपमा देखाउन चाहन्छन्, त्यसैको जमर्को हो। त्यसकारण यो पुस्तकमा शान्ति प्रक्रियाको जुन प्रोट्रेट प्रस्तुत गरिएको छ, त्यसले एउटा जबरजस्त प्रश्न उब्जाउँछ, आगामी पुस्ताले यो शान्ति प्रक्रिया हाम्रो मौलिक थियो भनेर बुझ्ने कि विदेशीका विभिन्न 'प्रयोग'हरूको उपज ?

वास्तवमा बन्दुकको अनुपस्थिति मात्र शान्ति होइन। द्वन्द्वरत पात्रहरू चिया टेबुलमा बस्नु मात्रै शान्ति प्रक्रिया पनि होइन। न त शान्ति प्रक्रियामा सामेल पक्षहरूलाई विलासी होटल, रिसोर्ट र समुद्री किनारको आनन्दमा भुलाउनु नै शान्ति प्रक्रिया हो। नेपालको द्वन्द्व व्यवस्थापन र शान्ति प्रक्रियालाई विशुद्ध प्राविधिक र आयातीत आँखाले हेर्दा समस्या समाधान होइन, झन् बल्झिएको र बल्झिँदै जान सक्ने अवस्थाको एउटा दृष्टान्त निर्वाचन प्रणाली हो। संसारकै महँगा कन्सल्ट्यान्टले बनाएको चुनावी प्रणाली यहाँ अपनाइयो, जुन दीर्घकालीन अस्थिरताको अर्को प्रमुख कारण हुनेवाला छ।

त्यसै गरी शान्ति प्रक्रियाका नाममा दातृ निकायहरूले आ-आफ्नै स्वार्थमा बेग्लाबेग्लै पसल खोले। हाम्रा राजनीतिक र जातीय संगठनका नेताहरूलाई ती पसलमा आ-आफ्नै तरिकाले स्वागत गरियो। देश-विदेश घुमाइयो। यसबाट ती पसलका कामदारको आर्थिक र व्यावसायिक वृत्तिविकास त भयो होला तर तिनले राष्ट्रिय स्वार्थमा काम गरे कि ती पसलका मालिकहरूको स्वार्थमा नाचे ? राजनीतिका यी परनिर्भर औजारहरूले राज्यलाई बलियो बनाउँछन् भनेर तिनले कसरी दाबी गर्न सकेका ? ट्र्याक १.५ नाम दिइएको राज्यका औपचारिक संस्था र संगठनलाई छल्ने विधि नै यस पुस्तकले सर्वाधिक उपलब्धिमूलक भएको दलिल पेस गरेको छ, जुन सरासर झूट हो। शान्ति प्रक्रियालाई सघाउने नाममा थापिएका यस्ता अवैध पसलहरूको लगानीलाई वैधता प्रदान गर्न तयार पारिएको बनिबनाउ विवरण हो यो।

यथार्थ के हो भने हाम्रो राजनीतिक नेतृत्वमा जब-जब स्वनिर्णयको सम्भावना र शक्ति देखिन्छ, स्वतःस्फूर्त रूपमा कुनै निर्णय वा समझदारीका निम्ति अग्रसर हुन्छ, त्यसले नै परिणाम दिएको छ। २५ जेठ ०७२ को १६ बुँदे सम्झौता पछिल्लो एउटा दृष्टान्त हो। बरू, यस्ता प्रयासहरूलाई सके बिथोल्ने, नसके आफैँले गराएको भनेर जस लिन खोज्ने स्वार्थ समूहहरूको अदृश्य जालोले हाम्रो राजनीतिक दैनिकी र शान्ति प्रक्रियालाई गिजोलेको छ। केही राजनीतिक पात्रहरू जानी-नजानी त्यसैका सहयोगी बन्न पुगेका छन्। यो मुलुकमा कोही स्वाभिमानी राजनीतिज्ञ छ भने उसले भन्ने आँट गर्नुपर्छ, हाम्रो शान्ति प्रक्रिया यो पुस्तकले भनेजस्तो विदेशी दाताको डिजाइनमा सम्पन्न भएको होइन, हाम्रै स्वनिर्णय र स्वविवेकले सम्पन्न भएको हो। ताकि, यो पुस्तकलाई सही थापेर हाम्रो भावी पुस्ता तिनै विदेशी दाताप्रति अनावश्यक ऋणका लागि कृतज्ञ भइरहनु नपरोस्। ◆

भक्तिप्रसादको हतियारमोह

माधव बस्नेत

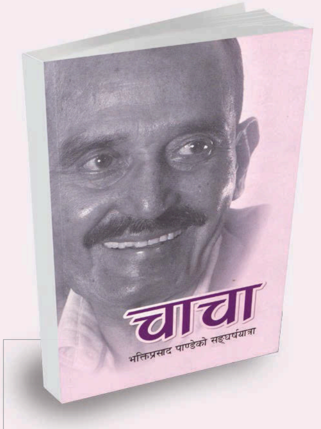

चाचा : भक्तिप्रसाद पाण्डेको संघर्ष यात्रा
स्रष्टा : भक्तिप्रसाद पाण्डे
प्रकाशक : सांग्रिला पुस्तक प्रालि
पृष्ठ : १७९
मूल्य : २७५ रुपियाँ

माओवादी केन्द्रका नेता तथा सभासद् भक्तिप्रसाद पाण्डेले सिंगो जीवन 'परिवर्तन र क्रान्तिको हुटहुटी'का लागि बिताए । ०२८/२९ सालदेखि भूमिगत र वाम राजनीतिमा संलग्न उनी सभासद् रहेकै बखत २८ कात्तिक ०७३ मा क्यान्सरका कारण बिते । तिनै पाण्डेको संस्मरणात्मक पुस्तक *चाचा : भक्तिप्रसाद पाण्डेको संघर्ष यात्रा* प्रकाशित छ । यसमा ०२९ सालमा अर्घाखाँचीमा घटाइएको हर्रेबर्रे काण्डदेखि सशस्त्र द्वन्द्वकालमा माओवादीका लागि हतियार उपलब्ध गराउन दौडधुप गरेका प्रसंग विस्तारमा वर्णन गरिएको छ । कतिपय माओवादी नेता-कार्यकर्ताले कठिन दिनमा कसरी खटिएको थिइयो भनेर भक्तिप्रसाद पाण्डेको संघर्ष यात्राभित्र आफूलाई पनि पाउँछन् ।

पहिलो शीर्षक 'कम्युनिस्टको खोजी' छ । यसपछि 'रगतको ल्याप्चे लगाएर सदस्यता', 'लुम्बिनीमा कम्युनिस्ट सेना', 'मनी एक्सनको पूर्वाद्ध र हर्रेबर्रेको दुःखान्त' लगायत शीर्षकले लुम्बिनी क्षेत्रको राजनीतिक ऊहापोह, पाण्डेको राजनीतिक सुरुआती जीवन बुझ्न सहयोग पुऱ्याउँछ । पछिल्ला खण्डमा हतियार आपूर्ति गर्दाका चुनौती, साहस, पार्टीभित्रको अन्तर्संघर्ष, नेत्रविक्रम चन्द 'विप्लव'ले मारिदिन्छु भनेर धम्क्याएको प्रसंग, देव गुरुङले आपूर्ति विभागमा कार्यरत नेता-कार्यकर्ताप्रति गरेको अपमानलगायत घटना उल्लेख छन् ।

पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड'देखि बाबुराम भट्टराईसम्मले आफूलाई निकै विश्वास गर्थे भनी पाण्डेले पटकपटक उल्लेख गरेका छन् । तर, त्यसपछिका, अझ उनी आबद्ध गुटकै नेताहरू टोपबहादुर रायमाझी, वामदेव क्षत्रीलगायतसँग भने उनको तीव्र असन्तुष्टि देखिन्छ । उनी लेख्छन्, 'जुन दिन मैले जिलेटिन भित्र्याएँ, त्यसै दिन रोल्पामा नेकपा माओवादी स्थायी समिति/पोलिटब्युरोको बैठक बसेको रहेछ । त्यही बैठकले मलाई पार्टीको केन्द्रीय सदस्यमा चयन गरेछ । दुई-चार दिनपछि मैले आफू केन्द्रीय समितिमा बढुवा भएको थाहा पाएँ । साथीहरूले मलाई यो जानकारी दिँदै भने, ल तपाईंलाई बधाई छ । तपाईंको पक्षमा हामी लड्यौँ । त्यसैले तपाईं केन्द्रीय सदस्य बन्नुभएको छ । पछि बुझ्दै जाँदा ती साथीहरूले मेरो त नामै लिएका रहेनछन् । बरू, अरू साथीलाई केन्द्रीय समितिमा बढुवाका लागि सिफारिस गरेका रहेछन् ।..' (पृ १३०)

दोहोरो चरित्रका मानिसको प्रवृत्ति कति खतरनाक हुन्छ ? बुझ्न यो उदाहरण काफी छ ।

राजनीति भनेकै यस्तो चीज हो, जो शंकैशंकाले पुरिएको हुन्छ । त्यसमाथि पनि सशस्त्र द्वन्द्व यसबाट अछूतो रहने कुरै भएन । यस सवालमा माओवादी नेताहरू एकले अर्कालाई शंकैशंकाको नजरले हेर्ने गरेको प्रसंग पनि ठाउँठाउँमा पस्केका छन् उनले । पाण्डे निकै सुरो र प्रस्ट कुरा गर्ने राजनीतिकर्मी थिए भन्ने बुझ्न सकिन्छ पुस्तकबाट । जस्तो कि, उनी भन्छन्, 'उमेर, लगानी, इतिहास आदिका कारण मैले आफू पनि सभासद् बन्ने आकांक्षा राख्नु अनुचित थिएन । तर, वामदेवजीले एकपटक पनि मेरो नाम लिइदिनु भएन । ..उहाँको व्यवहार देखेर मलाई दुःख लाग्यो । रिस उठ्यो । ...मैले वामदेवजीलाई भनेँ, मेरै घरको बास, मेरै घरको नाश भनेजस्तो गर्ने तपाईंहरू । मेरो विरुद्धमा लाग्ने तपाईं ? बुटवलबाट यहाँसम्म आइपुग्दा २७ पटकसम्म अरू नै साथीको नाम लिनुभयो । तर, मेरो नाम किन लिनुभएन ? किन तपाईं जहिले पनि मेरो विरुद्धमा षड्यन्त्र गर्नुहुन्छ । मैले तपाईंहरूको के बिगारिदिएको छु ? मेराविरुद्ध षड्यन्त्र गर्नेमा टोपबहादुरजीसँगै उहाँ पनि हुनुहुन्थ्यो । यसले मलाई आक्रोशित बनाउनु स्वाभाविक थियो । मैले भनेँ, झर्नूस् तपाईं मेरो गाडीबाट । उहाँले आनाकानी गर्नु भयो । गाडीबाट झर्न मान्नु भएन । झर्नूस् तपाईं । म तपाईंलाई मेरो गाडीमा काठमाडौँ लैजान सक्तिनँ । उहाँले अनुरोध गर्नुभयो, अर्को गाडीमा जानसक्ने अवस्था छैन । बरू मलाई मेरो घरसम्म पुऱ्याइदिनु पर्दैन । कलंकीमै लगेर छाडिदिनु भए पनि हुन्छ ।' (पृ १७६)

यस प्रस्तुतिले पाण्डे निडर र आफूलाई लागे/देखेको कुरा प्रस्ट भन्न सक्ने व्यक्ति हुन् भन्ने बुझ्न सकिन्छ ।

०५७ मा भारतको भटिन्डामा भएको दोस्रो राष्ट्रिय सम्मेलनबाटै प्रचण्डले केन्द्रीय समितिमा बस्न प्रस्ताव गर्दागर्दै पनि आफूले अस्वीकार गरेको उल्लेख गरेका छन् पाण्डेले ।

पाण्डेले नेपाली 'जनयुद्ध'को एक कठिन कालखण्डको गोप्यता, चुनौतीबारे थोरै नै सही, केही कुरा बाहिर ल्याएका छन् । अप्ठ्यारो समयमा नेताहरू पनि अनेकन् कठिनाइले घेरिएका हुन्छन् भनेर उनीहरूको बाध्यतालाई पुस्तकले प्रकाश पारेको छ । 'जनयुद्ध'को विद्रुपीकरण गर्नेहरू स्वयंलाई पुस्तकले माओवादी 'युद्ध' सजिलै भएको थिएन/होइन भनेर राम्रै गरी झकझक्याएको छ ।

पुस्तकको दुर्बल पक्ष के भने पाण्डे राजनीतिज्ञभन्दा पनि हतियार कारोबारी मात्र थिए भन्ने कुरालाई बढी प्रस्ट्याउन खोजेको देखिन्छ । किनभने, हर्रेबर्रे घटनाअघिदेखि नै उनी हतियार मात्र जोहो गर्न लागिपरेको देखाइएको छ । यद्यपि, माओवादीले हतियार कसरी जोहो गर्थे, त्यस पार्टीको इतिहास कस्तो थियो ? बुझ्न पुस्तक उपयोगी छ । ◆

संस्मरण

निर्भीक राई

साउदीको लाहुरे

उमेर १४/१५ को हुँदा पाँसुलाहरू लाम्चा भइसकेका थिए । 'गोरा' भन्न थाले गाउँले । तर, म गोरो वर्णको हुँदै होइन । १६ वर्षमै गोबरमा सप्रेको मूलाझैँ हलक्क बढिसके पनि एसएलसी पास गर्ने धुनमा अलमलिएँ ।

क्याम्पस पढ्न घरको आर्थिक स्थिति ठीक थिएन । लडाइँमा जाने परिवेश नभएर होला, ब्रिटिस गोर्खा सेनामा भर्ती हुने रहर गानिइहाल्यो । त्यसो त भूपू लाहुरेले विश्वयुद्धमा खानेकुरा सकिँदा आफ्नै छालाको बुट उसुनी खाएर सास अल्झाएको संस्मरण कहेकै हुन् । सहोदर माइला दाजुले इन्डोनेसियाको लडाइँमा खेपेको सकस पनि कानमा परेकै हो । गाउँले रविधन, लालजित र जबरधनले बस्नेतका सिमखेत किनेको खबर पनि सुनेकै हो ।

साइँला दाजुले महेन्द्र मोरङ कलेज पढ्दा जेबी टुहुरेबाट सिकेर क्रान्तिकारी गीत फैलाएका थिए गाउँमा, 'जान्नँ म त गोर्खा भर्ती मलाया छाउनीमा पापी मोरा कुइरेको देशैमा ।' गोठाला-खेतालामा गाउँदै कुर्लनुको बाबजुद त्यसको मर्मलाई गोली मारेर ब्रिटिस गोर्खा सेनामा भर्ती हुन सुरिएँ । नरहाङ फोपाले दाँवलमध्येमा सबभन्दा लायकमा गन्ती लाउँदा उचालियो पनि । त्यस क्षेत्रको ब्रिटिस सेनाका गल्लावाल माझाटोले लालजित (लाभा)सँग अनुरोध राखेँ, "फोपा (बाजे) मलाई पुनि भोर्ती जाने रहर छ ।"

"तेरो दाँत ठीक छेइन । तँलाई स्पेयरमा राखुँला ।"

ठाउँ नभएर दाहिनेपट्टिको माथिल्लो कुकुर दाँत खप्टिएर दाह्राजस्तो भएको थियो । एक गाउँ पञ्चायतको दस जना कोटामा राखेर हातमा डाडुपन्यू हुँदा उनले कम तौलका आफ्नै छोरालाई आफ्नो भागमा चोक्टा पारेका थिए । आफ्नो दाह्रा भर्ती लाग्नुमा बाधा भएको ठानी सुनारलाई फुकाल्नु लाउन ठोट्नेरी हानिएँ । त्यस्तो जब्बर दाँत सनासोले जबर्जस्ती उखाल्दा धेरै रक्तश्राव हुने ठानी सुनारले फुकाल्ने आँटै गरेन । गल्लाले लिएको केटाबाहेक पनि आईआरओले हेर्दो रहेछ । अनुहारका केही डन्डीफोर हटाउनु चन्दन, माइली दिदीले दिएको पाउडर र कागती दलेँ र १८ वर्षे जुँगाको रेखी पनि उखेलेँ ।

वैशाखमा आईआरओ हरिबहादुर राई केटा छान्न मझुवा आए । लालजितको आँगन, आँगनमास्तिरको बाटो, कान्ला, बारीको डिलमा रमितेहरूले छपक्कै ढाके । केटाहरू दर्जीले सिएको अन्डरवेयरमा लस्कर लागे । हरेक केटाको नांगो जीउमा बेग्लाबेग्लै नियाल्दै उचाइ, तौल र छातीको नाप लिँदै कागजको चिर्कटोमा सांकेतिक भाषामा लेखेर अर्को लस्करमा पठाए । म लोकल (फाल्टो) केटाका रूपमा लस्करमा सर्दै आईआरओसामु पुगेँ । नापतौल सबैमा योग्य ठहरिएँ ।

उसलाई आईआरओले सोधे, "घर काँ ?"

"एइ गाउँ ।"

"के थरी ?"

"राई ।"

"राईकुरामा चुलाढुंगालाई के भोन्छ ?"

"खमाङ ।"

"खमाङ नै हो ?" उनले यकिन गर्ने मौका दिए ।

नजिकै रहेको गैरीघरेले बीचमा प्वाक्क बोले, "चुलाढुंगालाई हाम्रो कुरामा सुतुलुङ भोन्छ सुतुलुङ ।"

एक त हेर्दा तामाङ वा नेवारजस्तो देखिरहेको, त्यसमाथि राई कुरा नजान्दा मलाई ढँटुवामा दर्ता गरेको हुन सक्थ्यो । आईआरओले दाँतको निरीक्षण नगरेकाले लालजितले औँल्याएको दोषले फालिएको भन्ने कुराको शंका भएन । असफलताको पीडाले नियास्रो भएको अनुहारसँग घरतिर झरेँ ।

तल्लो घरकी काइँलीछेङ्माले सोधिन्, "भर्ती लागिनस् कान्छा ?"

"अँह ।"

चेतबहादुर बरू मभन्दा बढी राउन्डसम्म टिक्यो । गाउँबाट छानिएका सूर्जे घोपा मेडिकलमा अयोग्य भएर गाउँ फर्किए । याम्दङे चक्रबहादुर लोकलबाट छानिँदै भर्तीवाल बने । अर्को जिल्लाको गल्लावाल मुनिधन राईको ताम्कुस्थित घर पुगेर मैले आफ्नो इच्छा बताएँ । उनले नाप्ने टाँगोले मन लगाएर उचाइ नापे ।

उनले बोले, "ठीक छ । यो पञ्चायतबोडो तिमी सोबभोन्दा लाइक छौ भदै । तिमीलाई मैले दस जना मद्धेमा लिएँ ।"

नाम लेखाउन चाहिने नेरु दस रुपियाँ मसँग थिएन । जागिरे भएर पनि साथमा जाबो दस रुपियाँ नहुनु भनेको अति लाजमर्दो कुरा थियो । लालजितको साटो सजिलै हार्दिकतापूर्वक दस जनामध्येमा लिएकामा

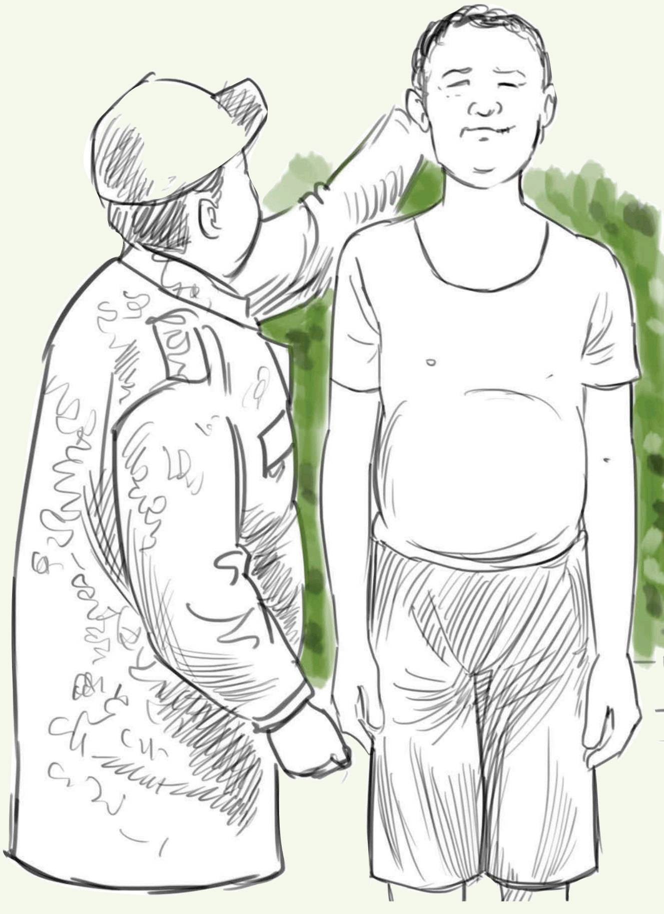

फुरुंग हुँदै कुलुङ फर्किएँ । आईआरओ आउनेभन्दा एक दिनअघि वैशाख जाँदोमा बोक्टाङको फड्के तरेर ताम्कुतिर उक्लँदै थिएँ । बाटोमा भर्ती लाग्नु हिँडेका केटाहरूसँग जम्काभेट भयो । भर्ती लाग्न आएका पाङ्मा र हेलुवातिरका केटाहरूको हूलले जेठामामाको आँगनमा भतेर लगायो । जेठीभाउजूले मलाई पनि त्यही हूलमा भात खान लगाइन् ।

केटाहरूको हूल बिहानको खाना खाएर भोलि कतिखेर गल्लाको घरतिर उक्लिए ? मैले थाहा पाइनँ । दिउँसो एक्लै गल्लावालको घर ताक्दै सोल्डुङको धारातिर छड्किएँ । ‘केराले वजन बढाउँछ’ भन्ने कुरा सुनेकाले साथमा भएको एक काँइयो झपरी केरा ढुक्कैले हसुरेँ । गल्लावालको घरछेउको खेतको गराहरूमा केटाहरूको छनोट प्रक्रिया धेरैबेर अघिबाट सुरु भइसकेको थियो । लुगा उतारेर कट्टुमा मात्र म अन्तिममा उभिएँ । आईआरओ नरध्वज राईले मेरो शारीरिक बनावटलाई निकै ठम्याए । गल्लालाई यही मौकामा मैले कोसेली टक्र्याएँ । माइलादाजुले जालमा मारेको माछाको ठूलो पेरुंगो पच्ने कर्तव्य निभाए उनले, “केटा ठीक छ सा’ब ।”

आखिरमा मेरो भुँडीमा औँलाले घोचेर आईआरओ हिँडे । उनले रुचाएको भए नापतौलका लागि म तानिन्थेँ होला । म ताँती लाग्नु पहिल्यै आईआरओले केटाहरूलाई पहिलो राउन्डमा छानिसकेको रहेछ । भर्ती लाग्न जुटेका साथीहरूसँग छाडिनु र केरा खाँदै अलमलिएर ढिलो हुनु मेरो ठूलो बेवकुफी भइदियो ।

एक महिनाअघि अघिल्लो गल्लामा जोखिँदा नै म ११९ पाउन्ड थिएँ । भर्ती लाग्न ११५ पाउन्ड वजन न्यूनतम चाहिन्थ्यो । बीचमा म बिरामी परेर खस्किएको पनि थिइनँ । केरा खाँदै अनावश्यक होसियारी अपनाउँदा छान्ने ठाउँमा बेलामा नपुग्नाले आईआरओको पहिलो नजरमै पर्ने मौकादेखि वञ्चित भएँ । ताँती लागेर उभिँदा पेट लुकाएर उभिने कला मैले जानिनँ । त्यसै त धोक्रे पेट, त्यसमाथि केरा भर्नुले फुलिएर घुस्याहा सीडीओजस्तो भुँडी देखियो । पेट भद्दा देखेर आईआरओले औँलाले घोचेर अरुचि प्रकट गर्दै उसलाई फालिदियो । पिटी भेस्टमा उसको फराकिलो छाती देखेर सन्त मिडिल स्कुलको प्रधानाध्यापक विष्णु प्रधानले अन्दाज गरेजस्तो दोस्रो खेपमा पनि म लाहुरे हुन सकिनँ । बरू, आईआरओको साथमा भएको ब्रिटिस गोर्खा सेनाले टिप्पणी गर्‍यो, “यो केटाको ओठ त आम्ममम ! हब्सीको जत्रै ठूलो ।” बारुलाले चिलेर सुन्निएको जस्तो मोटो ओठलाई त्यसरी खिसी गर्दा मलाई जङ चल्ने नै भयो ।

> ”त्यसै त धोक्रे पेट, त्यसमाथि केरा भर्नुले फुलिएर घुस्याहा सीडीओजस्तो भुँडी देखियो । पेट भद्दा देखेर आईआरओले औँलाले घोचेर अरुचि प्रकट गर्दै उसलाई फालिदियो ।“

छानिएका केटाहरू जोखिन थाले । जोखिँदा पाङ्माका सहपाठी भोला राई (पछि ब्रिटिस गोर्खा मेजरको फुली लगाए)ले राखेको सेतो भित्री गन्जी उठाएर टाप कसेँ । भर्ती नलाग्नुको आफ्नो खास कमजोरी थाहा नपाउनाले कुइरोभित्रको काग हुँदै गल्ला फेरेर पनि असफल हुँदा भत्किएको मनसँग कुलुङ फर्किएँ । कान्छा छोरा ‘हङकडे लौरे’ भएर सुखको दिन फिराउला भन्ने आशमा परेको रिनको बोझले थिचिएको र बुढ्यौलीले भेटेका आमाबाबुको मन कति भत्कियो होला ?

धरानमा क्याम्पस पढ्दै घोपा क्याम्पमा भर्तीका लागि कोसिस जारी राख्नु भन्ने आमाको आदेशविरुद्ध म काठमाडौँमा चिकित्साशास्त्र पढ्न बहकिएँ । महाराजगन्ज क्याम्पसको सामान्य चिकित्साको पहिलो सत्रमा मलाई कोर्स जटिल लागि हरेस खाएका बेला त्यसै क्याम्पसमा अध्ययनरत देवीचरण राई पढाइ लात मारेर ब्रिटिस गोर्खा सेनाको भर्तीवाल भएको कुरा थाहा पाएँ । साथै, उसले वीर अस्पतालमा आफ्नो दाह्रा फुकालेर भर्तीमा गएका रहेछन् । तेस्रो खेप फेरि ब्रिटिस गोर्खा सेनामा भर्तीका लागि कोसिस गर्ने रहर पलायो । तर, मैले त्यसलाई कार्यान्वयन गरिनँ ।

हेल्थपोस्टको जागिरे बनेपछि नयाँ सुटमा ठाँटिएको थिएँ । कुनै ब्रिटिस गोर्खाको लाहुरेले सिंहदरबारअघिल्तिरको फुटपाथमा आफ्नै पल्टनको ठानी बोलाए । ब्रिटिस गोर्खाको माङ्तेवाली लाहुरे मेखबहादुर राईले ५४३ मोडेल नम्बरको नेसनल पानासोनिक रेडियो/क्यासेट प्लेयर ब्याट्रीको पोकासँग घन्काउँदै हिँडेको देखेर सोमबारे हाटमा त्यो रेडियो/क्यासेट प्लेयर सुनिरहँदा उनले बोकेर हिँड्नाले गीत सुन्नु नपाउँदाको नमज्जा सम्झेँ ।

चार वर्ष हेल्थपोस्ट इन्चार्जको जागिर गरेर र थप चार वर्ष अनमि श्रीमतीको तलबभत्ता मिसाउँदा समेत ०४३ मा नेरु लाख रुपियाँ साँच्न नसक्दा सात ग्रेट थाप्दै गरेको राजपत्र अनङ्कित प्राविधिक प्रथम श्रेणीको राजीनामा स्वीकृत गराएर साउदी अरेबियाको गाईगोठमा गोबर सोहर्न बहकिएँ । र, लाहुरे (गोलीगट्ठा खेलाउनु नपरे र परेड खेल्नु नपरे पनि) बन्ने चिर धोको पूरा गरेँ । त्यहाँ आठ वर्ष दलिँदा ब्रिटिस गोर्खाको लाहुरे (बूढा सिपाही)ले सोह्र वर्षमा कमाउने भन्दा धेर सम्पत्ति जुवाडे पाराले सोहोरेर नेपाल फर्किएँ । छुट्टीमा आउँदा नेपालमा घडेरी किन्दा वा कुनै पनि सामान किन्दा, नेपाल फर्केर घर बनाउँदा, गीति एल्बम निकाल्दा र किताब छाप्दा ब्रिटिस गोर्खाको लाहुरे ठानेर दुनियाँले उसलाई मुर्गा बनाएर धुत्नु धुते । कतिसम्म भने मलाई ब्रिटिस गोर्खाको लाहुरे ठानेर कुनै पनि कार्यालयको मामुली वैधानिक काम फत्ते गर्नु पनि (पियनलाई समेत जम्लाहात जोड्ने खाँटी लाहुरेले जस्तो) हेपाइ र शोषण खेप्नुपर्‍यो ।

जाडो याममा साउदी अरेबियामा सय मिलिलिटरको एक बोतल पेप्सी चुरुप्प निल्दै बिर्को लाउँदै चार-पाँच दिन पुर्‍याएर साँचेको धन नेपाल फर्केपछि औषधि पसलकाण्ड, गीति एल्बम काण्ड, ओरेन्टल सहकारी काण्ड र किताब काण्डमा आधाभन्दा धेरै खरानी भयो । त्यस्ता काण्ड नमच्चाई साउदीबाट फर्केर सुतीथाती वा हल्लिएर मात्र २१ वर्ष गुजारेको भए ? त्यो त कल्पना मात्र हो ।

मजस्तो लहडी, बिन्दास, अराजक वा स्वच्छन्दवादी, कोग्ल्याँटो, अटेरी र अति स्वाभिमानी मान्छे सेनामा भर्ती लागेको भए जीवन एकांकी पक्कै हुन्थ्यो । धन्न ! लायक ज्यान र दिमागलाई आईआरओ र गोराले पत्याएर एकनासे जीवन भोग्नु परेन । केरा खाँदै अलमलिनुले लाहुरे हुनबाट वञ्चित भई जीवनले बाफरे बाफ कत्ति भिन्न आयाम भोग्ने मौका पायो ! ◆

बेनेलीको टीएनटी १३५

बेनेलीको नयाँ बाइक टीएनटी १३५ बजारमा आएको छ । बेनेली इटालियन मोटर कम्पनी हो । टीएनटी १३५ हेर्दा साना आकारको देखिए पनि यसको स्टाइल र पर्फमेन्समा एक सयदेखि १ सय ५० सीसी वर्गका जुनसुकै मोटरसाइकललाई माथ दिन सक्छ । नेपालमा यो बाइकको मूल्य २ लाख ५० हजार रुपियाँ पर्छ ।

यसमा १२.६ हर्सपावर अधिकतम शक्ति निकाल्न सक्ने १३५ सीसीको इन्जिन छ । यो इन्जिनले १० न्युटन-मिटरको टर्क निकाल्छ । जुन नेपालका बाटोमा कुद्नका लागि पर्याप्त छ ।

नेपाली एप: कापीमा जस्तै सल्भइट इजी

SolveItEasy
AmRit Education
3+

गुगलको प्ले स्टोरमा गणित र केमेस्ट्रीका लागि निकै उपयोगी एप उपलब्ध छ, सल्भइट इजी । यो एप लेखनाथ, पोखराका अमृत घिमिरे 'रन्जित'ले बनाएका हुन् । मात्रै १९ वर्षका अमृत पश्चिमाञ्चल क्याम्पस पोखरामा कम्प्युटर इन्जिनियरिङ तेस्रो सेमेस्टरका विद्यार्थी हुन् ।

सल्भइट इजीले गणितका लिनियर प्रोग्रामिङ, डेरिभेटिभ र इक्वेसन हल गर्न सक्छ । लिनियर प्रोग्रामिङमा यो एपले जुनसुकै प्रश्न हल गर्न सक्छ । यसमा उत्तरसहित हल गर्ने तरिका पनि देखिन्छ ।

त्यस्तै यो एपले जुनसुकै केमिकल इक्वेसन पनि ब्यालेन्स गर्न सक्छ । यसका लागि यो एपको ब्यालेन्स केमिकल इक्वेसनमा जानुपर्छ । त्यहाँ जुनसुकै केमिकल इक्वेसन राखेर ब्यालेन्स थिच्नुपर्छ । त्यसपछि ब्यालेन्स भएको इक्वेसन तलपट्टि देखिन्छ । तर, यसमा ध्यान पुऱ्याउनुपर्ने कुरा के छ भने ब्यालेन्स गर्दा मान्य हुने अर्थात् सम्भव भएका इक्वेसन मात्रै हाल्नुपर्छ ।

अमृतले यो एप बनाउन करिब तीन हप्ता लगाए । उनले यो एपमा एउटा रमाइलो गेम पनि राखेका छन् । जसमा प्रयोगकर्ताले चार अंकको नम्बर पत्ता लगाउनुपर्छ । १० पटकसम्म प्रयास गर्न सकिने यो गेममा आफूले अनुमान लगाएको नम्बरका हरेक अंक ठीक स्थानमा रहे/नरहेको संकेत पनि पाउन सकिन्छ ।

सल्भइट इजी एन्ड्रोइड ४.० वा सोभन्दा माथिको अपरेटिङ सिस्टममा चलाउन सकिन्छ ।

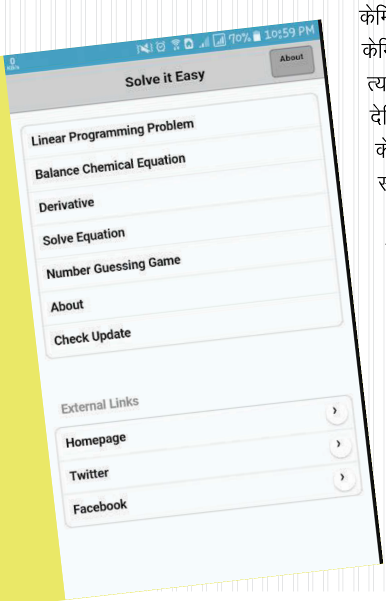
70% 10:59 PM
Solve it Easy
About
Linear Programming Problem
Balance Chemical Equation
Derivative
Solve Equation
Number Guessing Game
About
Check Update
External Links
Homepage
Twitter
Facebook

त्यसमाथि यसमा १६ सेन्टी मिटरको ग्राउन्ड क्लियरेन्स पनि छ । टीएनटी १३५ मा सात लिटर पेट्रोल अटाउने फ्युल ट्यांक छ । पाँच गियरसहितको यो बाइकमा दुवैतिर राम्रो सन्पेन्सन पनि राखिएको छ । तर, स्पिडको मामलामा भने बाइक अलि पछि छ । यो एक सय किलोमिटर प्रतिघन्टाको स्पिडमा पनि कुद्न सक्दैन । किनभने, यो बाइक स्पिडभन्दा पनि स्टाइललाई ध्यानमा राखेर बनाइएको हो । त्यसैले यो हेर्दा पनि अन्य बाइकभन्दा अलग देखिने खालको छ । यो बाइक कालो-रातो र सेतो-रातो गरी दुई फरक रंगमा उपलब्ध छ ।

अब सामसुङको क्रोमबुक प्रो

सामसुङ र गुगल मिलेर बनाएको सामसुङ क्रोमबुक प्रो अर्को महिना रिलिज हुने भएको छ । क्रोमबुक प्रो धेरैले प्रतीक्षा गरेको ग्याजेट हो । किनभने, यसका केही फिचर नौलो खालका छन् । जस्तै : यसको अपरेटिङ सिस्टम । यो गुगलको क्रोम ओएसमा आधारित छ । त्यसैले क्रोमबुक प्रोले एन्ड्रोइड एपहरू पनि सपोर्ट गर्छ । एन्ड्रोइड गेम खेल्न रमाउनेहरूका लागि यो उत्तम रोजाइ हुन सक्छ । एन्ड्रोइड गेम लगायत अन्य एपहरू यसमा गुगल प्ले स्टोरबाटै डाउनलोड गर्न सकिन्छ ।

५ सय ५० डलरमा अर्को महिना लन्च हुन लागेको यो क्रोमबुक प्रोमा १२.३ इन्चको डिस्प्ले स्क्रिन छ । क्रोमबुकको स्क्रिन ३६० डिग्रीमै घुमाउन सकिन्छ । त्यसैले यसलाई ल्यापटप वा ट्याबलेटको रूपमा पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ । सामसुङ क्रोमबुकमा एउटा स्केच पेन पनि आउँछ । र, यसलाई स्केच प्याडका रूपमा पनि प्रयोग गर्न मिल्छ । क्वाड हाई डेफिनेसन (क्यूईचडी) एलईडी क्वालिटीको यसको डिस्प्ले यही स्क्रिन साइजका अन्य कुनै ल्यापटपको भन्दा कम छैन ।

यो चार जीबी र्‍याम र इन्टेल ग्राफिक्समा उपलब्ध छ । र, यो ३२ जीबीको इन्टरनल स्टोरेज क्षमतामा आउनेछ । झन्डै साढे सात घन्टाको ब्याट्री ब्याकअप क्षमता यसको अर्को बलियो पक्ष हो ।

संयोजन : ज्ञानेन्द्र आचार्य

तपाईंको मत सर्वसम्मत
नेपा
प्रत्येक आइतबार
नेपाल
राष्ट्रिय साप्ताहिक
गहन खोज, सटीक विश्लेषण, तार्किक विमर्श, सत्य-तथ्यको पैरवी,
अन्तरंग संवाद, रोचक रचना र सन्तुलित समालोचनाको संयोजन
समग्र नेपाल, सम्पूर्ण चित्र

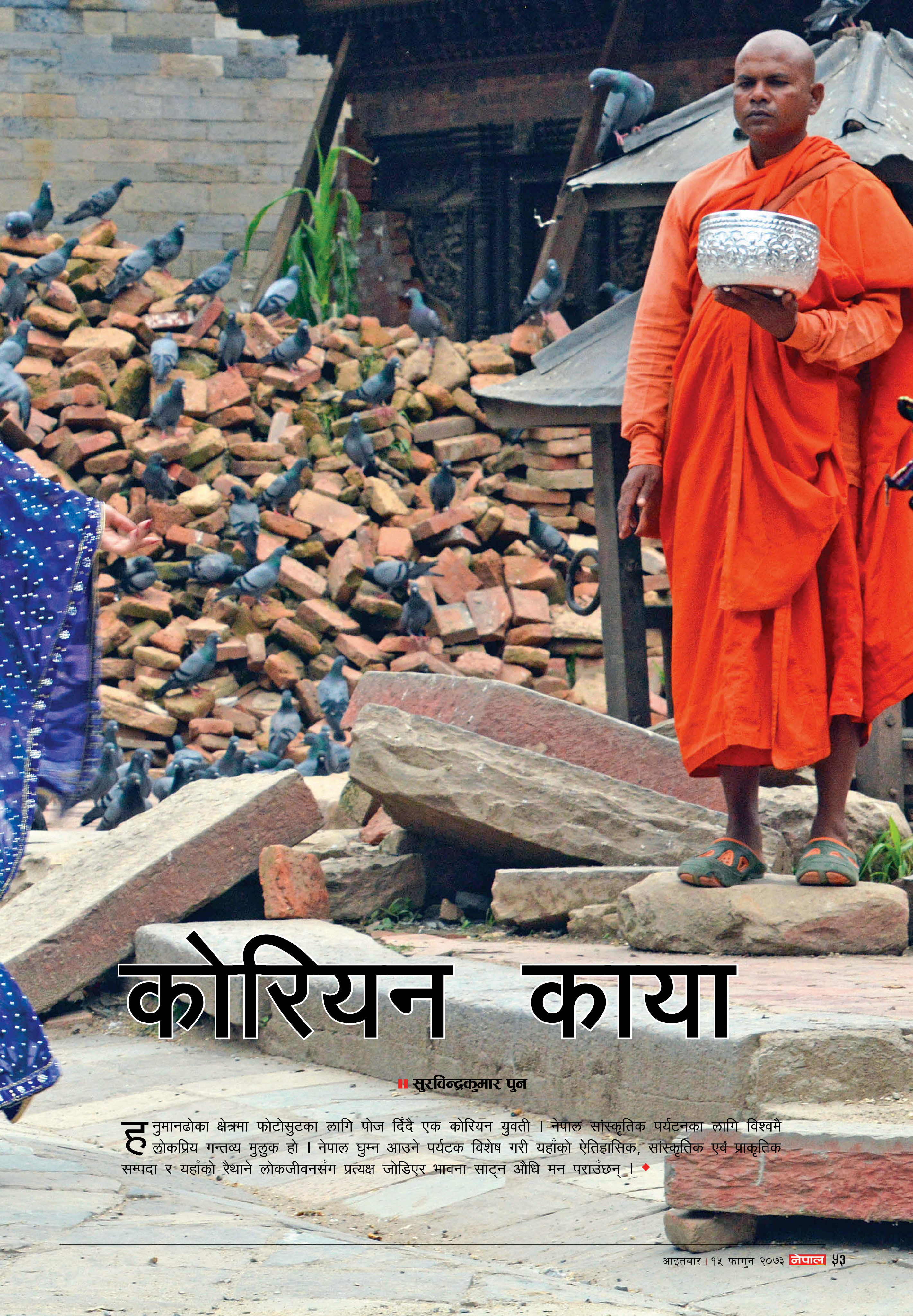

कोरियन काया

सुरविन्द्रकुमार पुन

हनुमानढोका क्षेत्रमा फोटोसुटका लागि पोज दिँदै एक कोरियन युवती । नेपाल सांस्कृतिक पर्यटनका लागि विश्वमै लोकप्रिय गन्तव्य मुलुक हो । नेपाल घुम्न आउने पर्यटक विशेष गरी यहाँको ऐतिहासिक, सांस्कृतिक एवं प्राकृतिक सम्पदा र यहाँको रैथाने लोकजीवनसँग प्रत्यक्ष जोडिएर भावना साट्न औधि मन पराउँछन् । ◆

नउम्रँदै तीन पात

वर्षा सिवाकोटी अभिनीत फिल्म *नाई नभन्नु ल २* र *पशुपतिप्रसाद* हिट भए । तर, दुवै फिल्म सफलताको हकदार वर्षा होइनन् । किनभने, उनी सहायक भूमिकामा सीमित थिइन् । *नाई नभन्नु ल २* को श्रेय बाल–कलाकार अनुभव रेग्मी र प्रियंका कार्कीले पाए भने *पशुपतिप्रसाद*को खगेन्द्र लामिछानेले मात्र । तर, वर्षाको आनीबानी चाहिं सुपरस्टारभन्दा चर्को हुन थालेको छ । खेल्ने पक्का भइसकेको फिल्म अन्तिम समयमा छोड्नुले यस्तै देखाउँछ । बलिउडका निर्देशक विवेक शर्माको *मेरो पैसा खोइ* पछिल्लो उदाहरण हो । अर्की नायिका वर्षा राउतको छायामा परिने भयले वर्षाले सुटिङ्को मुखैमा यो फिल्म छोडेकी छन् । उनको भूमिकामा छुल्टिम गुरूङ्को 'इन्ट्री' भएको छ । यस्तै यसअगाडि पनि सर्ट फिल्म *ओ माई म्यान*लाई पनि 'साइनिङ अमाउन्ट' लिएर धोका दिएपछि निर्माण युनिटसँग लफडा परेको थियो । यो त 'नउम्रँदै तीन पात' भनेजस्तै भएन र वर्षाजी ? ◆

एक्लिए आर्यन

अभिनेता आर्यन सिग्देलको करिअरमा निर्देशकद्वय सुदर्शन थापा र दिनेश राउतको भूमिका अहम् छ । सुदर्शन निर्देशित *मेरो एउटा साथी छ*ले आर्यनलाई नयाँ पुस्तामाझ 'हटकेक' बनाएको थियो । त्यसबाहेक पनि सुदर्शनले *के यो माया हो, मेरो लभस्टोरी, मधुमास*मा उनलाई मुख्य भूमिकामा अभिनय गराए । दिनेशको *नोभेम्बर रेन*ले किनारामा परिसकेका आर्यनलाई फेरि मूल प्रवाहमा ल्याएको थियो । उनी निर्देशित *आई एम सरी* र *क्लासिक*मा आर्यनकै अभिनय छ । तर, यतिबेला भने आर्यनको साथमा न सुदर्शन छन्, न दिनेश । सुदर्शनले *प्रेमगीत*मा प्रदीप खड्कालाई खेलाए भने *म यस्तो गीत गाउँछु*मा पल शाहलाई अनुबन्ध गरिसकेका छन् । दिनेशले कोसिस क्षत्रीलाई हिरो बनाएको फिल्म *पर्व*को धमाधम सुटिङ भइरहेको छ । आर्यनचाहिं खाली हात । अझ सुदर्शनसँग त व्यक्तिगत सम्बन्ध पनि टुटिसकेको छ । ◆

तस्बिर : महेश प्रधान

आनालाई आश मात्र

जेरी रिलिज भएको तीन वर्ष भइसक्यो तर हिरोइन आना शर्माको दोस्रो फिल्म अझै आएको छैन । अर्थात्, जेरीपश्चात् आफूप्रति पलाएको अपेक्षा पूरा गर्न असफल भइन् उनी । आना स्वयंले स्वीकारेको कुरा हो यो तर *जेरी*कै निर्देशक हेमराज बीसीले उनलाई 'कमब्याक' गराउन कम्मर कसे, फिल्म *ग्याङस्टार* ब्लुजमार्फत । आना फुरुंग पर्ने भइहालिन्, त्यसमाथि चकलेटी मुहारका नवनायक आशिरमान देशराज जोशीसँग रोमान्स गर्न पाउने भएपछि उत्साहको ग्राफ ह्वात्तै बढेको थियो । भूमिकाको तयारीमा लागिन्, ब्यायामशाला धाउन थालिन् । दुर्भाग्य ! घोषणा भएको वर्ष दिन बितिसक्यो तर *ग्याङस्टार* ब्लुजको सुटिङ सुरु भएको छैन । जब कि, अन्य प्रोजेक्टबाट अफर आउँदा पनि उनी यही फिल्म कुरेर बसिरहेकी छन् । ◆

बढ्यो ढुकढुकी

दर्पणछाया २ बाट डेब्यु हुन पाउँदा नवनायिका श्रद्धा प्रसाईंको भुइँमा खुट्टो थिएन । होस् पनि कसरी ब्लकबस्टर फिल्म *दर्पणछाया*को सिक्वेलमा काम गर्न पाएपछि, त्यसमाथि निर्देशक तुलसी घिमिरेसँग । *दर्पणछाया*कै सिक्वेलकी मुख्य कलाकार भएकाले फिल्म घोषणा भएदेखि नै श्रद्धाले निकै चर्चा बटुलिन् पनि तर रिलिजको मिति नजिकिँदै गर्दा उनको मुटुको ढुकढुकी बढ्न थालेको छ । कारण हो, २८ माघमा सार्वजनिक गरिएको यसको ट्रेलरले अपेक्षाकृत सकारात्मक प्रतिक्रिया बटुलेन । उनकै लुक्सको तारिफ गर्ने पनि कोही भेटिएनन् । त्यसैले 'हात्ती आयो हात्ती आयो, फुस्सा' हुने त होइन ? श्रद्धालाई चिन्ता लाग्न थालेको छ । किनभने, दोस्रो फिल्म *प्रेमगीत* २ मा त उनको भूमिका सहायक मात्र हो । २७ फागुनमा रिलिज हुँदै छ *दर्पणछाया* २ । ◆

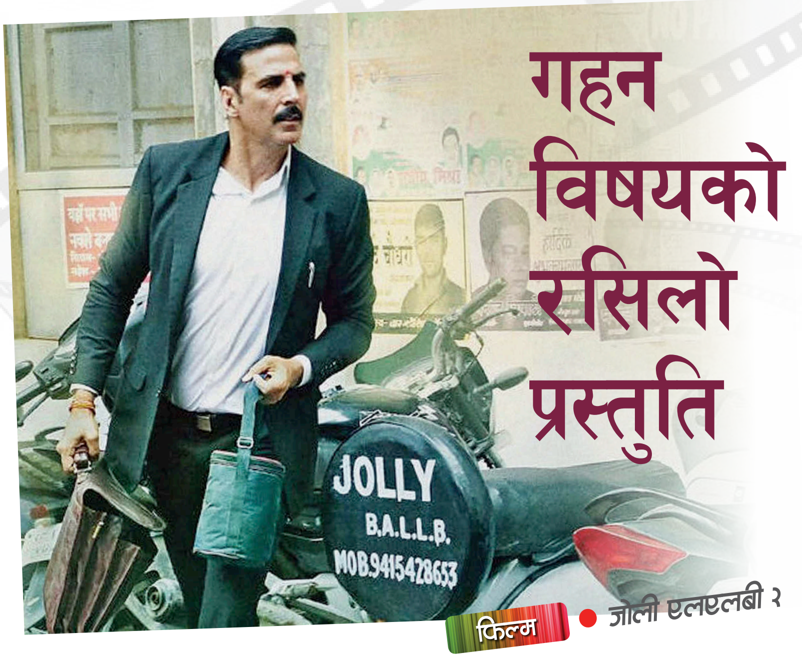

गहन विषयको रसिलो प्रस्तुति

फिल्म ● जोली एलएलबी २

सामाजिक मुद्दालाई हास्य शैलीमा पस्कन निर्देशक सुभाष कपुर माहिर मानिन्छन्। हसाउँदा-हसाउँदै गम्भीर सन्देश दिइरहेका हुन्छन्। *फस गए रे ओबामा* र *जोली एलएलबी*पछि आफ्नो यही चिरपरिचित शैलीलाई पछ्याउँदै उनी नयाँ फिल्मका साथ हाजिर भएका छन्, *जोली एलएलबी २*। नामैले थाहा हुन्छ, यो तीन वर्षअघि प्रदर्शित *जोली एलएलबी*को सिक्वेल हो। फिल्मको अघिल्लो भागमा बोमन इरानी र अर्सद वारसी थिए भने यसपटक अक्षयकुमार र अन्नु कपुरलाई अदालतमा उभ्याइएको छ वकिलका रूपमा। इन्काउन्टरको बहानामा प्रहरीभित्र हुने फोहोर खेल र झेललाई पटकथामा उनेका छन् सुभाषले। तर, कतिपय दृश्य र पात्रलाई कमेडी बनाउनकै लागि ‘लाउड’ बनाइएको छ।

कानपुरका जगदीश्वर मिश्रा उर्फ जोली (अक्षयकुमार) एक वरिष्ठ वकिलका सहायकका रूपमा काम गर्छन्। उनको सपना छ, आफ्नै चेम्बर बनाउने। पत्नी पुष्पा पाण्डे (हुमा कुरेसी) र छोराका साथ जोली हाँसीखुसी जीवन बिताइरहेको छ। तर, गर्भवती महिला हिना सिद्दिकी (सयानी गुप्ता)को प्रवेशसँगै जोली एकपछि अर्को संकटमा फस्छ। आफ्नो पति फर्जी प्रहरी इन्काउन्टरमा मारिएपछि न्याय खोजिरहेकी उनले आत्महत्या गर्छिन्। उनको पतिको हत्यारालाई कारबाही दिलाउन जोली सफल होलान्? फिल्मको क्लाइमेक्स यसमै अडिएको छ।

जोली एलएलबी २ मा प्रहरी अपराधी बन्छन् अनि आतंककारी धर्म बदल्छन्। निहत्थालाई फसाइन्छ, अपराधीलाई छुट दिइन्छ। तर पनि निर्दोषले न्याय पाउँदैनन्। भारतमा यस्ता घटना बारम्बार अखबारमा पढ्न पाइने भएकाले पनि यस फिल्मलाई दर्शकले ‘रिलेट’ गर्छन्। सुभाषले अदालत र प्रहरी प्रशासनभित्रका स-साना कमजोरीलाई बडो मूर्त शैलीमा पर्दामा पस्किएका छन्। पुराना वकिलको दम्भ र नयाँ वकिलको महत्त्वाकांक्षालाई पनि केलाइएको छ।

फिल्मको सुरुआतमा जोलीले चिट चोराएको दृश्य अपाच्य लाग्छ। त्यस्तै, न्यायाधीश शौरभ शुक्लाको आलिया भट्ट मोह हसाउनैका लागि राखिएको हो। तर, यसले कतिपय अवस्थामा कथाप्रति दर्शकको मोहभंग गर्छ। निर्देशकले संवेदना र हास्यलाई समान स्थान दिन खोज्दाको परिणाम हो यो। हिनाको केस लड्न थालेपछि जोलीमा एकाएक पैदा हुने दिव्यज्ञान पनि पत्यारिलो छैन। मध्यान्तरपछि अधिकांश दृश्य अदालतभित्र खिचिएका छन्। तैपनि, अक्षयकुमार र अन्नुको रस्साकसीले दर्शकलाई बाँधिराख्छ। चोटिला संवाद फिल्मको सशक्त पक्ष हो।

पछिल्लो फिल्म *रुस्तम*मा अक्षयकुमारले आफ्नो मुद्दा आफैँ लडेका थिए, यसपटक अरूलाई न्याय दिन लागिपरेका छन्। हास्यपना सँगसँगै गम्भीरताले भरिएको उनको भूमिकामा दर्शकले भरपुर ‘इन्जोय’ गर्छन्। रक्सी भनेपछि हुरुक्क हुने हुमा कुरेसीको चरित्र त्यतिकै आकर्षक छ। पैसा पाएपछि जस्तै अपराधीलाई पनि निर्दोष बनाउन लागिपर्ने अन्नु कपुरप्रति दर्शक आक्रोशित हुन्छन्, त्यो उनको सफलता हो। शौरभ शुक्ला दर्शकलाई ‘रिफ्रेस’ गराउन सफल छन्। फिल्ममा तीन गीतले कथालाई थप मजबुत बनाएको छ।

अक्षयकुमारका फ्यानले मात्र होइन, ‘कोर्टरुम ड्रामा’ र सामाजिक कथा हास्य शैलीमा पस्किएको रुचाउने जो कोहीले *जोली एलएलबी २* हेर्दा निराश हुनुपर्दैन।

गोकर्ण गौतम

★★★☆☆

पीजेको प्रदर्शनी

NEPAL PHOTO
IME
Global IME Bank
NEPAL PHOTO TOUR EXHIBITION
IMS

नेपाल फोटो प्रदर्शनी यात्रा ५ फागुनदेखि भैरहवामा सुरु भएको छ। फोटो पत्रकारहरूको साझा संस्था पीजे क्लबले नेपाल फोटो प्रतियोगिता २०७३ मा छानिएका उत्कृष्ट तस्बिर भैरहवामा प्रदर्शनी गरेको हो।

एक हजार जना फोटो पत्रकार तथा स्वतन्त्र फोटोग्राफरबाट प्राप्त करिब आठ हजार तस्बिरहरूबाट छानिएका उत्कृष्ट १ सय २० फोटो प्रदर्शनीमा राखिएका छन्। यस किसिमको प्रदर्शनी यसअघि काठमाडौँ र चितवनमा गरिएको थियो। भैरहवापछि नेपालगन्ज, धनगढी, विराटनगर र पोखरामा यस्तो प्रदर्शनी गरिने आयोजकले जनाएको छ। ◆

'भिजुअल एन्थ्रोपोलोजीको सुरूआत हो'

मानवशास्त्री डोरबहादुर विष्ट हराएको दुई दशक भइसक्यो, हराउनुको कारण रहस्यमै छ, अनेक अड्कलबाजी भने चलिरहेकै छन् । नेपालमा मानवशास्त्रीय अध्ययन-अनुसन्धानको जग बसालेका विष्टले नेपालको भाग्यवादी चरित्रबारे गरेको विश्लेषण बहुचर्चित र विवादित छ । उनले हाम्रो जातीय-सांस्कृतिक विविधताबारे पुस्तक र थुप्रै अनुसन्धानमूलक लेख लेखे । *सोताला* उपन्यासका साथै उनका कथाहरूको सँगालो गत वर्ष प्रकाशित छ । कर्णाली इन्स्टिच्युट खोलेर जुम्लामा शैक्षिक-सामुदायिक जागरणका लागि अभियान नै छेडेका उनी त्रिवि अन्तर्गत सिनासको नेतृत्वमा रहँदा थुप्रै अनुसन्धान गरे/गराए । नेपालको विद्वत् आधुनिकीकरण प्रक्रियामा महत्त्वपूर्ण योगदान दिएका विष्ट अराजक व्यक्ति त हुँदै हुन् र हुन् अर्गानिक विद्वान् । उनै विष्टको 'पर्सनल' र 'प्रोफेसनल' जीवनीमा आधारित वृत्तचित्र *म अलप हुन चाहन्छु* तयार पारेका छन्, निर्देशकद्वय **गौरव केसी** र **सचिन घिमिरे**ले । उनीहरूसँगको साझा कुराकानी :

तस्बिर : भास्कर ओझा

किन बनाउनुभयो डकुमेन्ट्री ?

त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा पढ्दा विदेशी स्कलरहरूका जीवनीबारे सबथोक पाइयो । तर, डोरबहादुर को हुन्, उनले के के गरे भनेर खोज्दा केही छैन । जसका कृति पढ्ने तर व्यक्ति थाहा नहुने । उति बेलैदेखि यिनका बारे खोजी गर्छौं भन्ने थियो । उनी बारे खोज्दै जाँदा मार्टिन चौतारीको सहयोगमा उनको बिब्लियोग्राफी तयार पारियो । एक-दुइटा लेख पनि लेखियो तर धेरैलाई सजिलोसँग कसरी चिनाउने त भन्ने सोचेरै वृत्तचित्र बनाइयो ।

कसरी बनाउनुभयो ?

दिमागमा भ्रूण रोपेको ६ वर्षपछि मात्र हामीले यो काम पूरा गर्न सक्यौं । अनुसन्धान र सामग्री जुटाउन धेरै समय लाग्यो । विष्टका पुराना अडियो-भिडियो टेप यहाँभन्दा बढी बाहिर रहेछन् । बेलायतको सोआस (स्कुल अफ ओरियन्टल एन्ड अफ्रिकन स्टडिज), युनिभर्सिटी अफ लन्डनबाट ती सामग्री लियौं । विष्टका स्वदेशी र विदेशी सहकर्मी, सहपाठी, परिवारलाई भेट्यौं । जुम्ला र विभिन्न पुस्तकालय धायौं । साथीहरू त जिस्काउँथे- संविधान, मेलम्ची र तिमीहरूको डकुमेन्ट्री उस्तै हो, कहिल्यै आउँदैन । तर, संविधानपछि र मेलम्चीअघि आउन सक्यो वृत्तचित्र ।

विष्ट किन विशिष्ट हुन् ?

नेपालको मौलिक मानवशास्त्रको खोजी गरे । जातीय र सांस्कृतिक विविधताबारे खोज गरे र थुप्रै सन्दर्भ सामग्री दिएर गए । नेपालको अविकासबारे भाग्यवादी तर्क दिए, भलै यसमा प्रशस्त बहस गर्न सकिन्छ । उनले के गरे भन्ने त जुम्ला पुगेपछि झनै देखियो । जुम्लीहरू उनलाई कति सम्झिन्छन् र वियोगमा कति रुन्छन्, त्यो त डकुमेन्ट्रीमै छ । समग्रमा भन्दा उनी मानवतावादी हुन् । स्कुल खोल्ने, आफ्नै जग्गा दिने, अनेक नौलो सोची बस्ने र लागिपर्ने, कुरा र काम सँगसँगै लान सक्ने दुर्लभ विद्वान् र अभियन्ता हुन् विष्ट ।

डकुमेन्ट्री निर्माणका सजिला-अप्ठ्यारा ?

सशरीर नभए पनि अक्षरमार्फत लभ परेका गुरुसँग धेरै प्रभावित भइयो । त्यसैले पूरै स्वयंसेवी रूपमा खट्यौं । विष्ट परिवारले खाजापानी खर्चचाहिँ दिएको हो । श्रम, समय, शक्ति, सीप जति खर्च गरियो, आफ्नै प्यासनले । सम्पादनमा सोमेश मल्लको धेरै सहयोग छ हामीलाई । धेरै सामग्री विदेशमा भएका हुँदा सजिलै पाउन सकिएन । हामीले तिमीहरूलाई सबै सूचना दिने-सहयोग गर्ने तर तिमीहरू हाम्रै विद्वान्का सूचना हामीलाई नै दिन हामीले पैसा तिर्नुपर्ने/नपाउने भनेर पटकपटक किचकिच गरेपछि बल्लतल्ल पाइयो । डकुमेन्ट्रीमा जति पनि विदेशी विद्वान् छन्, ती सबै उनीहरू यहीं आउँदा खिचिएका हुन् । डकुमेन्ट्री निर्माणमा स्रोतसाधनको कमी नै हो, हामी धेरै नेपालीलाई ।

यो डकुमेन्ट्रीको महत्त्व के हो त ?

यो नेपालको 'भिजुअल एन्थ्रोपोलोजी'को सुरुआत हो कि जस्तो लाग्छ । हामीकहाँ यस्ता थुप्रै पात्र छन्, जसको जीवन र कर्म गुप्त छ, छायामा छ । हामी विदेशी विद्वान्का धेरै पछि लाग्छौं, सुगन्ध नचिनेका कस्तूरीजसरी ।

विमल आचार्य

प्रदीप बस्याल

साइकलले सास्ती

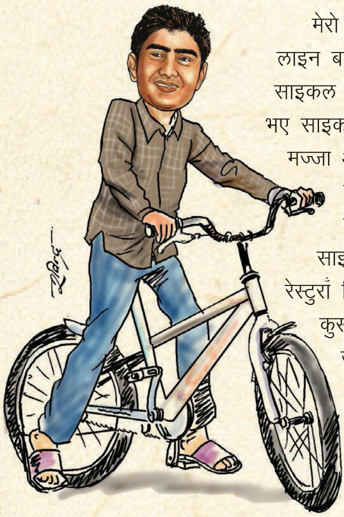

मेरो निजी बाहन साइकल हो । पेट्रोलको लाइन बस्नुपर्ने सास्तीभन्दा बाहिरै बसेर साइकल चढ्नुको मज्जा बेग्लै छ । कतै जाम भए साइकल बोकेर त्यसबाट उम्कन कम्ती मज्जा आउँदैन । होस्-नहोस्, साइकल चढेकै कारण ज्यान 'मेन्टेन' भइरहेको छ भन्ने सोच्दा मात्रै पनि मन चंगा हुन्छ । तर, साइकल चढ्नुले तनाव पनि दिन्छ । कुनै रेस्टुराँ छिर्नुअघि मेरो ध्यान त्यहाँको त्यस्तो कुर्सी खाली छ कि छैन भन्नेमा हुन्छ, जहाँबाट पार्किङ गरिएको साइकल देखियोस् । खाने कुरा खाँदासमेत मेरो ध्यान प्लेटमा कम, साइकलमा बढी हुन्छ ।

आँखा झिमिक्क पार्दा-नपार्दै थुप्रैका साइकल चोरिएको देखेको छु मैले । हालै एक आफन्तको त पहिलो तलाबाटै साइकल चोरियो । अधिकांश कार्यालयमा समेत साइकल स्ट्यान्ड राखिएका छैनन् । कतै पोल खोजेर बाँध्न खोजियो भने पाले दाइहरू झर्किन्छन् । पार्किङमा सीसीटीभी राख्नैपर्ने नियम बनाए साइकलवालाहरूलाई सघाउ त पुग्थ्यो होला । तर, सीसीटीभी चलेको र बिग्रेको पत्तै पाउँदैनौँ हामी । साइकल नचढी पनि नहुने, चढ्दा मनमा चैन कहिल्यै नहुने !

कसरी हुन्छ चुनाव !

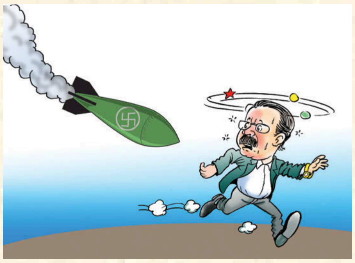

पार्टीभित्रै दबाबमा हुने प्रचण्डसामु अहिले देशभरकै दबाब छ, चुनाव गराउन । प्रचण्ड गराउन खोजेजस्तो, घोषणाबाहेक सबै काम सक्किसकेजस्तो गरिरहेका पनि छन् । तर, चुनाव हुने छाँट कतै देखिँदैन । किनभने, प्रचण्डको प्रकृति नै मिल्दैन चुनावसँग । पार्टीमै निर्वाचित कार्यसमिति भंग गरेर निर्वाचनबिनै सर्वेसर्वा भएर बस्नुको मज्जा कस्तो हुन्छ भन्ने उनलाई थाहा छ । पछिल्ला दुई चुनावमा पहिलोबाट तेस्रोमा झरेका उनमा झन् तल खसिएला कि भन्ने पिर झन् ठूलो छ । एउटा चुनाव गराएपछि अन्यका लागि सत्ताको साँचो अर्कोलाई बुझाउने सम्झौता सम्झिँदा उनलाई कति नमज्जा गराउँदो हो । उनको राजनीतिक जन्म नै पनि चुनावको विरोध गरेरै, चुनाव भाँडेरै भएको हो । स्वभावैले अवस्था नहेरीकनै आशावादी हुने हामी प्रचण्डले चुनाव गराउँछन् भन्नेमा पनि अलि बढी नै पो आशावादी भयौँ कि !

अचम्मका नियम

चिनजानका दुई साथीहरू निकै बिचरो गरी मर्कामा परे । एक जना लोकसेवाको फर्म भर्ने थिए । उनको घर सरकारले तोकेको पिछडिएको क्षेत्र अझ भनौँ देशको मानव विकास सूचकांकमा अन्तिममा पर्ने बाजुरा थियो । उनको मोह सायद पिछडिएको क्षेत्रको आरक्षणमा लोकसेवा पास गरिएला कि भन्ने पनि थियो । फर्म भरेको केही दिनमा लोकसेवाबाट एसएमएस आयो, २४ घन्टाभित्र पिछडिएको क्षेत्र प्रमाणित गरेको प्रमाणपत्र बुझाउनू । हतारहतार बनाउन लगाएर उनले बुझाए पनि । तर, त्यो योग्य भएनछ । कारण थियो, फारम बुझाउने अन्तिम मितिभन्दा पछाडि बनाएकै कारण । मेरा ती मित्र बाजुरामै जन्मेहुर्केर आइएसम्म उतै पढेका हुन् । स्थायी सम्पत्तिका नाममा न त उनको अहिलेसम्म बाजुरा बाहिर नै केही छ । तर, उनी त्यही अर्थ न बर्थको नियमका कारण अयोग्य भए ।

भारतको सीबीएसी बोर्डबाट परीक्षा सकेका एक जना अर्का मित्रले त्रिभुवन विश्वविद्यालय सेवा आयोगमा नाम निकाले । अन्तिम समयमा उनी अचम्मको फसादमा परे । हाई स्कुलको मार्कसिटमा उनको अंक माथिल्लो दर्जाकै थियो, विशिष्ट श्रेणीकै पनि अग्रपंक्तिमा । तर, भारतमा श्रेणी उल्लेख गरिंदो रहेनछ । लेखिँदो रहेछ, सिर्फ पास र फेल । त्यसको श्रेणी र समकक्षता प्रमाणित गर्न भनेर उनले ढिलो गरी जानकारी पाए । यही कारण उनले अन्तर्वार्तामा पाउनुपर्ने नम्बर पाएनन् । प्रमाणपत्र चिन्ने तर श्रेणी नचिन्ने मुलुककै जेठो विश्वविद्यालय । उफ् ! अचम्मका छन् हाम्रा नियम ! ◆

उस्तै छन् सबै !
केही छैन
अब हामी बनाउँछौं
यस्तै !
सुधांशु
प्रमेश
संजीव

www.k33nepal.com

अब चिन्ता लिनु पर्दैन ! न त कुनै Surgery न त कुनै Side Effect ! पुनर्स्थापनपद्धतिबाट पहिलेको जस्तो कपाल पाउनुहोस् । नुहाउन, सुत्न, स्विमिङ्ग खेल्न, खेलकुद गर्न आदि कति पनि समस्या नहुने ।

के ३३ हेयर होटल

कोटेश्वर :
GRAND BANK NEPAL को माथिल्लो तल्ला
फोन : ५१००२०७, ५१००२०८, ५१००४१९
मो. ९८५१०११३१५, इमेलः info@k33nepal.com

त्रिपुरेश्वर :
युनाईटेड वर्ल्ड ट्रेड सेन्टर, पहिलो तल्ला, B-78~81
फोन : ४११७२३३, ४११७२४४, इमेलः kathmandu@k33nepal.com

चावहिल :
AC Complex 5th Floor,
फोन : ४४९९६९६, ४४६१८३७

पोखरा :
रानीपौवा-११, सिद्धार्थ बोर्डिङ स्कूलको पछाडि
फोन : ०६१-५४१४८०

Nepal Ice
Natura
Truly Natural
Nepal Ice
Natura
Nepal's First
All Barley Beer
PREMIUM QUALITY

CG

Experience
the taste of nature

Nepal Ice
Natura

Nepal's First All Barley Beer

SPONSOR®

Now in Nepal
NRs. 70
per Can

No.1 Sports drink of Thailand

Sponsor quenches thirst and refreshes your body by replenishing it with water and electrolyte, lost from sweating during any physical exercise or work.

GOT SWEAT
GET SPONSOR

SODIUM

Stimulates muscle system.

CHLORINE

Regulates the balance of fluids in the body and helps taking Carbon dioxide out from cells.

POTASSIUM

Helps to regulate blood pressure.

GLUCOSE

Source of energy and refreshment.

का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८

ELECTROLYTE BEVERAGE
SPONSOR®
ORIGINAL
FLAVOURED